

Хож-Ахъмад
Берсанов

ГИЛЛАКХИЙН
ХАЗНА
— ИРСАН
НЕКЪАШ

Хож-Ахьмад Берсанов

ГИЛЛАКХИЙН
ХАЗНА
– ИРСАН
НЕКЪАШ

004651
159700

ОТДЕЛ ОБСЛУЖИВАНИЯ
ЦГБ г. ГРОЗНОГО
364051 г. Грозный, пр. Победы 22

ББК 83.34

Б 48

Хож-Ахьмад Берсанов

Б 48 Гиллакхийн хазна – ирсан некъаш. – Элиста:
ЗАОр «НПП «Джангар», 2011. – 196 с.

ISBN 978-5-94587-468-8

© Хож-Ахьмад Берсанов, 2011

Заманан кызачу а, халачу а хье-
лашкахь стогаллах, собарх ца духуш
вай наха деши санна ларош схьадеъна
вайн къоман хаза гIуллакхаш а, лама-
сташ а. Цара боккхачу тидамца, ле-
рамца ларйина сица, дегIаца, духарца,
буьйцачу маттаца йолу оздангалла.

Даймохк бале лаьцначу хенахь, и
гIуллакхаш, оздангалла дIа ца таса
гIерташ кыйсаделла вай къам. На-
гахь санна хIара жайна оцу йоккхачу
Iалашонна мелла а пайдехь хиллахь,
суна со ирс долуш хетар ву.

Автор

АВТОРАХ ЛАЪЦНА

«Язда бакъо ю, адамийн юкъараллин дахарехъ дак-
кхийра гѳуллакхаш сих, дагах кхеташ волчуънан», – аь-
лла яздархочо Джон Голсуорсис. И дешнаш буъззанчу
барамехъ тѳедахъа мегар ду хѳара книга язйина волчу
Берсанов Хож-Ахъмадна.

Шен халкъаца цхъана иза чекхваьлла халачу а къи-
зачу а хъелашкахула. Цо боккхачу тидамца хъесап до
кхоллалуш долчу чолхечу дахаран. Цуънан сих, дагах
кхета шен халкъехъ болу бала, лазам. Шен ницкъ кхо-
чуш мел дерг до цо и бала адамашна байба, шен хал-
къан лазам дѳабаккха.

Иштта хъал хѳоьттара нохчийн къам махках даь-
ккханчу хенахъ, Хож-Ахъмад ялхитта шо кхаьчна волуш,
шен махкахошца Магнитогорске боьду цѳерпоштан некъ
тобечохъ болх беш вара. Тиф лазарх беллачийн декъи
ара дохура баракашчуьра. И декъий цхъана доккхачу
орчу а кхуьссуш, къайла дохура. Къоначу Хож-Ахъмада
лазар кхетта берш ца балийта гѳерташ, шен белаштѳаьхъ
пригородни цѳерпоштан вагонаш тѳе а бохуш, Караган-
дар госпиталашка дѳа кхуьйлура. Тѳаьххъар а тиф лазар
кхийтира цунах шех. Оццал чѳогѳа гѳора эшна, ша цом-
гуш воллушехъ, ницкъ а, къонахалла а хилира цуьнгахъ
цѳерпоштан некъатѳаьхъ белхаш бечу нохчашна тѳаьхъ
латточу къизаллех, харцонех а лаьцна Сталине кехат
язда. Дукха хан ялале Москвара комисси еара Хож-
Ахъмад волчу цѳерпоштан некъаца белхаш беш болчу
нехан хъелаш талла. Оцу комиссино дукха гѳуллакхаш
дира и нах аттачу бохуш.

Дуккха а шераш дѳадевллачул тѳаьхъа Берсанов
Хож-Ахъмад схъалехира генарчу Казахстанехъ Кара-
гандински пачхъалкхан университетан студенташ, «По-

иск» клубан декъашхош. Цара шай музейчохь схъайил-лар нохчи яздархочун лерина йолу меттиг.

Шен халкъе, шен къоман матте, шен махке доза доццуш болчу боккхачу безамо дахарехь а, кхолларал-лин белхашкахь а йовзуьйту авторан амал.

Шен махкал хьоме дац цунна дуьненчуьра цхьа а хIума. Цундела Нохчийчохь тIом болабелчи, шен мохк тесна битна дIа ца вахара иза. Ша винчу ШаIми-Юртахь сецира иза вон а дика а шен юьртахошца цхьана ловш.

2000 шеран февраль беттан хьалхарчу деношкахь Соьлжа-ГIала тесна йитна нохчийн тIемалой ШаIми-юртачу баьхкачи, хууш дара кхуза яккхийтоьпаш еттар юйла а, цултIаьхьа «зачисткаш» хир юй а.

Хож-Ахьмад юьртар ара ца велира. Кхузахь бисначу нахаца цхьана молханан кIуьрлахь, саьнгалан кIуьрзехь и къематан денош текхира цо.

Юрт йохийначул тIаьхьа, чудеанчу эскарша «зачистка» еч хенахь, вист хила, дош ала хаарца цо дук-ха кегийнах кIелхьара бехира дIабигна хIаллакбечуьра оцу февралан шийлачу деношкахь.

Нохчийн къам махках даьккханчу шерашкахь дуьйна язда волавелира Берсанов. Шен Даймаха юха веъчи, цунна хиара яздаран болх ша йоьххьара лаца безийла. Нохч-ГалгIайн АССР-н оздангаллин Министерствехь болх беш а волуш, заочно чекхьяьккхира цо пединститутан историко-филологически факультет.

Дикачу адамашца, гIарабевлла болчу дикачу къонахашца дара Берсанов Хож-Ахьмадан гергарло. Царех лаьцна ю цуьнан исбаьхьаллин произведенеш: «Болатан суй», «Цийца чIагIделла доттагIалла», «Дохковалар». Оцу произведенеша йоккха лар йитна текхуьу къона тIаьхье кхетош кхиорна.

Цуьнан корматаллин лаккхара мах хадош, Х.Берсанов дIаййцара СССР-н Яздархойн союзе.

Берсанов Хож-Ахьмад яздархо хилла ца Ia. Иза суртдиллархо а ву, фенолог а, натуралист а, философ а, этнограф а ву. Ша вина, кхиъна мохк дика бевза цунна. 1992-чу шарахь ара яьлла «Вайн махкара акхарой а, ол-хазарш а» аьлла йолу цуьнан книга. Цо аьтто бо вайн мехкан Iаламан хазна йовза.

1990-чу шарахь Грозный гIалахь ара яьлла «ГIиллакхийн хазна - ирсан некъаш» аьлла йолу цуьнан книга. Боккха чулацам болуш а, Iилманчаша лаккхара мах хадийна а ю. Цо шена чулоцу дахарехь кхолладелла адамийн гIиллакхаш, хьехамаш, говза аьлла кхетаман дешнаш а.

Оцу жайно гIо до акхадевлла адамийн синош сий-лаллин лакхенашка юха дерзо.

Авторна шен дахаро, амало, кхетамо, обздангалло бакъо ло шен халкъе дуьззина дош ала. Вовшашца дика хила, зуламаш дIадаха, ямартлонаш, харцонаш дIаяха, тешаман, безаман, маршонан хама бе ала.

Алироев ИбрахIим,
профессор,
филологически Iилмани доктор

ДАЙМАХКАХ ЛАЪЦНА

Ша вина, кхиййна Даймохк мел хьоме, мел мерза, мел сийлахь бу яхь йолчу кІантана. Шен Даймахках хаьдда кІант – да воцу боу ду.

Вонна а, диканан а Даймехкан лазам сих, дагах кхешаш кьонах вацахь, шен уггар гергарчу стеган вонан, диканан лазам кхетар бац цуьнан сих, дагах.

Даймохк безаш, яхь йолуш доьзал кхио лаахь, да ша хила веза Даймохк безаш а, яхь йолуш а.

Даймохк безар, Даймохк хазбар, цуьнан сий дар, дахар тодар, ирс кхоллар – вайн вешан декхар ду.

Адамашка вон деъча дакъа лоцуш воу кІант, адамашна кхаь хилар даздечохь юьхькІай хир ву.

Адамашца йолу уьйр-марзо, балхаца йолу шовкъ, Даймахке болу безам, доттагІашка болу тешам лоруш, вай ваьш кхуллу дахаран хьелаш.

Кегийрхой кхетош-кхиор вайна тІехь ду. Уьш Іамо беза адам довза а, деза а, Даймохк бовза а, беза а, къаьм-наш довза а, лара а, говзалла Іамо а, болх бан а. Царна Іамо деза стеган амалехь уггаре а хаза гІиллакхаш.

Халкъана бала тІебоьссинчу дийнахь шен диканакх воккхавеш хилла стаг-стаг вац, иза Даймахкана хьакь вац, иза кІилло ю.

Стаг уггаре а хьалха шен Даймехкан векал ву. Даймехкан декхарш кхочушдар цунна тІехь ду.

Даймахкана кхерам тІехІоьттинчу шерашкахь майралла, доьналла гайтина кІентий Даймахке болчу безам кхачийна цу сийлахьчу дарже.

Даймохк бѣза кхоѣллине бу. Кѣонах Даймахкана хѣакъ верг ву.

Вуѣззина дикачу кѣонахчо халкѣан дуѣхѣа, Даймехкан дуѣхѣа шен са а, дегІ а кхоор дац.

Кѣонахалла майра дийцарх, дашца далхорах кхоллалуш дац. Кѣонахалла Даймахкана, халкѣана дечу пайдехѣчу гІуллакхех кхоллалуш ду.

Кхетамечу стеган бакѣдолу кѣонахалла кхерам тІе хІоѣттинчу дийнахѣ, Даймехкан дуѣхѣа са а, дегІ а дІадала кийчча хилар ду.

Вайх цхѣаѣ кѣастарх – Даймахкана зен хир дац. Амма Даймохк боцуш висарал доккха вон дац.

Даймахкахѣ хѣан тасабелла орам, тасаелла уѣйраш, дІалетта безам хада ѣиш яц. Хѣажал, наж бух а баѣккхи-на, кхоѣчахѣа дІабоѣгІчи хуѣлуш дерг хІун ду. Орамаш дахкало, тІера гІа дужу, гІад дакѣало.

Даймохк безаро дегІе ницкѣ ло, доѣналла кхуллу.

Махках ваѣллачу стеган са акха лаѣттар ду, хилла дерш дагалуѣйцуш ойланехѣ лаѣттар ду. Даймахке са-туѣйсуш кханенаш ѣохкур ю.

Шен махкахѣ воцчу стеган сий хир дац. Шен боцчу махкахѣ кѣонаха а хирлур вац.

Дех, ненах валар – байлахѣ висар дац. Даймохк бо-цуш висар – байлахѣ висар ду.

Кѣонах вац шен кхерчан сий дайѣина стаг.

Стаг шен кхерчана луѣйш велахѣ, ѣуртана луѣйш велахѣ, шен махках вешаш вацахѣ, кѣонах ца хилар билгало ю.

Шен мехкан сий ца деш верг махкана хьакъ вац.
Шен мехкан сий ца до кIант-кIант вац.

Къонахалла, доьналла дуста кхин хIума дац, Дай-
махкана, халкъана динчу дикачу гIуллакхашца ца дуь-
стича.

Цкъа а стагана геч дан йиш йоцуш дерг Даймахкана
ямартло яр ду. Даймахкана ямартло еш волу стаг – хал-
къан мостагIа ву.

Даймахкана кхерамана, зуламана богIуш белахь
тоьпан хIоь сацош, шен дегI дуьхьал хIотторхьама а
ваIа мегар дара стагана дуьненчу.

Даймохк безаш, цунах дозалла деш, яхь йолуш хила
веза стаг. Даймохк безаш, цунах дозалла деш, яхь йо-
луш иза вацахь – Даймахкана хьакъ вац. Даймахкана
кхерам тIехIоьттинчохь иза ларо доьналла, хьуьнар хир
дац цуьнгахь.

Хийрачу махках Даймохк ца хилла. Хийрачу мах-
кахь цхьа а тайпа бакъо яц стеган. Иза ву мохк боцу
«эла».

Даймохк хийцарал йоккха ледарло яц дуьненчохь
цхьаь.

Хийрачу махках хьан мохк а хир бац, хийрачу мех-
кан хьо векал а хир вац. Хийрачу мехкан хьо хийра стаг
ву. ТIаккха хаалахь, цу махкахь хьо гIийла буо дуйла.

Ша вина, кхиъна мохк дагна безаш хьоме бу. Ахьа
мел халонаш лайнехь а, мел бала хьегнехь а, Нана-
Даймохк къайлах хьо хьоьстуш, хьох кьинхетам беш
хиллийла хаалахь.

Хийрачу махкахь гулбинчу бахамал шен цлера черт-
истанг деза хетар ду махках ваьллачунна.

Хийрачу махкахь «бIов» олийла а дац. «Ас»- «со»
бохуш дозалла дойла а яц мел дикчу кьонахчун.

Хийрачу махкахь волчуьнан бакьо хир яц латта
кьовса.

Даймехкан лазам боцчуьнан даймахкаца марзо а
хир яц.

Хийрачу махкахь мел майрачу кьонахчун майралла
гуча якхха аьтту бац. Кьарвелла, эшна юха ца волуш
летта вала бакьо ю цуьнан. Амма толам баккха ницкъ
тоьар бац.

Хийрачу махкахь чохь Iан хIусам ян гIоьртанчуьнан
керара бел, диг оьгуш хир ду, ка йоьжна хир ю.

Хийрачу махкахь гулбина бахам тIаьхьало йолуш
хир бац. Цо кертахь доьгIна стоьман синтар, хи тоха ке-
рах ца долуш, дакъа лур ду.

Хийрачу махкахь шен цIенна деш долу гIуллакх на-
хана деш санна хетар ду.

Хийрачу махкахь ойла шина декьехь лаьттар ю:
шен Даймахках дог а ца дуьллуш, хийрачу махках дог
а ца леташ.

Хийрачу махкахь велла дIа валлалц синтем хир бац.
Даймахке са ца туьйсуш зама йогIур яц.

Хийрачу махкахь дегI лелар ду, амма ойла шен дайн
махкахь кхерсташ хир ю.

Бералла, дагалецамийн бIаьрлагIа – сурт Даймахках
хера даккха ницкъ хир бац.

Ша винчу махкана мел гена валарх, ойла цу махка
юха хыйза.

Хийрачу махкахь дешин тІорказал, шен цІахь лаьт-
тина сискалгІа чохь долу сайра гІолехь хетар бу махках
ваьллачунна.

КХЕТАМАН ДЕШНАШ

Вайн нигат хила деза цїена, Дела реза хинволчу агїор, адамийн дуьхьа, церан ирса дуьхьа. Бертахь хилар, вовшашна гїо дар, вовшен терго яр, ларар, вовших дашар, хьанала хилар. И ду стеган амалехь хазчу гїиллакхах, оздангаллех кьаста йиш йоцуш дерг.

Дахаро кїеж туьйсу, замано ловзош. Дикане сатуьйсуш кханенаш лар йо. Хууш дац хїун дахьа кханено вайна. Дїа ихна и денош юха догїур дац.

Хїара дуьне-м вай Іехош бале цїа дай. Ма хилалахь Іехалой бахаман лай!

Дистанчу хиша идо чалхаш санна замано ида до вай, цкьа орчу кхуьссуш, цкьа бердах детташ, синтем хила ца дуьтуш.

Гїаддайна кїелвисча, гїо эшна хьайна тїевеьнарг гїо ца деш дїа ма вахийталахь, кхин дан хїума ца хилахь, цунна юххе дїахїоттий а.

Тїах-аьлла хиларх, стелан хаьштиг лацалур дац. Ницкь болуш хиларх, лам меттах а баккхалур бац. Эшначу метте гїо дан кхиар тїах-аьлла хилар ду. Дан ницкь кхочу диканиг дар, лам меттах баккхар санна ду.

Халонан хама хааза волчуьнга шегара хало ялхо мегар дац.

Дегїана оьшуш ерг могашалла ю. Хьекьална оьшуш дерг Іилма Іамор ду.

Нах кхето гїерташ верг ша кхетам болуш хила веза. Шегахь кхетам боцуш волчуьнга нах кхеталур бац.

Доцчунна сагатдеш, хиларе сатуьйсуш, синтем бай-
на кьахьобгуш, шайн могашалла йохош болчарех хьега
оьшуш дац. Цаьргахь берг бахам бац, бала бу.

Хьоло паргIат ца воккху стаг, садоIа ца вуьтуш, ваца
во.

Хьайн кхерчан да хьуо хилалахь. Хьо хьуо да воцчу
кхерчах нехан кхардам хир буйла хаалахь.

Хаза гIиллакх, кIеда-мерза хилар – адамийн дегнаш
чуьра догIа ду. Нахаца кIеда-мерза хилалахь!

ЧIурам хилий ма вагалахь, сан доттагI, цIе латош
стелахьаштиг хилалахь!

Хьайн дог лаьттаху дикане кхачалур вац алий, дог
ма диллалахь, сан доттагI, лам лакха хиларх хьалавала
некъ боцуш хир бац.

Стагах, мухха иза велахь а, ма кхардалахь. Кхардам
шех бахарна кхерам бу.

ХIуманан кхоам белахь. Кхоам боцуш лелийна
хIума доцуш вуьсур ву. Кхоам беш дерг дебар ду.

Хир ду бохучу диканех теший ма Iелахь. Хьуна даор
ду бохачу кIалд-даьттанал ахь бууш болу муьста-берам
гIолехь хир бу хьуна.

Нехан дикане са ма тийсалахь. Нехан дикане са ца
туьйсуш, хьайн долуш долчунна далла хастам белахь.

Нахана пхьуьйшахь лаьхьа оьхьуш верг ша нахах
ларлуш хила веза.

Виран амал йолчу стагаца ма кьийсалахь. Виро
хьовла а ца диьна, я моз а ца диьна. Цундела цунна
боIал мерза хIумма а ца хетта.

Вон деъна стаг шена безачу, ша везачу нахаца хила веза. Цара дагана атто йийр ю.

«Сайна хиънехъара, аса и гІуллакх дийр дара» ма бахалахъ. ЗІара-зукъ йогІа хууш хилча, дехко ножан утарма бухйоккхур яра.

Нах болчу кхаъчча дукха ма лелахъ. Еса туьта а чІогІа ека, еса ворда а чІогІа ека, беса корта а дукха лоп.

Дан долош хала хетта гІуллакх, дерзош атта хуьлу, мало яй ма Іелахъ.

Дехкан кІорнина цициго а ца бо хъехамаш. Хъайгара дІаопцур боцчунна хъехамаш ма белахъ.

Іовдалчу стагана хъехамаш ма белахъ, Іовдалчу стагана хъехамаш бен стаг ша Іовдал хиларан билгало ю.

ДІадаьлларг дицделахъ, сатийсарх иза юха хир дац. Керахъ долчуьнан хама белахъ, кхана хин дерг хууш дац.

Тайпа дика хиларх дозалла ма делахъ – тайпанан сий кхоьллинарг хьо вац. Айхъа даьккхинарг хир ду хъан сий, хъан тайпано хьуна и лур дац.

Айхъа дан тІелаьцна гІуллакх кхочушделахъ. Кхочушдан ницкъ боцург дийр ду алий тІе ма лацалахъ.

Нехан хъакъ ма даалахъ, сан доттагІ. Нехан хъакъ дууш хьо вацахъ, екхачу кхачанан чам мерза хир бу.

Нахана зуламаш ма делахъ, сан доттагІ. Нахана зуламаш деш вацахъ, хъайн махкахъ ког маьрша ловзур бу ахъа.

Муълххачу а стеган амалехъ ерриге а дикалла ма лехалахъ, цхъа а стаг хир вац шен амалехъ цхъаъ вониг доцуш.

Стеган амалехъ диканиг лахий, длахьолахъ цуьнца хъайн вахаран некъ. Цуьнан амалера вониг длагойтуш беллахъ цуьнца кхетаман некъ.

Хъайх шеко кхуллуш болчу нахах ларлуш хилалахъ. Дикачу нехан дарже кхача лууш хилалахъ.

Хъекъал долчу стагах хъуо дагаволуш совдерш ма хетталахъ, Јовдал хетар ву хьо.

Хъуо шек волчу хлуманах бакъдерг бен ма дийцалахъ. Тарделларг бакъдай схъа ма лацалахъ. Блбьргашна гуш долчух, лергашна хезаш долчух бен ма тешалахъ.

Нахаца дика хилалахъ, нахана кхерамаш ма тийсалахъ, клоршаме ма хилалахъ, харц ма лелахъ, дозаллаш ма делахъ – хьо везийта а, ларийта а лаахъ.

Кхерам туьйсусх ницкъаца стаг вацо ма глорталахъ – хъуо ницкъ боцуш вуьсур ву хьо.

Массо а диканиг довза Јама, дика мел дерг хъайн амалехъ нисдеш тлеэца.

Хъан коьртара куй боьжча, иза хъалаэца стаг карор ву хъуна. Амма, хьо де эшна клелвисча, глo дан стаг карор вац.

Айхъа дийр ду аьлла тлелаьцна глуплакх, стаг тлаьхъа ца вазош делахъ – тешам хир бу хьох.

Шена тледилина глуплакх дуьззина кхочушдан деза. Шена тледилина глуплакх кхечунна тледилича, кхочушдаза дуьсур ду.

Хъайх тешна диснарг шеконца ма диталахъ. Шеко йолуш дисначо синтем ца бо. Синтем боцуш дерг тешам боцуш ду.

Адамашца тарлуш хилалахъ – лорур ву хьо, дика болх лууш хилалахъ – везар ву хьо.

Адамашца йолчу уьйрашца, юкъаметтигашца бен хуур дац хьуна хъайн мах хадо.

Хьо вогу гичи хазахеташ нах белахъ – ирс долуш ву хьо. Хьо вогуш гичи, нах юьстахбийлахъ – ирс дайна ву хьо.

Цхъанге шегга ца далуш дерг – дуккханге далур ду. Хьо нахана го деш хилахъ, нах хьуна го дан богуру бу.

Хьо длахъажаре терра хьожур ву хьобга схьа а.

Цхъаь ша длагерташ волу стаг декъаза ву. Цунна го оьшу. Хаза дош ала а юххе стаг оьшу.

Нехан диканыхъега мегар дац. Шен долчуьнан хама бан хаа деза.

Сан доттагI, эрна хан ма яйъалахъ. Хъайна хуучух пайдехъ берг харжий болх белахъ. Кхин дан хIума доцуш хьо висчи, бераш хъастий а, вокхачуьнан терго яй а, Iаламан тидам беш, хIуманан хьесап дай а мукъа ма Iелахъ.

Сан доттагий, ирс долуш хила лаьий шуна? ХIора дийнахъ керланиг лаха, шешан дахаран хазна тоеш. Дахаран хазна ю – керланиг довзар, хьекъал кхиар, говзалла Iамор.

Оьзда воцу стаг – оьздангала ца оьшуш верг ву.

007651

Нахаца кlorшаме ма хилалахъ, сан доттагI. Klorшаме хьо хилахъ, нехан безам бовр бу хьох. Ай-хъа бохург наха кьобал ца дахъ, хьуо бакъ ву бохуш ма кыйсалахъ.

Адамех къаста глерташ ма хилалахъ – цхъа вуьсур ву хьо. Цхъа висна стаг ирс дайна ву. Адамех дIаиэ глерташ хилалахъ, адамех дIаийна стаг ирс долуш ву.

Хьайн забаршца дловше дерг ма ала. Дловш лаьхъа-нехъ тов.

Стаг дуьненчохъ дан ницкъ кхочу диканиг деш хила веза. И ду цо шен тIаьхъенна дуьтуш долу совгIат.

XIумма а ца деш волу стаг дукха луьйш а мохъ бет-таш а хуьлу.

Стаг ша шен мах хадо бакьо йолуш вац. Халкьо хадор бу стеган мах цуьнан гIуллакхашка, гIиллакхашка, хьуьнаршка хьаьжжина.

Бакъ стаг, дика кьонаха кхоах-ахчанах эцалур вац. Цуо озабезам бакълуьйчуьнгахъа бийр бу.

Хийрачу нахаца зовкх ца хьега, шен нахаца къаьхъа бала такха мегар ду.

Стаг цкъа а зуламе хила ца веза. Цуьнан Iалашо да-има машарехъа хила еза.

Стагана дуккха а хIума довза а, хаа а деза. Амма шена хууш дерг халкъана пайдехъа хьовзо хаа деза.

Адам цхъа а хьуьнар доцуш хьайба санна дажа кхоб-лина дац. Адамехъ адамалла а, хьуьнар а хила деза.

Стаг толам баккха лууш велахъ – шен ницкъах, шен хьуьнарх, шен корматаллех бIобулуш хила веза.

Ахъа даггара деш доцчу гѳуллакхана каер яц хъан. Хъайна ца деза гѳуллакх тѳе ма лацалахъ, цул пайдехъ-ниг кхин лахалахъ.

Хъуо мел гена валарх, хъайн декхар диц ма делахъ. Дашна, дечу гѳуллакхана гѳалат ма валалахъ. Гѳиллакх долущ, оъзда хилалахъ. Хъо ма-хиллара хетар ду хъо схъаваьлла къам а, хъан юьртара адамаш а.

Де мел аьлларг кхочушдеш хъо хилахъ – лай хир ву хъох. Хъуна хаа деза хъуо дан декхарийлахъ верг, дан декхарийлахъ воцург. Нах лара а, ша ларийта а стагехъ хъуьнар, доьналла хила деза, лаам онда хила беза.

Хъуо пхийттара ваьлчахъана дуьйна ойла еш хила веза айхъа юьхъарлоцучу вахаран некъан.

Жима волуш дуьйна хъайн дешан да хила ѳамалахъ. Хъан дош дуй биъча санна тешам болуш бакъ хила деза, хъо къонах хила лууш велахъ.

Гѳиллакхах вохий, экханах ма тарлолахъ. Стогаллех вохий, хъайбанах ма тарлолахъ.

Хѳуъу а дина а, цхъа гѳуллакх ца деш де эрна ма дай-ъалахъ и юхадогѳур дац хъуна.

Стагах кхета лаахъ - цуьнан хъоле хѳотта. Цуьнгахъ болу бала, сингаттам схъа а эций, ойла еш ладогѳа.

Адамашца вон ма хила, вас ма е царна. Ма е харцо, гѳело, хѳуьтtare. Стеган сагатдеш са ма даа.

Нах лара, хама бе церан, терго е. Уьш лоруш, безаш хъо хиларе терра, царна хъо а везар ву.

Стаг шен мехкан векал ву, шен мехкан кѳант а ву. Цундела Даймехкан жоьпаллечу хъелашкахъ иза жига-раллин декъашхо хила веза.

Хьюо кьонах хила лууш велахь, кхечу адамийн амалехь дика мел дерг схьазцалахь, вониг диталахь.

Даима ша хеставойла лууш хила ца веза стаг. Даима ша хеставойла лууш воу стаг хасто бахьана доцуш вуьсур ву.

Цхьанне а хьюо ца веза алий, нахана бехк ма биллалахь. Хьо ца везарх нехан бехк бац, хьан хьайн бехк бу.

Айхьа дан йиш йолчу г'уллакхана нехан са ма гатде. Хьайн дан ницкь кхочуш долу г'уллакх, нахе орца а ца дохуш, айхьа де.

Хьюо нахаца цхьана кхеттачу меттехь хьайна там берг ма лехалахь, царна там берг делахь. Цкьа а к'ордор вац хьо.

Хьайна г'ло хин долу меттиг ма лехалахь, сан доттаг'и, хьайгара нахана г'ло оьшу меттиг лахалахь, эшначу меттехь г'ло делахь, нахана везар ву хьо.

Нахаца айхьа кьамел дечу хенахь, дош ойла еш алалахь. Ахьа раг'и йоцуш аьллачу дашо стагана вас ян тарло, сонта аьллачу дашо ойла юхайоккхур ю, г'алата аьллачу дашо безам бойьур бу.

Хьайн дешан да хилла дош олуш хьо вацахь, хьан дашах дош хеташ нах тешар бац.

Хьюо бакь ву моьттуш, билггал хьайна хууш доцург ма кьийсалахь – Iовдал хетар ву хьо.

Мел ледара делахь а, адамаш безамна хьакь ду. Адамаш дезаш хилалахь, царна хьо а везар ву.

Шен г'уллакх хилча, шел воккхачуьнга схьакхайкха ца веза, ша цунна д'ат'еваха веза.

Сан доттагI, нахана вониг олуш тIахьашха ма лелахь. ТIахьашха аьлларг мохо санна дададой дIатуху.

Сан доттагI, дов даьллачу меттехь дов кIарг ден долу вон дош ма алалахь.

Деш долу хьехар дIа ца оьцуш, бохучуьнга ла ца дугIуш волчунна гIо дан оьшуш дац.

Хьехамашца кхеталуш воцург, гIожца а кхеталур вац.

Айхьа деллачу соьман хама беш воцчу доьзалхочуьнга шега кьахьобгуйтуш даккхийталахь и сом.

Дагаволуш динчу гIуллакхана дохко ца волу. Дага ца волуш динчу гIуллакхана тIахьа дохковолу.

Чу малх кхеташ доцчу цIа чу ун, балий боссарна кхерам бу. Чу хьаша лешаш йоцчу хIусаман имий, беркат дIадер ду. Йочанаш хиларх тIулга тIе буц ер яц, хьехарш дарх доцчунна хьекьал а дуссур дац.

Шен кьайле ларо хууш воцчу стеган кьайле хир яц. Цхьанне дIахиьнарг нахана ца хууш дуьсур дац.

Мерзачу хIуманан чам ца хууш верг чаьмзачух кхачам хуьлий Iадда Ia.

Воно эkkхийна стаг идарх кIелхьара вер вац.

ХьаьжцIа дахана деьнехь а, вир - вир ду.

Де эшначуьнга хьан дагчохь кьинхетам хиларх пайда бац, эшначохь гIо дан хьо накьост вацахь.

Цхьана а хIуманан бала боцуш синтем хиларал вонан а, диканан а бала кхочуш сагатдар ду тоьлуш.

Де эшначу стагах доглозуш кѣинхетаме, цунна орцах кхуѣуш хѣо хилахѣ, нахана везар ву. Ахѣа нахана дикаболх мел бин сий лакхадер ду хѣан.

Стаг ша вазвала гѣрта ца веза, я ша кѣезиг хетийта а ца веза.

Стагана хѣехарш дан мегар ду. Амма цул хѣекѣал долуш хѣуо ву аѣлла хеташ хѣумма а ма дийца.

Хѣайца кѣамел деш волчуѣнгара хѣекѣал а оѣцуш дийца деза цунна пайдехѣ дерг.

Хѣехамаш, цунна хууш дерг юх-юха дуѣйцуш бан ца беза, хѣехамаш цунна ца хууш дерг ѣамош бан беза.

Хѣайн дикане сатесна воцчунна дика дан ма гѣрталахѣ, баркалла хир дац хѣуна.

Пайдехѣ доцург муѣлххачу а стагера схѣалаца мегар дац. Уѣш схѣалацахѣ гѣлатвер ву хѣо.

Стаг ша шен хестош велахѣ, иза хесто мах кхочуш вац. Стаг ша шен мах хууш вацахѣ, иза ѣовдал ву.

Стага ша шен лара веза, ша шен лара хууш иза вацахѣ, наха а лорур вац.

Стаг нахе нисвеш ерг яхѣ ю.

Хѣуо ледара хетийта ца лаахѣ, хѣуо хастийчи а, хѣуо вон вийцачи а, цхѣабосса хѣайн дикачу амалехѣ хила. Хѣуна вон аѣлларг довр ду, хѣо хестош аѣлларг дуѣсар ду.

Сан доттагѣ, хѣаѣа а дийцахѣ а, айхѣа ѣоѣхѣарлаѣцначу хѣайн новкѣа дѣагѣолахѣ. Хѣайн гѣуллакхан да хѣо хѣуо хилалахѣ. Хѣайн гѣуллакх нехан кера дѣа ма лолахѣ, хѣуна эшам болуш бен доѣрзур дац иза.

Стеган дика цѣ яккхарал доккха совѣлат дац. Амма и цѣ атта ѳоккхуш яц, яккха хѣакъ долуш ѣккханехъ, атта южур а яц.

Малх санна векхалой хилалахъ, сан доттаѣ, юѣхъ тѣра кхоѣлина Іиндаѣа эккхадеш. Гиний хѣуна, Іаѣржачу морхаша малх кѣайла баѣккхича, де кхулуш, стигла екхча, дашочу малхо де серладоккхуш?

Хѣайн ма-торру самукѣане хилалахъ – вахар ирсе хир ду хѣан.

Сан доттаѣ, айхѣа ца дендерг, нахе де ма алалахъ. Ледарчу нахах ма кхардалахъ.

Велалой, векхалой самукѣане хилалахъ, сан доттаѣ, нахана хѣо везалуш амал кхоллалур ю хѣан гѣиллакхехъ.

Забарш яр адамийн самукѣа даѣндолчу аѣлор хила деза. Амма стаг маѣттазвоккхуш, иза сийсазвеш забарш яр – сонталла ю; иштта ен забарш зуламе ю.

Дарделлачу дагана мерза дош алар дарбане ду. Оѣѣазвахначу стагана забаре дош дарбане ду. И ше а герз дикачу стагехъ хуѣлуш ду.

Вела ца доѣлачу меттехъ ма велалолахъ. Вела ца доѣлачу меттехъ хѣо велалахъ – Іовдал хетар ву хѣо.

Хѣайн сагатделчи, лулахошка гѣолахъ.

Дагна вас хинѣолу, дагна Іеткѣаш долу хѣуманаш тергал ма делахъ, даима догдика хир ву хѣо. Хѣайн догдика хиндолу хѣумнаш ларделахъ – даима самукѣане хир ву хѣо.

Шина стагехъ ѣиснарг кѣайле ю. КхозлаѣІниг теш велахъ – кѣайле кѣайле яц.

Хъайн бала боцчу метте ма кхийдалахъ, хъайн гІуллакх доцчу метте ма хъежалахъ, хъайн рагІ йоцург ма дийцалахъ – юьхькІай хир ву хьо.

Шена хууш доцчунна ца хаьа алар сийлахъ ду ца хууш дерг хаьа аларал.

Стаг шена везахъ, везийла хаййта мегар ду, цунах шена тайна дика амалш билгал а йохуш, цуьнан гІиллакх, оздангалла юьйцуш. Цунах пайда оьцур бу цунах дагавала луьчо.

Стагах шена ца тайна дерг цуьнга шега дийца деза, иза гІалатонех ларор дуьхьа. Цунах ца тайнарг ахьа нахе дийцича, цунна вас хир ю.

Хьюо майра хила лууш велахъ, нахана зулам ма делахъ, харцо ма елахъ, тешнабехк ма белахъ.

Іовдалчу стагаца дов ма даккхалахъ, сан доттагІ, я иза санна Іовдал хила дезар ду хьан, я кьурд аьлла юхавала дезар ду.

Хьюо дикка чІогІа оьгІазвахначу хенахъ оьгІазаллица хІумма а ма делахъ. ОьгІазваханчу хенахъ хьекьал доду.

ОьгІазваханчу хенахъ собар лаха деза, ойла ян еза, дан дезачунна хьекьал кхача деза.

ОьгІазвахначохъ тоьхнарг тІаьххьара а юха схьакхета тарло.

Стаг шега нисса волчул эша ца веза, шел тоьлла волчуьнга нисвала веза.

ГІийлачуьнга хьажа веза, дика кьонах хила лаахъ.

Сан доттагI, хьюо оьгIазвахначу хенахь, багах дош аладе, собар делахь, ойла елахь, хьайх дага валалахь, гIалатвер вац хьо.

ОьгIазвахначу хенахь айхьа дийриг хьекъале хоттуш делахь, оьгIазалле хоттуш ма делахь.

Дов даьлла кьуйсуш волчу шиннех хьекъал долуш верг бехке ву.

Стагана хаа деза: кьийсахь а, дов даьлlexь а, и дов машар хилла дерза дезийла.

Стеган амалехь наха кьобал дина диканиг, хьайна товш дезаделларг схьаэцалахь. Стеган амалехь вончух, нахана а, хьайна а маьттаз хеттачух, боьхачу хIумнах санна, ларлолахь.

Майра хила лаахь – нахана цкъа а вон болх ма белахь.

Вахарехь стагана зеделларг дешарца Iамийнчул чIогIа ду.

Стеган вахар ду иза Iамийнарг. Вахар нуьцкъала онда хIума ду. Вахаро Iамийнчу стеган амал болат санна чIогIа хир ю.

Эхь-бехках кхоьруш верг дуьненчохь цхьана а хIуманах кхоьрур вац.

ХIума шенна езаш, шена са лобхуш верг атта гучавер ву.

Адмашкара говзалла Iамаелахь, цунах пайдаэца хьажалахь.

Нахана дикаболх бан ницкъ кхочуш верг нахана дикаболх бан декхарийлахь ву.

Нахана ша бинчу дикачу балхах воккхавеш верг – ирс долуш ву. Шен диканах кхачам бинарг – ирс дайна стаг ву.

Наха хьуна хьобхуш долчул хьуна хьайна зеделларг пайдехь ду.

Адам дуьненчохь мел долчу хIуманна олалла деш ду. Амма и олалла дан оьшуш йолу корматалла, говзалла цуо ша Iамийнарг бен хуьлийла яц.

ГIалат ца волуш стаг хилла а вац, я хир а вац. Хьекъ-ал долуш волчу стага гIалат атта долуьйтур дац. Шегара даьлла гIалат нисдан хууш хилар – кхетам болуш хилар ду.

Нахана юкъя дукха лела стаг, дукха гIуллакхаш деш волу стаг гIалатвала тарло. Амма, вай олуш ма-хиллара, «зуьлехь а, болехь а» воду стаг гIалатвер вац. Цуьнан гIалатвала хIумма а дац.

Доккха гIалат зуламе ду. ГIалатваларх ларвала хаа деза.

Яьллачу ледарлонна гечдойла ю. Амма и ледарло хьульян гIертарна гечдойла яц.

Хьайгара дийлла гIалаташ лачкьо ма гIорта, уьш нахана гуш хир ду. Хьайгара йийлла ледарлонаш хьульян ма гIорта, уьш нахана гуш хир ю. Шен гIалатонна кьера хилар – иман долуш хилар ду.

ГIалатваларх эхь дац, цунна кьера а хилла юхаваьлчи. Цахууш даьллачу гIалатна гечдойла ю.

ГIалатваьлча цунна кьера а хила веза, и нисдан а хаа деза.

Нахера дийлла гІалаташ даздинна кхайкхош верг, шегара гІалат долуйтуш хила ца веза.

Вай нехан гІалаташ кхайкхад, амма уьш ган а гуш, цунах дага а довлуш вешан гІалаташ дІа ца доху.

Шен гІалаташ ган а ца гуш, нехан гІалаташ лехьор – эхье ду. Нехан гІалаташ билгалдохуш велахь, шен гІалаташ дІадаха хууш хила веза.

Шен ледарлонна, шен гІалатна дера ца деш, бакъ-хила гІерташ волу стаг юьхьІаьржа хІотта гергга ву.

Шен хеннахь гІалат нисдан хаар сийлахь ду.

Юхалург делла ахча схьадехар гІиллакхехь дац. Декхарна са а гатдеш, дІадала дан а доцуш хила тарло иза.

Декхар шех доллучо иза шегара дІадехале дІадала деза, цунах баркалла хир ду.

ДІадехийтана декхар баркалли тІера духу.

Шен ахча дІа а делла, мостагІ лацар хуьлу декхар схьа ца луш волчу стагца дерг.

Хьюо маьтгаза, вон вийцарх шек а ма валалахь. Хьюо хестош лалур делахь, иза а лан деза.

Шен ледарлонна кьера хиларо стагана шен бакьо дІакхехьа ницкъ ло.

Хьайгара яьлла ледарло схьаолуш, хьюо нисвеш волчуьнца гамо ма лацалахь. Цунна баркалла олуш хилалахь, хьайгара цуо гучуяьккхина ледарло дІаяккха хууш хилалахь.

Хьайгара яьлла ледарло схьаолуш верг пайдехь вуйла хаалахь, иза схьа а ца олуш лечкъош волчул.

Хъайца йолу стеган гамо йовза хаа деза хьуна,
хIумма а ийза а ца луш цуьнца кыйсам латто а беза.

Мел къаьхъа делахъ а, бакъдерг аларо, толам ца бак-
кхахъ а, цхъа пайда бахъа.

Стаг хIаллак хуьлучуьра кIелхъараваккхархъама
цунна цатам бан а мегар ду, бакъдерг дIаолуш.

Стагана олуш дерг бакъонна тIехъ сецца хила деза.

Стагана ала кечдинарг бакъонна тIаьхъа кхиъчи бен
ала мегар дац.

Стагаца сов даккха а, цуьнга бакъдерг дIаала а бакъо
ю иза везаш волчуьнан.

Адамашка бакъдерг дIаала лууш велахъ, и бакъдерг
дIаала Iама веза, цкъа хьалха ша шега а олуш.

Стаг хьекъална галваьлчи, иза чеха а ца веш, цунна
вас а ца еш, оьгIазло а йоцуш, даггара дикаболх лаар
хоуьйтуш кхето веза.

ХIума дукха дийца ца деза. ХIума дукха дийцаро
пайда ца бахъа. ХIума дийцарал кхочушдар пайдехъ ду.

Яьллачу ледарлонна стаг бехказа вийла оьшуш дац,
ледарло гуш хилчи муххале а.

Стагана гIо, накъосталла эшначу меттехъ ледарло
еш верг къонах вац.

Къинош летоза волчу цIенчу стагана наб дика кхе-
тар ю. Хъайна паргIат наб ян лаахъ – хъанала цIена хи-
лалахъ.

Шегара яьллачу ледарлонна бехкала вахана, и сих,
дегах кхеташ, дагна Iеткъаш воцу стаг ледарлонах лар-
луш хир ву.

Шегара даьллачу вочу хIуманна, дохковалар бен, кхин дарба дац.

Ша хIумма а ца деш верг дечух вешаш хир вац.

Бакъабелла хен цIаро бен саттор бац. Iемина ваьлла стаг коша бен нисвийр вац.

Хин юьхь хьаьдчи, когаш кIел хи кхаьччи, вадалахь, цаводуш хьо сецчи – дистинчу хе хьур ву хьо.

Ахьа кхача мерзаниг хIотторах пайда буй, хIусамнанна хьаьжа юккье хIоьттина шад хилчи?

Нехан гIалаташ дийца сих ма лолахь, сан ваша, хьуо гIалатвер ву хьо.

Хьайн ледарло нахана гойла ца лаахь, хьайгара ледарло цкъа а ма ялийта.

Стаг иман долуш хир вац шен оьздангалла ларо хууш вацахь.

Ша шен лоруш воцу стаг наха муххале а лорур вац. Шен сийца хиндолчу хIуманах ларвала хаа деза стагана.

Ша шен ларар, вочух ларвала хаар, яхь хилар сийлаллин дарже кхачош ду.

Ша шен хестор, шехахьа ийзар – ша шена тохар ду. Айхьа хьуо ма хеставе, хьуо нахе хеставайта. Айхьа ма бе хьайгахьа озабезам – нахе байта.

Стаг ша ларийта гIертарх – лорур вац. Цхьаммо а лара хьакь верг наха шаьш лорур ву.

Вайна ву ма-моттара ца хуьлу муьлхха а стаг.

Ша шех лаьчна дукха дуьйцуш верг шех лаьчна
дийца доцуш верг ву.

Ша шен хесторо нах шех кхардабо.

Хьуо хеставайта ма гIерта, хьуо хесто верг дан хьа-
жа.

Ша шен хесторо шен сий дойъу.

Ша шех лаьчна дуьйцург нахана кIордадо. Хьайх
лаций нахе дийцийта, айхьа ма дийца.

Деса дозалла а дан ца деза стага, сонта куралла а ян
ца еза. Куралла мостагIчуьнца кьевсинчохь шен Дай-
махках ян еза.

Хасто хьакъ воцу стаг хасторах цуьнан сий лакха
дера дац. И хестош верг ледара хетар ву.

Стаг, хьо «жIаьла ду» бохуш даима чеха ма ве, че-
хийча тIаьххьара а жIаьлех лета волалур ву. Вон бага
лееш дар ма ве стаг. Дарвеллачу стеган собар кхачадо.

Цкъа а ма тешалахь, нахана лен а луьйш, хьуо хе-
стош волчух. Хьо воцчохь хьуна а луьйр ву иза ша на-
хана ма-лерра.

Болх а ца беш, даиманна сакъера лууш волу стаг
хьуна а, нахана а пайдехь хир вац.

Хьо таронах хоттавеллачу хенахь чукаре верг, хьо
таронах хаьдчи, хьох къаьхкаш хир ву.

Гуттар хIума хьобгара дIаезаш верг цкъа шегара
схьа ма-йихханехь хьобца эгIар ву.

Шен гIуллакх тоделча кураваьлла стаг нахал эшна ву.

Куралла ша нахал тоьлла хеташ, нахах ца вешаш кхоллало.

Хьайн сингаттам лаьттийла ца лаахь, нахаца хьагI ма лелаелахь.

Дуккханций а кьийса хала ду. Дуккхачу зингаташа цIоькьалом эшийна.

Дехкан кIорнина цициго а ца бо хьехамаш. Хьайгара дIаоьцур боцчунна хьехамаш ма белахь. Хьайн сингаттам лаьттийла ца лаахь, нахаца хьагI ма лелаелахь.

Сутар ма хилалахь, сан доттагI, сутаралло садуу, гергарлонаш талхадо.

Шен доцчуьнга са а ца туьйсуш, шен долчунах кхачамбеш волу стаг хьекьал долуш ву.

Цхьа кIеззиг долчунах а кхачам беш волу стаг хьал долуш волчул а вехаш ву.

Сутаралла йоцуш волу стаг синтем болуш хир ву. Кхоах дина гIуллакх баркалла ала йиш йолуш дац.

Царматалло, бIаьрмецигалло стеган садуу. Комаьршалло беркат дахьа.

Шен керахь йолчу таронах а, хенах а пайдаэца хаа деза стагана.

Бакъ велахь а, харц велахь а шечунна тIехIоьттина тохар – кийчча зулам ду.

Даггара олачу назманан мукьам сих, дагах кхета.

Хьекьалца, хьуьнаршца, нийсонца хьо вевзана вацахь, сийдеш нахалахь дош лелар дац.

Малх схъа а кхета, чу а бузу.

Къинош латоза волчун дог кхеро боккха ницкъ
оьшу. Стеган марзо шена дукха безаш болчу нахаца ю.
Уггаре а йоккха марзо ненаца ерг ю.

ДУЬНЕ, ВАХАР

Шен кхерчахь дуьйна Іамо деза стага гІиллакх, Іалашъян еза оздангалла.

Сан кІант, заманца ма кыйсалахь. Заманца кыйсинчо толам боккхур бац. Заманан хьелаш а, адамаш а довза Іамалахь. Амма замане хьуо ловза ма вайталахь. Зама айхьа ловзаелахь. Вонна тІе а ма талахь, диканех дІа а ма хадалахь.

Зама хьуна йовза хаахь, заманца тарвала а хуур ду.

Дуьне, дахар – уггаре а дика хьехамча ду кхета а, Іама а лууш волчу стагана. ХІора дийно керланиг Іамор ду хьуна сема а, тидам беш а, гуш долчуьнан хьесап деш хьо хилахь.

Дуьне – доккха ниІмат ду, цуьнан хьесапан чаккхе яц. Дуьне леш дІаволучунна доьхна ду, веш тІе кхуьачунна кхоллалуш ду.

Хьо – кьоман куьзга ду, хьо шайна гуш ма –хиллара хетар ду кьам а. Ахьа хьайгара гІиллакх гайтахь, кьам а гІиллакхехь хетар ду. Хьо шайна озда гича, кьам а озда хетар ду.

МостагІчуьнга а харц лен мегар дац. Харц луйш волчу стагехь толам хир бац.

Стагаца Іоттаделла гІуллакх юьхьдуьхьал хІоьттина нисдан деза. Машарехьа даьллачу гІуллакхана шегяхьа толам леха ца беза.

Дуьне кхолламех дуьзна ду. БІаьргашна гуш дерг доккха ниІмат ду. Дуьненан хазна кьинхьегамца кхоь-

ल्लीна ю. Іаламан хазна біаьргашна кхоьल्लीна. Къин-хъегаман хазна вахарна кхоьल्लीна.

Дуьне хІора стагана, зудчунна, я берана шен-шенна хийцалуш ду. Цкъа ирсан неІарш йоьллий воккхавевеш велаво, тІаккха балано лоций велхаво.

Дахаран мах хадо хууш воцург дахарна хъакъ вац.

Стаг дахарх дІахадалур вац. ХІунда аьлча, шена гондахьарчу хьелашца юкьарло кхоллало цуьнан, и юкьарло стаг дахарх дІахІуттуш ю.

Халкъан дуьхьа къахъегна волчуьнан гІуллакхаш цкъа а лийр дац.

Вайн заманчохъ турпалхо лара мегар ду тІейогІучу ханна вахаран некъ схьабоьллуш верг, карахъ долчийл дикаха хьелаш кхуллуш верг.

Шийла ша, Іаь еттарх, Іаьнаро бохбийр бац. Хъан даг чу биллина ша цІаро а башор бац.

Стеган дог диканах Іебаш дац. И деттало даима синтем байна.

Дог – онда хІума ю. Кийрахъ дог долу хьоза а хуьлу аьрзуне кхача ойла йолуш.

Ойла карзахе яьлла, дагна сингаттам Іаьткъича, карош верг мерза доттагІ ву.

Мел хаза ду дуьне, мел ирсе ду вахар, нагахъ санна халкъана гІуллакхаш дан хьуьнар долуш хьо велахъ.

Стеган амалехъ уггаре а диканиг довза хаар – стеган ирс ду.

Стаг шен лаамехъ хилалур ву, нагахъ санна шен дарж, шен сий ларо хууш иза велахъ.

Вайн дахар хьесапе ду. Амма цхьа а Іалашо йоцуш долу вахар шен кхерчахь дуьсур ду, тІаьхьало йоцуш хедар а ду.

Ахь дуьненчохь хан дукха яьккхинера аьлла дийр дац ахь динчу гІуллакхийн хьесап.

Историн цхьа озда гІиллакх ду: шен халкъана муьтІахь волу кІант эшна кІелвисна вац. Иза дуьненах дІахадарх, исторехь вуьсуш ву.

Дахаран чолхечу хьелашкахь халонаш, харцонаш эшийнарг къонахчун бакъо йолуш хир ву.

Ойла тІейирзина деш доцу гІуллакх диканца чекхдер дац. Стагал сийлахь хІума дац дуьненчохь цхьа а.

Дуьне хаздинарг – малх бу. Буйса хазйинарг – бетта са ду. Стигал хазйинарг – седарчий ду.

Халкъан дуьхьа къахьегначуьнан корта сий ца довш къежлур бу.

Цхьа хало йоцуш, цхьа зен доцуш, цхьа сингаттам боцуш дуьненчохь вахар хир дац. Дуьне, дахар зезагийн урд дац.

Шена оьшуш долчунна собар деш, сатухуш юха а ваьлла, нехан гІуллакхе хьожуш верг – дика кІант ву. Нахана беш дика болх а боцуш, дерриге а дика шена дезаш верг – вон кІант ву.

Сийлахь даккхийра гІуллакхаш деш ваха веза дуьненчохь стаг, цкъа а ша лийр воцуш санна.

Хьайн къам дезахь, хьуо бахьана долуш хьайн къомах вон хета дерг ларо деза.

Бакъдерг хаа а, хазаниг ган а, диканиг лаа а хъекъал
долуш волчо дуург дуьне ду.

Юкъараллин хъелашкахъ адамийн дуьхъа дина
гІуллакхаш а доцуш, эрна зама яьккхинчуьнан бехказа
волийла дац.

Адамашлахъ уггаре а диканиг – нахана гІуллакхаш
динарг ву. Иза наха лорур а ву, нахана везар а ву, цуьнан
наха сий а дийр ду.

Дуьне доккха ду. Вахаран хъелаш дукха ду. Ахъа
хаьржинарг хъан некъ бу. Ахъа лехнарг хъуна карор ду.
Амма хъайн дог мел лаьттачу дикане хьо кхачалур вац,
хьо хъайн диканах Іебар а вац.

Дуьне, вахар – иза гІан дац. Цуьнан ниІматаш дак-
кхийра ду. Довза Іамалахъ дуьненан ниІматаш, шуьйра
халкъаш, ирсан некъаш.

Вахаран шен сецца хадийна мах бац, вахаран мах
ахъа шен пайдаэцаре хъаьжжина хир бу.

Дуьненчохъ ахъ йоккху йолчу хенан мах шерашца
буьстина хир бац, хъан гІуллакхашца буьстина хир бу.

ХІора минотехъ бохург санна, шен вахар кІорггерчу
хъелашца дузуш волчо шен хан йоцуш яхйо.

Массо а хенахъ бакъ а, хъанала а, цІена а, озда а
хила веза стаг.

Уггаре а стагана кхерамехъ дерг – дийна воллушехъ,
беллачийн могІаре нисвалар ду.

Дукха ду адамаш даха а ца хууш, даха гІерташ эрна
къахьобгуш.

Вай кханенаш йохку дан дезачу гІуллакхашна, кханенашка са а туьйсу, хин болчу дикачу балхана, амма зама дІайоьду, Іожалла герга теІа. Керахь йолчу заманан хама а ца беш кханенашка са хІунда туьйсу?

Зама йорт эцца йоьдуш ю. Заманца ца веьнарг нахах хаьдда вуьсур ву.

Вахар шашах кхоллалуш дац. Вахар – кьийсаман тІом бу.

ХІуманийн лерамаш а болуш, гІиллакх, оьздангалла йолуш волу стаг, кІорггера кхетам болуш хилар билгало ю.

Коьртерчу хьекьалца, кхетамца доьзна дог а хила деза дика.

Шегара даьллачу гІалатна дукха бехказвийла оьшуш дац. Хьо бехказ мел вийли, бехк базлур бу хьуна.

Дикачу цІарла хила гІерташ лелош дерг эрна ду. Цунах баркалла а хир дац, я наха тамаш а бийр бац.

Цхьа а тайпа бина вон болх а боццушехь, стага харцонца динарг дагна лан хала хир ду.

Кхоам бу Іовдал стаг кхето олучу хьекьалечу дешан.

Іовдал стаг кхето ма гІерталахь, Іовдал стаг кхето гІертар – велларг денван гІертар санна ду.

Ницкь болуш, доьналла, кьонахалла долуш волчу стага багах тІом бийр бац.

Йоккха гІовгІа еш верг даккхийра гІуллакхаш дан доьналла долуш хир вац.

Шена везаш волчу стагана ша дина гІуллакх дий-
цар осалалла ю. Дозаллиний, цІарний динарг – гІуллакх
дац.

ГІуллакх ша динчо дуьйцуш товш дац. И гІуллакх
шена динчо дуьйцуш тов.

Баркалла ца хиндолчунна гІуллакх дарх а хІума а
дац. Амма цо дечу диканах ларвала мегар ду.

Стеган оздангалла, гІиллакх дуккха а хьелашца
кхоллалуш ду.

Стеган дикачу амалшца кхоллалуш ду хаза
гІиллакх.

Стеган гІуллакхашца, гІиллакхашца хадабо вай
цуьнан мах. «Цуьнан мах бан а бац» – ала йиш ю ме-
хах вохка а, мехах эца а лур воцчу дикачу кьонахчунна.
«Цуьнан мах бац» – ала йиш ю ши кепек шех лур доцуш
волчу ледарчу кьонахчуна.

Наггахь Іотталуш долу бІаьрла гІуллакхаш шаьш
нахана гайтархьама, цІарна кхочушдо цхьаболчу
«дикачу кьонахаша». Амма пайда боцчу кегийрчу
гІуллакхаштІехь гучу бовлу уьш.

Хьекьалш долчу наха хьекьалца, кхетам кІезиг бол-
чу наха шайна зеделлачух пайдаоьцуш до гІуллакхаш,
гІиллакх доцуш ледарчу наха шаьш ца дичи ца довлуш
дерг до.

Стеган дика а, вон а амалш цуьнан нахаца йолчу
юкьаметтигах, дечу гІуллакхах, шуьнехь, некъехь, ха-
барх, боларх евзар ю.

Стеган оздангалла цхьана хазчу духарх кхолла-
луш яц. Оздангалла стеган сица, дегІаца, олучу дашца,
дІаловзучу когаца массо а ханна шеца хила езаш ю.

Юкъараллин хъелашкахъ лела хаар даккхийчех лерина дацахъ а, амма чІогІа тидаме оьцуш а, нахана билгалдолуш а ду.

Бен а воцуш лелаш волчу стеган амалехъ вон мел дерг гуш хир ду.

Айхъа деш долу гІуллакх текъамаш беш, дегаза ма делахъ; дегаза дина гІуллакх баркалла доцуш эрна дуьсур ду хъан.

Диканна гІуллакхаш деш хилалахъ, сан кІант. Диканна ден гІуллакхаш кхочушдан ницкъ алсам бер бу хъан, майралла, доьналла са дер ду. Диканна динчу гІуллакхо юхькІай йийр ю.

Дан дезачу гІуллакхан айхъа ойла ца йинехъ, иза кхочушдан сих ма лолахъ, сан кІант. Дан дезачу гІуллакхан ойла йина, даго иза къобал динехъ, юха ца волуш, доьналлица кхочуш делахъ.

Ахъа дІа мел олу дош нахана хезаш хир ду, дІа мел боккху ког гуш хир бу. Хъан гІуллакхаш девзаш хир ду, хъан амалш билгалъевр ю. Виц ма лолахъ, сан кІант, уьш дустуш, наха хъан хадийна мах хийцалур бац хьобга.

Дан дезачун дикка ойла елахъ, сан кІант, хъекъал кхуьур ду хъан. Хъекъалца динарг гІалат хир дац.

Стагера цкъа даьлла гІалат гечдина, я дицдина дІадерза а, ширдала а тарлур ду. Бакъду, и гІалат карладохуш вочу амалехъ ша гайтахъ, сий дайна вуьсур ву.

Нехан гІалаташ кхайкхо мегар дац. Иза нисван, гІалатонех ларо лаахъ, шегга дІаалалахъ. Нехан гІалаташ айхъа дуьйчачу хенахъ, хъайн ойла елахъ.

Хьюо реза воцург стагера даьлча, хьайгара иза ца далийта ларлуш хилалахь.

Хьайна вижа дагадеьча, набарна бӀаьрг дӀа ма хьаб-белахь, цкъа хьалха цу дийнахь айхьа динарг дага а лаций, иза дуста а дустий бен.

Шегара даьллачу гӀалатех вогуш вацахь, стагера гӀалаташ дуккха а дийр ду. Хьайна эхь хета долчу хӀуманых ларлуш хилалахь.

Стагера даьллачу цхьана гӀалато цуьнан дерриге а гӀуллакхаш талхо тарло.

Нахана мегаш дерг хьайна ма магийталахь, нагахь санна цунах жимма а маьттазла хьайна гуш елахь.

«Наха а дой иза» бохург ша церан гӀалатчу новкъа валаран билгало ю. Наха дечу вочу хӀуманна тӀе тан мегар дац.

Суо адам хиларан ойла йича, цунах хастам бо аса. Сайгара адамалла дожарна кхоьруш и лардо аса.

Стаг дуьненан меха ву. ХӀунда аьлча, иза велча, цунна дуьне духу. Стаг дуьненан меха ву, цуьнга ойла кхуьуш, хьекьал кхочуш, дуьненан ниӀмат довза хууш иза велахь.

Адам – дуьне. Дуьне – адам. Мел жобпаллечу хьелашкахь ду адам, нагахь цунна иза хаахь.

ХӀора стаг нигат долуш хила веза Даймахкана, халкъана пайдехьчу даржехь хила.

Стаг хилар – иза жобпалле гӀуллакх ду.

Даима шегяхьа обзна, нехан гӀуллакх талхош стаг велахь, иза эшна ву.

Стаг вешшехь ца во ша хинволчу даржехь. Стаг кхуьу, цуьнан гӀуллакхашка хьаьжжина кхочу иза сий-лаллин дарже.

Стагана ша шен вевзича, шена хьакъ долу хьелаш а девзар ду. Шена хьакъ долчу хьелашкахь ша хьакъ волчу дарже а кхочур ву.

Хьайн хьуьнарийн, корматаллин шеко кхуллаш волчу стагах ларлолахь. Иза хьуна дикаболх лууш вац. Хьуна дикаболх лууш волчо и шеко кхуллур яц.

Шегара даьллачу гӀалатех вогуш вацахь, стагера гӀалаташ дуккха а дийр ду. Хьайна эхь хета долчу хӀуманых ларлуш хилалахь.

Стагера даьллачу цхьана гӀалато цуьнан дерриге а гӀуллакхаш талхо тарло.

Нахана мегаш дерг хьайна ма магийталахь, нагахь санна цунах жимма а маьттазло хьайна гуш елахь.

«Наха а дой иза» бохург ша церан гӀалатчу новкъа валаран билгало ю. Наха дечу вочу хӀуманна тӀе тан мегар дац.

Суо адам хиларан ойла йича, цунах хастам бо аса. Сайгара адамалла дожарна кхоьруш и лардо аса.

Стагана ша шен вевзича, шена хьакъ долу хьелаш а девзар ду. Шена хьакъ долчу хьелашкахь ша хьакъ волчу дарже а кхочур ву.

Адамаш довза хаар – йоккха корматалла ю. Адамаш девзаш воу стаг адамашца юкъараллин гӀуллакхаш дӀакхехьа хууш хир ву.

Вахарехъ стешхалла хила ца еза стагехъ. Стешхачу стагана кхерамаш дукха хир бу. Майрачу стагана кхерамаш хир бац. Цо кхерамаш эшабо.

Кхечунна ирс лобхуш ваьхна стаг массарел хаза а, ирс долуш а хета суна.

Хьайн амалехъ нахана хIун тов, хIун ца тов хьожуш хилалахъ. Хьажалахъ хьайгара дийллачу гIуллакхийн хIун мах хадабо. Хьо реза волуш долчу гIуллакхашна нах реза карор бац хьуна. Хьан сакъераделлачу бахьанех нехан сакъераделла карор дац хьуна.

Хьайн ден сий ларделахъ – сий долуш хир ву хьо. Хьайн ден сий деш хьо вацахъ – хьан хьайн а сий хир дац, хаалахъ.

Стаг лар йоцуш ваха декхар дац дуьненчуьра дIа. Адамийн ойланашкахъ, адамийн дегнашчохъ лар йита декхар ду цо.

Шен кьоман мотт ца безаш, цуьнан сий ца деш волу стаг – стаг вац. Цунна шен кьам ца дезар, ца ларар билгало ю иза.

Иштта ду сан дог: кхерамана тохаделла духуш а дац, гIийлачух кьахеташ делха кийча а ду.

Стаг хьекьал долуш кхетаме а, гIиллакх долуш обзда а, харц лубьр воцуш бакь а, хьагI йоцуш догдика а, кIоршаме воцуш кIеда-мерза а, ямартло йоцуш хьанала а, цIармата воцуш комаьрша а, кьизалла йоцуш кьинхетаме а хила веза. Иштта хилчий бен ша стаг ву ала бакьо яц цуьнан.

Хьайн доттагI юххе волчу хенахъ цунах агIо тоха Iама. Цуьнан дагахъ долчух кхеташ хила. Цуьнан

бѣаьргашчохъ гойла хѣажа цуьнан дуьне, безам, воккха-
вер, къа-бала, сингаттам.

Стаг вовза атта дац. Цуьнан дика амалш гучуйовла-
за къайлехъ хила тарло. Ткъа вочу стага шен вон амалш
тѣхула цхѣацца суьрташ а хѣиттош, хѣуламехъ латто
тарло.

Стаг дика ву бохуш кхайкхорах вевзар вац. Цуьнан
дикалла цо дечу гѣуллакхашка хѣаьжчи гуш хир ю.

Стаг вовза лаахъ, цуьнан ойланийн кѣоргенашка
кхиа веза. Цуьнан дагара хаа деза.

Сибатех вовзалур вац стаг. И вовза цуьнца бехха
некъ бан беза. Дуккха а гѣуллакхаш ѣиттадала деза, ха-
лонан киртиг лан еза, кхераман гечо зен деза.

Стаг вовза лаахъ – иза везалой хѣажа веза. Стаг вез-
чи бен вевзар вац.

Кхечу стеган нийсонца кхел ялур яц, ша шен вевзи-
на шен хѣал хууш воцчу стаге.

Муьлххачу а халачу миноташкахъ, муьлххачу а як-
кхийрчу халонашкахъ адамийн дуьхѣа кийрахъ детта-
луш, царна паргѣато лобхуш ша латточу къийсамехъ,
назма олуш хир ду дикачу къонахчуьн дог.

Суо адам хиларх воккхавеш даима хастам беш ву
со. Цу езчу цѣарах, сийлаллин даржах вохарна кхоьруш,
даима, массо а хенахъ ларлуш ву со.

Мел сийлахъ дарж ду – стаг хилар. Стаг вацахъ,
кхин долчу даржех я чинах стеган сий кхоллалур дац.
Хѣаькамалла а дѣадер ду. Чин а дужур ду, даржах а ву-
хур ву, цаьрца цѣе а южур ю.

Стаг – дуьне деса ца дита, эрна хан яккха кхоьल्लीна еса коьчал яц. Стагана тӀедехкина, тӀехь лаьтташ даккхийра декхарш ду. Уьш кхочушдан хьуьнар дацахь, цо йоккхуш ерг эрна хан ю.

Аса сайн дахарехь жовхӀарал а еза хеташ ларош ерг дикачу адамашца йолу марзо ю.

Стаг ша висар – йоккха кьоьлла ю. Цхьана Ӏалашоне, сийлаллин дарже кхача лууш иза велахь, шен дог лаха, дог хьаста, дагавала накьост оьшу цунна.

Нагахь хьайна наха новкьарло йо аьлла хетахь, дуьненчохь ваха оьшуш а дац. Наха хьайна новкьарло йо аьлла хеташ, хьо нахах дӀахадахь, иза валарал а оьшуш ду.

Нахера накьосталла доцуш, шен диканех кӀелхьара вер ву моьттуш волу стаг Ӏалатваьлла. Ша воцуш нах мегар бац аьлла хеташ волу стаг цулла а тӀех Ӏалатваьлла.

Массеран а дуьхьа кийрахь дог детталуш верг – сийлахь стаг ву.

Хьуьнар, доьналла, стогалла, майралла, турпалалла дашца гайталуш дац, дечу Ӏуллакхашца бен.

Стаг шен хьекьалх пайда эца, пайда бала хууш хила веза. Стеган хьекьал Ӏуллакх деш, пайда луш дацахь, деса ду.

Хан-зама, кьинхьегам, болх бан хаар, говзалла, дегӀан ницкъ, могашалла, лела хаар, хьанал хилар, хьекьал, хьуьнар – стеган хьал ду.

Экханна шен бен а хьоме бу, олхазарна шен бен а безар бу. Стагана шен хӀусам а хьоме ю.

Халкъана бала боъссинчохъ, цу балин дакъа кхаъ-
чначуьнга халкъана маршо яълча, маршонан дакъа а
кхочур ду. Халкъ доккхадеран ловзаргахъ, цуьнан вела
а, самукъадала а бакъо ю.

Вовшашна дика болх лаар – уггаре а мерза гергарло
ду.

Цхъана а стагах ца вешаш верг – цхъанне а ца везаш
волчул декъаза ву.

Сийлахъ адамаш довза хаар – стеган йоккха корма-
талла ю. Сийлахъ адамаш девзаш а, уьш дезаш а иза
велахъ – церан даржахъ хир ву.

Стаг хасто хаа деза хасто хъакъ долчу куьцашца.
Иза хьох тешар ву. Цунна хьо везар ву, ахъа иза къасто
декхар долчу меттехъ хастийча.

Стагана вон болх лаар, хъагI хилар – догIаьржа хи-
лар ду. ДогIаьржачу стеган цкъа а дог дика хир дац, я
дагна синтем а хир бац.

Стеган сий дайа гIортар – йоккха ледарло ю. Ша
лакхара а хеташ, нах шел лахара хеташ стаг велахъ,
иза нахал оьшуш хиларан билгало ю. Нехан сий дайа
гIерташ волу стаг ша сий дайна вуьсур ву.

Адамаш стиглара охъадиссина маликаш а дац, я
баца тIе дажа лаьхкина хъайбанаш а дац. Адамаш – ада-
маш ду, вовшийн лара а, деза а, дарже кхача а бакъо
йолуш.

Нехан синтем а бойъуш, нехан са а гатдеш, синкъе-
рам а бохош, ахъа дечу гIуллакхан ши кепек мах бац.

Адамаш деза кхоьल्लीна стаг. Адамаш дезаш иза ва-
цахъ, адамех хаьдда вуьсур ву. Адамех хаьдда виснарг
дийна велахъ а, беллачийн новкъа ву.

Стагехъ йолчу дикалле хъаьжжина бу цуьнан мах. Стаг ша вазвала гIертарх – вазлур вац. Вазвала а ца гIерташ, нах безаш, нехан гIуллакх деш иза велахъ, наха шаьш вазвийр ву иза.

Адамашца дика хиларал сийлахъ дарж со хууш вац дуьненчохъ кхин.

КIорггера ойла йолуш, кьинхетаме дог долуш стаг вацахъ, нахана пайдехъ хир вац.

Дикачу стага шена некъ боккху, мокхазан лаьмнаш а хедош.

Адамашна дика дан ницкъ кхочуш мел ву, стагана нахах дахадарна кхерам бац.

Нахана дикаболх беш волчо и дикаболх ша шена бо, хIунда аьлча, дика дуьхьал дика доцуш дуьсур дац.

Ахъа кхечунна иза воккхавевеш дина гIуллакх мек-ха йиьна дуьсур дац. Иза тIаьхь-тIаьхъа лепаш серладийр ду.

Дикалла – сийлаллин нур догу седа бу.

Дикалла – Iилма дац, дикалла – ахъа ден гIуллакхаш ду.

Нахана дика белхаш беш вацахъ а, стаг дика ву ала мегар ду, нагахъ санна нахана вон болх беш зуламе иза вацахъ.

Стеган дика хилар – гуттар а эсала хилар дац. Эсалчу стаге ша нахана новкъа ца хилар бен кхин кIадда а далур дац. Стаг хъуьнар долуш а, доьналла долуш а, собаре а, хила везачохъ оьгIазе а, кьовса дезачохъ кьовсуш а хила веза.

Стаг хъекъал долуш, дика ша хиларе хъаъжжина евза цунна адамийн амалш, го церан дикалла.

Стаг дика а, нахана везаш а велахъ, ирс долуш ву. Бакъ ду, стаг дика а, нахана везаш а хиларх ирс долуш а ца хуьлу.

Ша дика ву моттийта гIерташ, моттаргIанаш лелор – вон хиларал а оьшуш ду.

Дикаболх бан дага а лобцуш, амма бина ца волуш волчунна, нахана дикабелхаш бан хан тоьар яц, я дикаболх бан ка а ер яц.

Говрахъ воьдучунна гIаш воьдург дагахъ ца воллу.

Ши ваша хиларх, Iумаран шен некъ бу. Iелин шен некъ бу.

Массара а бехке вичи а, Iовдалчу стагана ша бехке ца хета.

Хъекъал доцчу стага бен хъехамаш, ги боьल्लीна мохъ санна, лан хала бу.

Сахьийзар – докъазалла ю. Вон, дикан довзар кьийсамехъ аьтто беш ду.

ЦIергахъ сиха цIийлун сараг бахчийча, атта кагло. ЦIий ца луш цIе лайна болат дахчийча, каг ца луш чIагIло.

Харцонца дов даккха кийчча верг, дов даьлча доьналлех вуху. Дов даьлча эшна юха ца ваьнверг девнах а, харцонах а кхоьру.

Нехан хъакъ даарх ца Iебаш волу ямарта стаг цкъа зилах, болах хедар ву.

Вон, дикан ша лехнарг кхочу, сардам а боьллинчух боьду.

Стагана къанвелла келвиссалц цкъа а ша лийр вац моьтту. Шен диканах гийла нах мел хьобгу, нехан диканах ша хьобгур вац моьтту.

Доттагех, безачех хадарал стаге дан доккха вон дац.

Дуьне мацца а цкъа дуьсур долуш ду. Ойла ел, дуьненчохь хIун дитна воьду хьо.

Адамашна гIело яр дицделла дуьсур дац. Ша нахана дина вон шен кхерча догIур ду.

ТIех дукха мийларо хьекъалах талхаво. Ойла сонта хиларо уьйрашха хадаво.

Дахарехь коьртаниг – сий хилар ду. Валарал а оьшуш дерг – сий дайна висар ду.

Нахана гIуллакхаш дукха дарх массарна а товш хир дац.

Дахарехь цкъа шад хила тарло, куьг говза хиларх басталур боцуш. Ца моьттург цкъа хила тарло, дIадерзо хьан аьтто боцуш.

Дерриге а шен амалехь диканиг долуш стаг хилча, стигалан малик хилла тIемашца гIоттур вара.

Селхана хилла дерг генахь ду, кхин юхадогIур дац иза. Генара хиндерг гергахь ду. Цкъа тIекхочур ду иза.

Стагана ша вевзар ву шен декхар кхочушдан ницкъ кхачарх.

Нах безаш волу стаг хьанала хир ву. Иза нахана дикаболх лууш а хир ву.

Лело хаахь, йоккха бакьо ю хьан, юьхьIаьржо, эхь-
бехк доцчух, кхечу цхьана а хIумнах ца кхерар.

Ша шена тIехь куьйгалла дар – доккха хьуьнар
ду. Иза ду могашалла ларъяр, вахаран нийсачу некъе
хIоттар, говзалла, гIиллакхаш Iамор, гIалатонех ларва-
лар, шена хьакь долу декхарш тIезцар, уьш кхочушдар.

Воккха хилча шен лаамана, кхетамна урхалла дан
лаахь, жима волуш дуьйна Iамош шардан деза кхета-
ман, кхиаман хьелаш.

Хуучух дагавала – кхетам лур бу хьуна, кхетамца
дIаваха – некъ гур бу хьуна.

Наха бохург нийса делахь а, и ца деш шена хетачун-
на, ша бохучунна тIегIерттар гIиллакх цахилар, кхетам
цахилар ду.

Хьайн берриге а ницкъ ца кхоош, цхьа башха оьзда-
чу стеган амалехь кхиаре лерина, массо а денна, массо
а ханна къахьоьгуш хьо велахь, ирс долуш, оьзда стаг
хир ву хьох.

Халкъехь берг боккха ницкъ бу. Дахарехь мел оь-
шуш дерг, хила тарлуш дерг, хьекъален кIоргенашца
халкъо кхуллуш ду. Оццу хьелашна юьстах верг – нехан
цIийх, хьацарх вехаш ву.

Хала кара деъна хIума механа дайн делахь а хама
беш лардо. Амма атта кара деъна хIума механа деза де-
лахь а, хама ца беш хIаллакдо.

Деш хIума доцуш цхьа де а эрна даккхар – докха
зен ду. ХIора дийнахь вахаран хьелашкахь сийлахь дол-
чех хаьржина гIуллакх деш хила веза стаг.

Хьуна везаш волу стаг амалш тайна ву. Цуьнан амалехь диканиг хьуна дезаделлехь – хьо дикчу амалехь ву. Цунна хьо а везалур ву.

Иллин я эшаран мукъамо стеган ойла самайоккху, деган пхенаш достий, царех пондаран мерз бо.

Забарш еш верг ша аьллагхуш воьлуш хилча, ладуглуш волчуьнан башха велаваала дог а ца доглу.

Ямартчу наха шайл Iовдалнаш Iехабо. Хьекъал долуш волу стаг Iехалур вац ямартчу стаге, цундела иза, ша гучу ца валархьама, цунах ларло.

Шен тайпанах дозалла деш хьалхавала гIерташ волу стаг шех дозалла дан меттиг боцуш тIаьхьависна хиларан билгало ю.

Шегара даьллагху гIалато ницкъ бо стагана, иза лан а хала ду.

Стеган боккха кхетам хилар ду – дIахIоьттинчу хьелашка ладуглуш, ойла еш, церан мах хадо хууш хилар.

Нахаца хьагI йоцуш, догдика, шен дагчуьра серло йогуш хила веза стаг.

Шен гIуллакх тоделча кураваьлла стаг – нахал эшна ву.

Ша даржана лакхара хеташ нахах дIакъесташ волу стаг – бацалара бIаьIашка дахна вир ду.

Дикачу кьонахаша хастор – доккха совгIат ду. Дикачу кьонахаша хастош верг хасто хьакъ хилар билгало ю.

Стагана ша шена вевзар ву, шена дуьне а, адам а до-вzare хьаьжчи.

Хьуна хууш доцург бIаьрзе ду, хьо цуьнца вац.

Шеца цхьа а тайпа забар йоцуш волу стаг Iовдал хиларан билгало ю.

Хьан долахь хилларг – хьан долара дIадер ду. Ахьа нахана делларг – кхана юха хир ду.

Дуьненчохь уггаре а декъаза стаг – шена пайдехь долу гIуллакх дан ца хуург ву.

Хьанала, цIена стаг цкъа а нахах, я нехан дикнах хьобгур вац.

Шен долчух кхачам бинарг – синтем болуш вехар ву. Шен долчух кхачам ца беш нехан дикане сатуьйсусх верг – кьен ву.

Нехан дикнах хьегар – лазар ду, нехан дикнах воккхавер – совгIат ду.

Сирла хьекъал, цIена дог, сема ойла. Изза совгIаташ шена делла волу стаг гIиллакх, оздангалла тIехилча, сийлахьчу даржехь ву.

Хьанала, догцIена хилар кьайле йоцуш ду нахаца йолчу юкъаметтигца. Амма деган Iаьржо, ямартло, хьагI – кьутIа санна нахах лачкъийна лело езаш ю.

ГIиллакх долуш волчу оздачу стагана иэхе дерг стагера даьлча и хьахо а, дийца а луур дац.

Шен дагахь дерг, шена ала луург стаге ала даиманна кийчча хила веза. Хьо ийза а ца луш, бакьдерг юьхьдуьхьал дIаолуш хилахь, ямарта стаг хьох ийзалуш, лечкъаш, хьох уьдуш хир ву.

Кхетам болуш волчу хьаналчу, цIенчу стагана мел чIогIа хIилла долуш волчо кьайлахь лело ямартлонаш куьзганахь санна гуш хир ю.

Хіуманах кхоам бар – ціарматалла яц, гіллакх ду.
Хіуманах кхоам беш волчу стеган беркат хир ду.

Ялта кога клел хьобшуш верг – лаьттан мостагі ву.

Мацвеллачунна ялта деза. Вуьзначунна – бахам
беза.

Могашалла – хазна ю. Гіллакх – деган куьзга ду.
ДегІан ницкъ – хьуьнаран гірс бу, безам – деган совгіат
ду.

Вахар-вахар ду. Вон а, дика а лан дезар ду. Амма
хало хиларх, Іазапо лацарх сагатдан мегар дац.

Хіуманан тидам болуш верг атта виц а лур вац, атта
гал а вера вац.

Хіуманан тидам боцуш волчунна шен тидам ца хил-
ла, хІума дагадогіур дац, я девзар а дац.

Сиха вахнарг динара воьжна. Меллаша вахнарг ша
кхача везачу метте діакхаьчна.

Шен синна паргіато а йоцуш, даиманна бахамана
воцуш волу стаг Іовдал ву.

Халонех кхоьруш верг даиманна шен бала балхош
хир ву. Халонех кхоьруш воцчо цкъа а шен бала балхор
бац, я тизкъамаш а бийр бац.

Доьналла долчо халонаш эшайо, доьналла доцуш
верг халоно эшаво.

Кхетам болчу наха нах кхетош кхиабо.

Нахана хьехарш дан бакьо ю и хьехарш деш волу
стаг ша кхеташ велахь.

Хъехамаш беш верг шега ладугІуш берш даггара лоруш, уьш безаш вацахь, цара шайна беш болу хъехам дІалоцур бац.

Дешан, Іаман лууш воцчух кхетта ваьлла стаг ца хуьлу.

Шкоলেখь дешар, цигахь лун кхетам кхачо ю моьнтахь – и бакь дац. Стаг кхетош, Іамош дерг дерриге а дахар ду. Дуьне а, адам а довза хаа деза стагана.

Стаг кхетор, кхиор шина декъехь ду. Хьалхарчу декъехь дас, нанас доьзалехь кхиаво иза. ШозлагІчу декъехь, стаг ша кхета веза. Стага ша лаха беза шен вахаран некъ.

«Хъенехка бахара» бохург бакъдина схьалаца мегар дац. Лергашна хезнарг, біаьргашна гинарг бен бакь дан а мегар дац.

СТЕГАН КХЕРЧ-ХІУСАМ, ДОБЗАЛ

Цхъаъ шенна вахар — йоккха къоьлла ю. Стаг доьзалан дуьхъа а ваха веза, халкъан дуьхъа а ваха веза.

Шен чохъ, шен кхерчахъ ирс кхолладелла стаг гутаренна а ирс долуш ву.

Стаг ша воккха Іилманча, говзанча хила тарло. Амма доьзалехъ бераш кхетош-кхиорал йоккха говзалла оьшуш хІума дац цхъа а.

Шен кхерчахъ дуьйна Іамо деза стага гІиллакх, Іалашъян еза оьздангалла.

Берийн боккха безам кхолла беза вайн Даймахке, халкъе. Даймахках, халкъах дозалла дан йиш хирриг Даймохк бовза а, халкъ довза а деза. Даймахкана, халкъана хьалха ша декхарийлахъ верг деш а, дан хууш а хила веза.

Деши санна цІена хила веза стаг, шегара оьздангалла ларо лууш иза велахъ. Деши нехашлахъ, цІунашкахъ Іилларх бех ца ло. Цо санна маьттазло, дастамалла тІе ца оьцуш, ларо деза стага шен сий, иштта Іамо деза бер а.

Дика кхетош кхиййна бераш — ден, ненан ирс ду. Вон кхиййначу доьзало дай, наний делхор ду. Вон кхиййна доьзал дений, нанний кийча юьхьІаьржо ю.

Доьзалан урх тесна йита мегар дац, урх тесна йитча — Іамаза бекъа юьстахІоду.

Бер кхетош-кхиор коьртачу декъана ненан карахъ ду.

Дас дола деш болу доьзал акхабала герга бу. Дегахъ хьекъал, кхетам хилар коьртачех ду бераш кхетош-кхиорехъ.

Шен бералла дагайоґуш воцчу дех хъехархо хир вац.

Бераш кегийра долуш дуьйна кхетош-кхиййча, стоьмийн дитт санна беркате хир ду. Стоьмийн дитт а кхиало синтаран гуо охкуш, хи тухуш, сов марґал хадощ, дакъаделла га дладоккхуш.

Беран амалехь гучудуьйлу дика мел дерг схьаоьцу и ларо деза. Вон мел дерг довзуьйтуш длатаса деза. Тлаьхь-тлаьхьхьа цланлур ю цуьнан амал.

Бераш нах лара а, нах беза а, ґиллакхаш долуш Iамо деза. Аьшпаш, хIиллий, мекарлонаш, харцонаш, ямартлонаш Iаморах цIарах санна ларо деза шен бер.

Да кьиза хила ца веза берашца. Кьинхетаме хила веза иза. Амма мела хила а мегар дац – дан тIедиллинчу ґуллакхний, берашна хьалха хIиттинчу декхаршний болат санна чIогIа хила веза.

Дас доьзална даиманна пайдехь дерг Iамо деза. Пайдехь дерг цунна Iамо дас мало яхь, пайдехь доцург Iамо доьзалан ка ер ю.

Берашна харцо ян мегар дац цкъа а. Цаьрга бакь-дерг дийца деза, ша дан тIелаьцна ґуллакх дан а деза дас.

Бер ларар, цуьнан хама бар, цо динчу ґуллакхах воккхавер а, тодар а дас берана лун совґлаташ ду. Оцу совґлаташа берана ґуллакх дан дог доуьйту, шен ґуллакх дикачу амалах тешадо. Харцонан шеконаш дIайоху.

Оьґазвахарх неIалт ала а, сардам болла а мегар дац.

Довзалхочун ледарлонаш кхайкхо а, тлехъетта а ца
еза. И ледарлонаш длайохуш некъ хъеха беза.

Ца хууш бери динчунна гечдан деза. Довзалехъ дас-
нанас берийн терго яр нийсонца хила деза. Довлхуш
долу бер чехо мегар дац. Иза Ииэхало долу хлума лаха
деза.

Мохнаш а кхобхъуш, шена хуъушехъ вон лелаш
долчу берана довхка дика ду.

Къаьркъа маларх, цигаьрка озарх ларо веза шен
довзалхо. Цуьнца йолу маьттазла юьйцуш а, гойтуш а.

Бераш мукъа а лоблуйтуш, царна хьалхара ша во-
цуш воу да Ювдал ву.

Ша дла а хьобхуш, берашка дайта деза цленна
гуллакх.

Бераш даиманна шайн лаамехъ дита мегар дац.
Хлора дийнахъ бохург санна, цлахъ, чохъ, цлентлехъ це-
ран дан ницкъ кхочуш долу гуллакхаш дайта деза.

Диг а, херх а, жлов а, морзах а, муьлхха а глирс ле-
лош бери йина коьчал, дина гуллакх, аьрхалла ларе,
девне ма даккха. Цунна дов а ца деш, цо дика динарг
хастаде, глалата динарг нисдан ламаде.

Говре озалурриг буьллу вордан тле мохъ. Беран хене
а, цуьнан могашаллига а хьаьжжина дайта деза чохъ,
кертахъ гуллакх. Мегар дац деглана, могашаллина зу-
ламе дерг дайта.

Сов мохъ лелош хеназа яцийна бекъа деглан кепакх
юху, хьалхе къанло.

Бер хьостуш, чехош, тешош, марзо луш ламийнарг
тлаьхьало йолуш хир ду. Иза беран амалах дуьйр ду.

Шена ца хууш дерг хатта а, хууш долчух пайдаэца а
Іамо деза бер. Беран самукъа ца долуш, цунна ца лууш
дерг нуьцкъала тІе а ца телуш, са а кьералуш, цо кхо-
чушден долу гІуллакх кховдаде цуьнга.

Берашна тІечехаш дайта ца деза гІуллакх. Царна
дІа а хьобхуш, марзонца дайта деза. Цара дина гІуллакх
гуш хила деза, динчу гІуллакхан пусар дан деза.

Хьалххе дуьйна гучуюьйлу беран корматаллаш.
Оцу корматаллих пайда эца а, говзалла Іамо а берана
некъ хьеха беза.

Корматалла йолуш, шен корматалла гучуяккха аьт-
то боцуш дисна бер и корматалла яйна дуьсар ду.

Шен шовкъ йоцчу говзаллина бер тІегІерто оьшуш
дац. Шен шовкъ йолчу говзалле кхачийта Іалашо хІотто
еза цунна хьалха. Оцу Іалашонехь, цІа дан вовшахтуху
гІирс санна, зуьйш-Іамош карадерзо деза оцу говзал-
лин хьашташ.

Бер бага гаьллаш а йобхкина юхауьйзу говр санна,
сецо оьшуш дац. Бер идарх, ловзарх хІумма а новкъа
дац.

Бер аьрха хиларх, «харцахьа» ду бохуш чехон, ницкъ
бан ца оьшу. Зуламе хир ву аьлла цу тІе дига мегар дац
иза. Цуьнгара кьонахалла, доьналла, догдика хилар
тІаьхьа гучудер ду. Халкъана, махкана оьшуш пайдехь
стаг хила а мега иза.

Берийн ловзар – уьш кхиоран хьашт ду. Чехка вада-
рех, лекха кхоссаваларх, охьатухарех латар, иштта дук-
кха а кхин тайпа ловзарш бераш кхетамца, хьуьнарца
кхиарна пайдехь ду.

Берийн ловзаро хIуманан тидам хилар, говзалла, ойла, хьекъал, хIума довза хаар совдоккху.

Воккхачунах Iемаш тIаьхьахIоьттина бер денй, нанний накъосталла дан хууш хир ду.

Дуьненан хазнех, исбаьхьаллех пайда а, марзо а эца Iамо деза бер. Iаламан куьцаш, исбаьхьа аьзнаш, тийна къайленаш Iамор дуьне довзарх, дезарх дозуш ду.

Туьйранаш, дагалецамаш, инзаре, тамашена хил-ладерш берашна хазаро, хааро цаьрга ойла йойтур ю. Харцонна, халонна, кхерамна дуьхьал хIотта а Iамор ду бераш.

ХIума довза а, кхиа а лууш бери хойттуш долчунна нийсса жоп луш иза цунах кхето деза.

Берийн лаам бевзаш, церан дог-ойла хууш дан деза царна тIехь куьйгалла.

Ницкъаца, бертаза берана тIетелаш Iамийнарг тIаьхьало йоцуш хир ду.

Бер кхерош, кхерамца кхио мегар дац дас-нанас. Дех, ненах кхоьруш долу бер, шегара ца хууш даьлла-чунна а дов дарна кхоьруш, аьшпаш ботта Iемар ду.

Кхоьруш, кхерамна кIел кхиьна бер даиманна шен стешхаллин йийсарехь дуьсур ду. Ондаваьлчи и тайпа кхиьна доьзалхо, харцо ян а, тешнабежк бан а хууш, ямарта хир ву.

Дукха къиза, дукха буьрса низам хIотто гIерташ дас латточу тaIазаро бер акхадоккхур ду, юккье херо тосур ю.

Дикачу ден доьзал да везаш а, да лоруш а, дех до-залла деш а хир бу.

Да цѣа воглучу хенахъ, дех кхоъруш, дех лечкъаш доъзал белахъ, и да декъаза стаг ву, цо шен долалла дохийна.

Да шен цѣентѣе воглуш доъзална муълхха а цхъа совгѣат дахъаш ван веза: дика дог, хаза ойла, векхавелла хилар, бер хъаста керахъ хлума.

Етташ, чехош бер ша ѣамор ду моъттуш верг гѣалат ву. Шена етташ верг, ша чехош верг, милла а велахъ а, берана везар вац.

Етташ, чехош, гѣело еш, халачу хъелашкахъ кхуъуш долчу берана ша байлахъ хетар ду. Дуъненан синкъерам байна гѣайгѣане хир ду иза.

Ца хууш бери динчунна гечдан деза. Ца хууш даълла гѣалат берана тѣехдетта оъшуш дац.

Берашца къиза хила а мегар дац. Амма массо а хлума царна могуъйтуш, хецца дита а мегар дац.

Дас, нанас шайн гѣалаташ а ца гуш, бераш кхето гѣертаро шайх церан дог кхардадо.

Хъехар деш кхето хала ду бер. Цунна деш долу гѣуллаккхаш, лело гѣиллакхаш гайта деза.

Ша дезаш верг веза берана дукха. Безамца кхио деза бер. Безамца кхиййна доъзалхо атта цѣенна хера вер вац.

Вон доъзал кхийна да доъзалах воккхавийр вац. Берашка болу къинхетам юха а ца болуш, цара догдика а ца деш сингаттам лаъттар бу цунна.

Бераш денйй, наннийчул шайна дика хаъа моъттуш хилахъ, цу доъзалан барт хир бац.

Дегий, нене ладуглуш, царна муьтлахь долчу берашкахь ерг йоккха парглато ю. Дегий, нене ла ца дуглуш, цара бохург ца деш долчу берашкахь дерг доккха лазап ду. Цкъа а даккхийдийр дац уьш.

Дагца йолу ненан йовхо длахаьдда стаг кхерч шийла хеташ хир ву. Iалам хаздийриг маьлхан серло ю, дог хьостуш ерг ненан марзо ю.

Хьайн деций, ненаций хьо ма-хиллара хир ду хьан бераш хьобца а.

Ненаца вон хиллачу кIентан сий хир дац. Нанна хьакь волу кIант ненаца вон хир вац.

Хьайн бераш хьайца хуьлийла ма-лаьара, дика хила хьо хьайн деций, ненаций. Цаьрца хьо вон хилахь, хьайн бераш хьайца вон хилча, цец ма валалахь.

Бертахьчу доьзалан беркат алсамдер ду. Барт боцчу доьзалан има а, беркат а додур ду, ирс довр ду.

Доьзалан барт бан лаахь, нанас бер човхийча, берехьа гIо ма даха. Дас бер човхийча, нана юкъа а ма лелха.

Шен майрачун зудчо сий ца дича, бераша а дийр дац цуьнан сий. Бераш дена муьтлахь ца хиларна нана бехке лору.

Дикачу зудчо дена муьтлахь хуьлуйтар бу доьзал. Дегара яьлла ледарло берех лачкъо хаа деза зудчунна. Ден дика амалш нанас йовзийта еза шен берашна.

Ден дозалла дан йиш йолчу хьелашкахь кхетошкхио деза нанас шен бераш. Шех дозалла дан хьакь долчу даржехь хила веза доьзалан да.

Бахъана доцуш, эрна чехо мегар дац бераш: хера до-
вларна кхерам бу уьш.

Дений, нанний муьтлахь болчу доьзалан сий хир
ду.

Гиллакх хьехарш дарх Iемар дац берашна, дас ше-
гара ца гайтича.

Къаьркъа молуш волчу ден кIанте ма мала ала аьтто
бац.

Виц ма лолахь, сан ваша, цкъа бераш ахь кхетош,
ахь Iамош хан хиллехь а, уьш ондабевлча, цара хьо а
Iамор ву. Хьо царех дагаволуш хила везар ву.

Ден хилла сий кIентан хир дац, нагахь санна сий-
лаллин дарже кхача гIуллакхаш дина и кIант вацахь. Дас
лардинарг шен сий ду, ша ца ларийча хир дац кIентан
сий а.

Бераш шайн лааме довлар доьзалехь уггаре а чIогIа
барт эгIош ду. Ден, ненан лаамца хила деза бераш, вок-
кхачо аьлларг жимчо а деш, вовшийн терго а еш, во-
вшашкара диканиг Iамош.

Бераш кхетош-кхиор – чIогIа жобпалле гIуллакх ду.
Дика кхиййначу доьзало дай, нанний паргIатдоккхур ду.
Вон кхиьначу доьзало дай, нанний бале лоцур ду.

АДАМИЙН ГИЛЛАКХАШ

Хазчу дашо лам баьккхина, аьлла ду. Хазачу гиллакхо лам башийна, аьлла ду вайн дайша.

Кхечуьнан амал мухха а елахь а хьекьал долуш волчу стагана иза шена тлевэрзо хуар ду цуьнан амална тайначу некъаца.

Нахана зуламаш деш бале ваьлла стаг дохко ваьлла юха валарх цуьнан адамалла юха метта хлуттур дац. Ша динчу зуламийн мухар дуьсур ду цуьнан пханарш тлаьхь. Цуьнан сий хир дац. Цунна наха аьлла наьлат цо шеца коша хьуьйр ду.

Леташ йолчу газанна Дала маьаш ца елла. Къизачу стагана доьналла ца делла.

Къизачу нехан садалар хала хир ду, цуьнан йожаллех кхерар сов дерду садолачу хенахь цара хьобкхачу маьхьарех адамаш уьдар ду. Царна жовжахатин наьларш схьа йобллу ю.

Дожал адамийн ций мийларх лебаш дац. Ша адамаш охьа мел тлаий цуьнан къизалла марса йолу. Иза Дала бекхам боцуш ца вуьту. Ша цунна ечу кхелана

Дала цунна кхерам са боккху.

Дожаллин амалехь ду шел тоьлла хеташ верг вохор, хьанала цленчу нахах хера валар, дикачу нахаца мостагала лелор, шегма яллу адамашна новкьарло яр.

Дожаллина къиза нах беза, цара нахана гелло мел йо цуьнан самукъа долу. Маршо, парглато нахехь йисчи цуьнан синтем бов.

Дожаллин амалехъ гІийлачех къахетар дац. Цуьнан сакъерало тоьллачо гІийланиг вуьйш.

Дожаллин гІиллакх ду кхоьчунна тІаьхь олалла дан лаар. Шена хуьушехъ зуламаш деш волчунна гечдойла яц. Цунна дан догІу талзар.

Стешхачо шегара къизалла гучу йоккху шел эшна-чунна тІаьхь, иза вийчи а Іебар воцуш.

Харцонаш лелоро адамийн барт боха бо. Харцонаш лелочохъ низам хир дац. Низам доцчохъ пачхьалкхан чІагІо хир яц.

Уггара луьра а, кхераме а харцонаш законашца лелош ерш ю, нахера цайогІург дІа яккха а, схьа йогІург схьа ца яла а законаш доьхьал детташ, мел чІогІа кьийсачи а харцо тІе йоккхуш.

ГІиллакх доцчу нахаца тасаделла гергарло цхьа гІуллакх Іоттаделча, тилоран тай санна, атта хеда.

Къоман культура лакхаяккхар хьама бІеннаш шерашкахъ дуьйна халкъо кхуллуш, хоьржуш, къобал деш, дезаш, лоруш тІеэцна долу массо а хаза гІиллакхаш тІекхуььчу тІаьхьенна Іамо а, довзийта а деза; тодеш, хаздеш адамийн дахарехъ юкъадало деза.

Муьлхха а хаза хІума, хаза гІиллакх ларо деза, иза ширделла аьлла дІа ца тосуш – хазчух кхоллало хаза-ниг.

ГІиллакх доцуш волу стаг вирах тера ву. Хьуна лууш долчунна бІостнехьа хир ву иза. Там берг ца олуш – цатам хиндерг эр ду. Хьуна лиьнарг кхочуш ца деш – хьуна ца лиьнарг дийр ду.

Хаза гІиллакх доьналла долуш волчу стагехь бен хуьлуш дац. Хазчу гІиллакхо стеган сийлаллин дарж кхуллу.

ГІиллакх доцуш волу стаг – лай ву. ГІиллакх лело хьуьнар хила деза. Хьуьнар доцуш волчу стаге гІиллакх лелалур дац.

ГІиллакх доцчу стагехь кхин ша-тайпа «гІиллакх» хуьлу – кІоршаме, дош муьста алар, хьо маьттазваккха гІортар, хьуна хІуьттаре яр. Цунна кьарвелла кІела ца соцуш, иза эшийна кІелвита веза.

ГІиллакх доцчу стеган хьекьал гомха ду. ГІиллакх доцу стаг ша нахах тешаш а хир вац, я шех тешам болуш а хир вац.

ГІиллакх доцчу стагаца араваьлларг догдика хилла ца воьрзур вац.

ГІиллакх доцчу стагаца гена некье ма валалахь – юьхькІайлур яц хьан.

ГІиллакх доцчу стагах цкьа а наха цІе йоккхуш кьонах ца хилла.

ГІиллакх доцу стаг сийлаллин дарже кхочуш вац.

Дато мулханца кхолуш кечдарх – вирах дин ца хилла, гІиллакх доцчу стагах кьонаха а ца хилла.

Шен чохь, шен шуьнехь озда воцу стаг нехан шуьнехь а озда хир вац.

ГІиллакх лелор харж йолуш хІума дац. Амма гІиллакх лело хаа деза, мало йоцуш лело а деза.

ГІиллакхан мах ахчанца хадалур бац. ГІиллакх ахчанца эцалуш дац. ГІиллакхо ша стеган мах хадабо.

Хазачу гІиллакхо стеган дахар «дешица» кхолу.
Стеган обзда васт кхуллуш дерг хаза гІиллакх ду.

КІорггера цІена гІиллакх адамашна даггара диканиг лаарца бен лело йиш йолуш дац.

Стеган амалехь уггаре а сийлахьниг – хаза гІиллакх ду.

Бакьдолу гІиллакх адамашна даггара дика болх лаарца бен кхоллалур дац. Нахаца нийса лерамаш хила беза гІиллакх долуш волчу стеган.

ГІиллакх Іамаде, сан доттагІ, гІиллакх Іамош хьохилахь, хьекьал а цуьнца кхуьур ду хьан.

ГІиллакх доцуш даьллачунна гечдойла яц, гечдича а – иза кьайла а гІур дац.

ГІиллакх лело хан йоцуш вуьсур вац стаг, балхахь валларх, мел сиха хиларх.

ГІиллакх массаьрца а, муьлххачуьнца а лело деза. Гергарло лело хьакь долчаьрца лело деза.

Нахана гІиллакх, обздангалла хьобхуш волу стаг ша гІиллакх долуш а, обзда а хила веза.

Айхьа ца дендолу гІуллакх нахана тІе ма кхийдаделахь. Ша ца дендолу гІуллакх нахана тІекхийдор гІиллакхехь дац.

Кхайкханчу метте ца воьдуш ма Іе. Дикане кхайкханехь – диканан дакьа лаца, зуламе кхайкханехь – зулам ма хилийта, вон деьна кхайкханехь – вонан дакьа лаца.

Шен гІуллакх дацахь, кхайкхина вист а хилла, стаг сацо мегар дац вевзаш хиларх.

Новкъа хІоѣттина дІавоѣдучу хенахъ воккханиг аѣтто агІор хила веза. Кхоѣ велахъ, воккханиг юккѣехъ хила веза, жимха аѣрру агІор хила веза.

Нехан йоккха тоба елахъ, жимха хѣалхаваѣлла хила веза, некъ зуѣйш, некъ гойтуш.

Йоккхачу стагана воккхачо а буѣту некъ. Воккха стаг сий деш ларар ду иза.

Воѣдуш-вогІуш зуда юххе нисѣелчи, иза евзаш яцахъ, иза тІехѣа юѣтуш боѣрша стаг гено хѣалха вала веза, я генна тІехѣа саѣа веза.

Зудчунна гергга тІаѣхѣа хІоѣттина вахар гІиллакхехъ даѣ.

Бехк бехказлонех ѣа болу тІера, баѣккхича болу.

Трамвайна, автобусна тІеволуш массарна юккѣехула чугІертар гІиллакхехъ даѣ. Ша тІаѣхѣа а сеѣѣа, шел баккхийнаш а, зударий а хѣалха тІебовлийта беза.

Трамвай тІехъ, автобус тІехъ ирахъ лаѣтташ адам дукха делахъ, шена бехке доѣѣу агІор меттиг лаха еза. Хѣалха а, тІехѣа а, юххе а зударий я мехкарий нисбелѣа, царна юккѣера гІиллакхехъ уѣш дІа а, сѣѣа а хуѣлуѣйтуш ѣхѣанхѣа сонехѣа вала веза.

Зудчунна тІехѣаша тІевирзина латтар а, хѣалхаша нисса дуѣхѣал вирзана латтар а гІиллакхехъ даѣ. Трамвай, автобус тохаелѣа, галвуѣйлуш тІе а ѣа ветталуш, ша дІахІоѣттинѣохъ нисса латта веза.

Трамвай тІехъ а, автобус тІехъ а адам вовшахкхеттаѣу меттехъ шен накѣостаѣа хабар дуѣйѣуш ѣІогІа мохъ бетташ, лер а, велар а, забарш яр а гІиллакхехъ даѣ.

Лохха дийца деза ша дуьйцуш дерг, вукхарна новкъа ца хирриг.

Жимчо воккхачунна охъахаа меттиг яла еза. Воккханиг шена меттиг елчи, юх-юха ца бохуйтуш, охъахаа веза, шена меттиг еллачунна баркалла а олуш. Ша охъахуур вацахь, дай белаш тӀе куьг дуьллуш, иза шен меттахь сацо веза, баркалла а аьлла. Ткъа иза ша воллучохь ӀадӀе веза, хъала а ца лелхаш, юх-юха цуьнга «лаахь а, ца лаахь а охъахаа а» ца бохуш.

Шен хенарчу стагана иза вевзаш вацахь хъалагӀаьттина меттиг яла оьшуш дац. «Со хӀокхал воккха ву-техъа» аьлла хетар ду цунна. Иштта хетаро цхъа кӀеззиг дагна цатам бо.

Шен хенара хиларх зудчунна ша Ӏен меттиг яла мегар ду, иза евзаш елахь. И лоруш гойту хаза гӀиллакх ду иза.

«Хьо охъахай», «Со ца хой» бохуш, меттиг кьуйсуш гӀовгӀа яккха мегар дац. Хаа там берриг охъахаа веза, я и меттиг, цхъаь бен яцахь, кхечунна а йитна, ша а ирахь латта веза.

Дечу гӀуллакхана ка йолуш хила веза стаг. Дан юкъадобжначу гӀуллакхана хьо ладоьгӀуш, ойла еш лаьтташехь, кхечо и гӀуллакх дӀа а эцна, хьо вуьсур ву. Цуьнан дика цӀе йоккхур ю, хьо коьртах ца ваккхяхь а дикачу цӀарла хира вац.

Стунцахошца, ненахошца гӀиллакх лело хууш воцу стаг гергарлонех хотталур вац.

Шен гӀуллакх деш воллучу стагана тӀе а вахана, цуьнца эрна сов хабар дуьйцуш иза юкъахваккхар

гІиллакхехь дац. Нагахь санна цуьнца марзо эца лууш
велахь, цуьнца дІахІобттина болх а беш, дийца деза ха-
бар.

Вовдуш, вовІуш дуьхьалкхетта стаг сов хабар дуьй-
цуш сецо мегар дац. ХІун хаьа, иза сиха вуйла.

ТЕЗЕТАХЬ ЛЕЛО ДЕЗА ГІЛЛАКХЕХ ЛАЬЦНА

Бала, сингаттам цхьана стагана шенна бисча лан хала бу. Баленна базбелла корта тлетовжо юххехь дика накъост, доттагІ хила веза.

Тезет лело хууш стаг ца хилча, адам кегалой хуьлу. Тезета тлебогІу нах бухарчу дайшна бовза беза.

Йоккха тоба тлейогІуш, салам а делла, доІа динчул тІаьхьа, тлееьна тоба йоккха елахь, бухарчийн куьйгаш лийца оьшуш дац, царех охьахаа декхар долчара бен.

Бухарчийн а, тлебогІучийн а тидам бан хууш хила веза тезет дІахьош верг.

Дуьхьал а хІиттина бехк тІера баьккхинчул тІаьхьа, адам паргІат дита деза, цхьана баьхкинарш шаьш-шаьш къестош.

Арахьара тезета тІе богІу нах бухарчарна бевзаш бацахь, царна хьалха ваьллачо бовзийта беза, уьш мичара муьлаш бу, цара деьнарг хІун гергарло ду хоуьйтуш.

Бухарчаьрга салам а делла, ша дуьхьал хІуттучу хенахь, доІа тлебогІучех дешна волчуьнга дайта деза. Цуьнан цІе а йоккхуш, доІа а де аьлла.

Іаьнан заманчохь шелехь нах тезетахь Іайта мегар дац. Хийцалуш, кадам схьаоьцуш цхьа клеззиг нах сев-цича тоьар ду. Баккхий нах маьІ-маьІнехь цІераш лето-рах бох ца ло.

Тезетахь забарш яр, беламе дош алар догІуш дац.

Тезетахь арахьара тлебаьхкинарш бухарчеран куьй-гаш а луйцуш, саламаш а туьйлуш, мара лелха оьшуш дац.

ТебогІучарех цхьаммо салам а делла, массара а доІа дича кхачам бу.

ДоІа дина, куьйгаш лаьцначул тІаьхьа, шайга охьаховша аьлча, охьаховша декхар ду бухахь хевшина Іечийн хенара берш. Тебаьхкинчийн кегийрхой, шешан хенара, лаьтташ болчех дІакхета беза. Цигахь цара а вовшашка маршалла хоттуш куьйгаш лаца тарло.

Бухахь юьртара коьрта болчара шега ца аьлчи, тІевеанчуьнан хьехамаш бан бакьо яц.

Тезет дІакхоьхьуш волчунна хьеха гІуллакх дац тезетахь. Нагахь и тІе ца кхуьуш долчунна бала кхаьчнехь, цуьнга шегга кьайлах ала деза.

Балхахь хила декхар долуш болу нах тезетара мукъа бита беза.

Тезета баьхкинчаьрца баккхийра нах белахь, цаьргахь машен яцахь, уьш дІабигар гІиллакх ду.

Нагахь санна цу тезета баьхкинчех стаг велла вон деьна верг нисвелча, цунна дуьхьал хІоттаза волчо доІа а дойтуш кадам бан беза.

Тезет цІарна лелош яц. Иза вон деьначу нахана кхаьчна орца ду.

Новкъахь дуьхьалкхетчи доІа дар догІуш дац. Веллачунна «дала гечдойла» аьлча тоьур ду.

Шега вон деьча, схьа ца веьна аьлла, вон деьначу стагана дуьхьал ца хІуттуш Іен мегар дац.

МАШЕНАШЦА БОЛЧИЙН ГІЛЛАКХАШ

Машен оьшаш а ю, хилчи дика а ду, эрна и хоьхкуш кІентий болчу дени, нанни боккха бала а бу.

Ца ваьлла бен нехан машенна тІе ма хаалахь – не-салла лело дезар ду хьан.

Нехан машенахь бехачу новкѡа ма валалахь, «чехк-ка яхийта», я «меллаша яхийта» ала йиш хир яц хьан.

Шен долахь машен йолчу стагана тІедужуш пхиь гІуллакх ду. Цамогуш хилла стаг больнице вигар, зуда ялочу метте, я стаг велла вон деьначу метте хьажар. Новкѡа ваьлла вокха стаг, йоккха стаг, бер марахь зуда, вогІуш, воьдуш тІеІоттавелчи, мах боцуш дІай-схьай йигар. И гІуллакхаш дийр дацахь, машен эца оьшуш дац. Кхин долчу кегийрчу гІуллакхашна нахана ца ва-харх машен долахь йолчу стагана бехк буьллийла яц.

Машенца новкѡа волуш водительца ши ваша, цу-шиннал арахьара стаг нисвелчи, цхьа ваша хьалха хаа веза, важа ваша тІехьа хаа веза цуьнан хене нислуш-верг.

Ши ваший, нуссий кхоь цхьана нисделча, воккхах-волчу вешин зуда иза елахь, воккхахволу ваша хьалха хаа веза, марваша шен несаца тІехьа хаа веза.

Воккхахволчу вешин зудий марваший цхьаьна нис-делча, марвашас шен нус хьалха хайита еза.

Жимахволчу вешин зуда тІехьа хаа еза, воккхахво-лу марваша хьалха хаа веза.

Машен лело хууш дай, воІ шийа цхьана водахь, воІ машен лелош хила веза.

Кхо зудий, боърша стаг цхьаьна нисделча, боърша стаг хьалха хаа веза, зударий тӀехьа ховша беза.

Кхоъ боърша стаг, цхьа зудий цхьаьна нисделча, зуда хьалха хао еза. Боърша нах шаьш тӀехьа ховша беза.

Воккха стаг шиъ велахь, ший а тӀехьа хао веза. Кхоъ велахь, цхьана хенара шиъ тӀехьа хао веза, воккханиг хьалха хаа веза.

Кхоъ зуда цхьаьна елахь, йоккхах йолу шиъ тӀехьа хаа еза, жимахьберг хьалха хаа еза.

Къахьобгуш даьккхинчу ахчанах хала эцца машен йолчу дас кхоош лелайо.

Нехан машен тӀе хиъна стаг чехка ваха лууш хуьлу. Нахера еъна йобжна ворда чуха ца хедаш ца юьсу.

Нехан ахчанах эцна машен урах, тӀулгах ца ларйо. Дас эцна машен кӀантана йорах хета.

ДӀакхача сиха велахь – машенахь меллаша гӀо.

Меллаша воьдург вонах, зуламах ларлуш воьду. Чехка воьдург зулам дан сихвелла воьду.

«Ши бӀаьрг хьетӀа баьллачу» водительна хьалха лаьтта лам а гур бац. Само йолуш волчунна некъа тӀе яьлла пхьид а гур ю.

Чехка йогӀучу машенна генна юьстахвала. Сиха вогӀург сиха вахийта, хьо хьуо паргӀат хила.

Чехка йогӀучу машено хат болчохь хат туху, хат боцчохь – мох туху. Меллаша йогӀучу машено зуламана пе туху.

Гаьллаш юхаобзча, чехка боьду дин а ца сацало саца безачохь. Чехка йобду машен а сацалур яц тормазаш тасарх, саца оьшшучохь.

Машенца забарш ен стаг вуьззина Iовдал ву.

Машенца эвхьазваьлла забарш еш вийлинарг, цуьнца зулам а дина воьлхур ву, я нахана хатIа вужур ву.

Хьо машенна тIехуучу юкьана хьуна ца гуш тIехьа бер хIотта кхуьур ду. Хьо юхавирзачи ши бIаьрг тIехула хьобжур бу, бер чIурга кIел гIур ду.

Барамал тIех чехка лелий машенца стаг, чехка ма лела ала. ГIуллакх доцуш эвла юккьехула машен хобхий, ма хехка ала. Иштта аьллачуьнга ла ца дугIий, волчуьнга дIахьеве: «Цо машен тIетоьхна нехан стаг я зуда, я бер дехь, адам машаренна гIур дац ала, цунна геч а ма де, Iедало дан догIуш долу таIзар а дайта».

КУЬЙГАЛХОЧУН ГІЛЛАКХАШ

Цхъаволчу хъаькаман гІиллакх духу, гІуллакхаша корта хьовзийча.

Хъаькам шен даржах куралла еш нахана дозалла деш хила ца веза.

Вочу куьйгалхочунан зуда нахана тІаьхь куьйгалла дан гІерташ хуьлу.

Массарначул а шена дика хаьа моьттуш волу куьйгалхо хІумма а ца хууш хиларан билгало ю.

Вочу куьйгалхочунна хьо дикане ца кхачийта дуккху а законаш кара до. Хьо вонах, харцонах кІелхьара ваккха закон ца кара до.

Вочу куьйгалхочо адамаш шен куьйгаллийна кІел хъаьшна латто гІерташ кхерамаш туьйсу. Адамашна паргІато, синтем луш дерг дан лууш ца хуьлу иза.

Вон куьйгалхо гІийлачунна мискачунна гІо-накъосталла дан лууш ца хуьлу. Церан хъашташка хъажа сих ца ло иза. Амма ледарло яьлла хатІа воьжначунна талзар дан сих ло.

Адамашкара кьинхетам дІабаьлчи, Іосалла сов яьлчи Дала оьгІазло ярна кхерам бу.

Массо а талораш харцонех кхоллалуш ду. Шеца харцонаш лелоро дарвинчу стага муьлхха а талор дан тарло, тІаьхьа хиндолчуьнга ла ца доьгІуш.

Хъаькмаш шаьш законаш талхош белахь, наха и законаш ларор дац. Законаш талхоро низам доха до.

Зуламаш деш болчарна кхерам тIаьхьа болий лела. Царна маьрша бац шаьш дуьйшу мотт а, шаьш тIелеста кхерч а.

Зуламаш деш волчунна ша дийна мел ву кхерам дIа бер бац, синтем а хир бац, велчи ялсамане даха дог а дац.

Валар тIеэца кьонахчалла доцчуьнга вахаран хьал а лалур дац. Я летчи а, я ведчи а оцу шина киртигах кIелхьара волийла дац.

Хьайн кьам сийсаз деш волчунна, тешнабехк, ямартло лелош волчунна доьхьал хIотта доьналла дацахь, дош ала хьо кьонах вацахь хьо нохчо вац. Хьобгахь нохчолла дац.

Дуьненчохь уггаре а сийлахь дарж адамалла ду. И дарж дикчу кьонахашка бен кхочуш дац.

Кхечуьнгара долачу ша реза воцчу гIалатехь лар а луш адамийн амалашкара ша реза верг схьа а оьцуш ларош ду адамалла.

Хьекьал долуш волчу стеган амалехь ду, ша нахана дIахьобхуш дерг ша деш хилар. Ша деш доцург нахана тIедожор эрна ду. Иза кьобал дина тIе оьцур дац.

Шеца гIуллакх хилла тIевеьначу стагана дегI нис-деш гIатта веза хьаькам. Чувеьначунна охьахаа гIант делла, иза охьахаййна бен, шен охьахаа бакьо яц цуьнан. Цул тIаьхьа цо деьначу гIуллакхана цуьнга ладогIа деза, дуьйцачух иза юкьах а ца воккхуш.

ТIевеьначу стагана ша дан декхарийлахь волу гIуллакх дан деза кханенаш а ца йобхкуш.

Ша дан декхарийлахъ ца хиларх, дан ницкъ кхочу
гІуллакх дан деза тІевеъначу стеган.

Нагахъ санна шена тІедеъна гІуллакх дан декха-
рийлахъ кхин хьаькам велахъ, цуьнца дийцина а стеган
гІуллакх дан деза, вогІушехъ шена иза тІеварна, цуьнца
гІиллакх лаьцна.

Хьаькамо кІеда-мерза аьллачух стаг тешар ву. Къор-
шаме аьллачо юхавоккхур ву, шеко кхуллур ю.

Хьаькам гІиллакхе а, озда а, нахаца кІеда-мерза а
хила веза.

Хьаькамо дикачу цІарла хила, цІарна дан ца деза ша
деш долу гІуллакх, нехан дуьхьа дан деза.

Хьаькам, хьаьжа юккье шед а хІоттийна, нахана
тІечехаш хила ца веза. Ша дан тІедуьллуш долу гІуллакх
шега терра и лоруш дилла деза.

Хьаькамо нах лара беза, цаьрга ша ларийта лаахъ.

ХаьнтІе куьйгаш а хІиттош, нахана тІехула хьоьжу-
чух хьаькам хир вац.

Хьаькамо нийсо ян еза. Озабезам болх беш волчуьн-
га бан беза, шениг (гергарниг) хьалха а ца туьттуш.

Хьаькам нахаца дагаволуш хила веза. Массара а
кьобалдинарг юьхькІам болуш чекхдер ду.

Хьаькам балхана ша тІехьа виса ца веза, белхан ни-
зам латто лаахъ.

Нахе шех масал оьцуьйтуш бан беза хьаькамо
болх.

Нахехьчул тӀех хила деза хьаькаман гӀиллакх. Шегара гӀиллакхан некъ гайта хууш воцчу хьаькамах хьаькам хир вац.

Хьаькам шегяхьа озна хила ца веза, шен белхалошкахьа озна хила веза.

Дикачу хьаькамо галдаьллачу гӀуллакхана бахьанаш лобхар дац, галдаьлла гӀуллакх орца а ца дохуш нисдийр ду.

Дика хьаькам нахе а, лакхарчу Ӏедале а орца доьхуш хир вац.

Дикачу хьаькамана дийнна юрт орцах ер ю юьртабахаман белхаш бан.

Вочу куьйгалхочо шен кера хӀума еьчи, кхачо йо. Нехан бала ца кхочу, «уьш леш бахкарх».

Нахана тӀехь куьйгалла дан ца хуу юртда нехан кертара огородаш юста волалур ву.

Болх бохийна куьйгалхо лахарчу моӀаре ваккха веза.

Нахе болх байта хууш воцчу хьаькамах хьаькам хир вац. Хьаькам коьртачу гӀуллакхана ша хьалха хӀуттуш хила веза.

Ледара куьйгалхо шел лакхарчарна цициган кӀорни санна хьесталуш хуьла, шел лахарчарна тӀечехаш хуьла.

Дика хьаькам шел лакхарчуьнца майра хир ву, шел лахарчуьнца мерза хир ву.

Дикачу хьаькамо шен доьзалан санна терго йийр ю шен керахь болчу белхалойн.

Белхалочун гІуллакх ца деш Іен бакьо яц цунна тІевиллинчу куьйгалхочун.

Хьаькамо дина гІуллакх довш дац.

Хаза дина гІуллакх хама болуш хир ду. Кхачо йо-
цуш ден гІуллакх ца дар гІоле ю.

Куьйгалхочух куьйгалхо хир вац, нагахь санна иза
шен керахь долчу халкъах бертахь цхьа доьзал бан
хууш вацахь, ша оцу бертахьчу доьзалан доьзалхо хила
лууш вацахь, цаьрца вон а, дика а доькъуш вацахь, болх
бечу заманчохь церан моглара дІахІуттуш вацахь, церан
терго еш, тидам беш, царна эшнарг хуьлуйтуш вацахь.

Ледарчу куьйгалхочунна болх дика беш верг ца
веза, болх цабийриг веза.

Вочу куьйгалхочо болх беш волчуьнца мостагІалла
лоцу, болх беш воцчуьнца гергарло тосу.

Вочу куьйгалхочунна хьанала белхало ца веза.

Ша хьакь воцчу дарже кхачна хьаькам, шех кхоб-
руш, шена хьесталуш берш герга а уьйзуш, доьналла
долуш берш бохо гІерташ, цаьрца харцо лелош кьуьй-
суш хуьлу.

Вочу куьйгалхочунна шен ледарлонаш ца го, даза
дисначу гІуллакхашна нах бехке бо.

Вочу куьйгалхочунна шена хьехар дан воьллачух
мостагІ тарло.

Вон куьйгалхо цхьаннах а дагавала лууш ца хуьлу.

КЪАЪМНАШЦА ЙОЛУ ЮКЪАМЕТТИГАШ

Даймахке безам хилар халкъе безам хилар ду. Халкъ иза дуккха а къаъмнех хоттаделла ду. Ткъа къаъмнашна юккъехь берг вежараллин барт бу.

Цхъа а къам вукха къомал тоьлла ду олийла дац. Хиунда аьлча, массо а къоман шен-шен гиллакхаш ду – диканиш а, вониш а, къонахий бу – дика а, вон а, гIарабевлла сийлахь нах бу – дуккха а. Уггаре а хазчу гиллакхийн, Iилманан кхиамийн хазна вовшашкара схъаэцчи и йоккха хазна ю, и хазна халкъан долахь ю. Халкъ цхъаь ду – мехкан халкъ.

Муьлххачу а къомо говзалла а, гиллакхаш а кхечу къомера схъаэца тарлуш ду.

Шен Даймахке санна безам хила тарло стеган дерриге а дуьнене, дуьненан халкъашка. И хиларх хIумма а иэшам бац цунна шена а, цунна дезачу мехкашна а. Мелхо а, цо аьтто бо халкъийн юкъаметтигаш тоян, вошнийн деза, вовшашца барт хила.

Шен къам дезаш а, яхь йолуш а хила веза стаг. Иза дац кхин долу къаъмнаш ма деза бохург. Нагахь санна, шен къам дезаш велахь, къонахалла хила деза кхин долчу къаъмнийн гиллакхех уггаре а пайдехь дерг, сийлахь дерг схъаэца а, шен къомана Iамо а, шен къоман амалехь зуламе дерг, маьттаза дерг дIадаккха а.

Шен къам дезаш волчу стагана шен къоман мотт а безар бу. Къоман мотт безаш иза вацахь, цунна шен къам ца деза. Шен къам дезаш, лоруш воцчу стагана кхин долу къаъмнаш а дезар дац.

ЗУДА ЯЛОР, ЙОІ МАРЕ ЯХАР

Юххера шовда а шийла ца хета, лулара йоІ а хаза ца хета, тидам ца бича. Лулахь хаза йоІ йоллушехь, кхечу эвлара дало нускал ма лехалахь.

КІантана езаш йоцчу йоІца дина захало чекх ца долу аттачу балхах.

Ша реза йоцчу метте маре дІаяла мегар дац йоІ.

ЙоІ реза хиларх, цуьнан дай, наний реза доцуш лачкыйна араьккхина, йоІ йигар гІиллакх дац.

Дай, наний захалонна реза дацахь, уьш реза ца хила бахьана хила деза. Уьш реза ца хила бахьана дацахь, уьш шех тешо беза.

Дас, нанас ша реза йоцчу метте нуьцкъала дІаяла хьовзийча, яха мегар ду йоІ шена везачу кІанте маре.

ЙоІ маре яхча, там бехар гІиллакх дац. Томана цІе тохар а гІиллакх дац. Беьна там реза ца хилла юха бахьитар а гІиллакх дац.

ЦІийндена муьтІахь а, цІенна аьхна а хила еза зуда. Керахь йолчу таронан хама бан хууш хила еза зуда.

Дукхахьолахь гІиллакхний, оьздангаллиний ша схьаяьллачу цІийне хьаьжжина хуьлу зуда.

Вон зуда – стагна бала бу, дика зуда – стеган ирс ду.

Марзошна луйш йолчу зудчо гергарло херадоккху. Марзошна муьтІахь йолчу зудчо церан барт латтабо.

Ледарчу стеган цІийнан дукь а зудчуьнгахь хир ду, цІийнан мукь а зудчуьнгахь хир бу.

Нахалахь дош лелар дац зудчун лаамехь волчу стеган.

Зудчуьнца вон хила ца веза, амма бакьо шегяхь лат-то еза.

Цценна тIе деъначу гIуллакхана зударша жоп луш делахь, кьонах-кьонах вац.

Бахьана доцуш ийгIина яхначу зудчунна и йоллучохь а йитина, тIе зуда ялорал дарбане хIума дац.

ИйгIина йоьду зуда ден цIа а ца йоьдуш, марден цIа яха еза, шена тарьяла, Iен лаахь.

Хьеставаларх йоIана кIант везар вац.

Кхетам болуш волчу стагана кхетам болу йоI езар ю.

ГIиллакх долуш волчунна йоьIан гIиллакх девзар ду.

Дикачу кIентан, зуда дIаяхарх, и йолчу нахаца гIиллакх духур дац.

Хьекъал долуш йолу йоI кIант вехаш ву аьлла гIур яц цуьнга маре, цуьнан гIиллакхан, оьздангаллин куьцашна везавелла и бакь хиларх тешна гIур ю.

Хазаллех Iехавелла сонта зуда ялийна стаг, юьхькIай лелар вац.

Ша йитина дIаяхийтанчу зудчунна лер гIиллакхехь дац. Неха зуда ю иза. Шен доьзалхочунна лер гIиллакхехь дац, нах богIур бац уьш нисбан.

Ценош а дина, кийчча лаьттаху бахам тIе яло мегар дац зуда. ХьошалгIа еьча санна, са акха лаьттар ду цуьнан, ийгIина атта а гIур ю.

Зуда ялийнчул тIаьхьа дан деза ценош, цуьнга кьа а хьоьгуйтуш. Ша поппарш, кираш биттина хIусам атта дIатосур яц зудчо.

Зуда ялаяле хьалха цуьнан амалш йовза хьажа веза. Цуьнан хьекьал, кхетам, лаам, ойла, гиллакх, оздангалла муха ю ца хиъча, яло ца еза. Амма иза хьайн дола яьллачул тлаьхьа, глеххьа хьуо реза воцушдерш тардалийта деза.

Зуда ялор безамах хотталуш ду. Дика зуда деган массо а кьайле ялхо йиш йолуш дика накьост ю.

Шена муьтлахьчу, тешамечу цленненаца хало лан а хала дац.

Дикачу зудчуьнца вахар – дуьненан иэлсамани ю. Вочу зудчуьнца вахар – дуьненан жовжахати ю.

Вочу зудчуьнца ваха хиъна стаг цкъа а вехаш а хир вац, цкъа а догдика хилла а лелар вац, цкъа а юьхьклам болуш а хир вац.

Мар-зудий ирс долуш даха лаахь, вовшашкара уггаре а хазчу гиллакхехь дерш ларо хууш хила деза.

Зуда шен цлийнда гиллакхашкахь нисван хууш яцахь, иза гиллакхех вохош хир ю.

Зуда яло лууш волчу воккхачу стеган бехказа вала цхьа бахьана ду – чохь гуллакхаш дан гоьнча эшар.

Хией зуда! Нагахь санна чов, дов ца дезахь, цлийндена дуьхьал ма лелахь. Бата сацаелахь. Бакьо тлеяккха ма герталахь. Нагахь санна иза чохь социйла лаахь, цхьана а меттехь кхин хуьлийла доццуш, цуьнан самукъа даьндолу хьелаш кхоллалахь. Елалой, екхалой хилалахь!

Бертахьчу майрачун, зудчун лаам цхьаь хир бу – ший а вовших кхеташ хир ду.

Зуда ялийнчу стагана хьалха дуккха а декхарш хIутту: цIийнан да хилар, доьзалан да хилар, доьзал кхетош-кхиор, царна напгIа латтор, цIенна тIедеьна вон, дика дерзор.

Нагахь санна, барт цхьаь ца хуьлуш кьаьсташ хилахь, мар а, зуда а вовшийн сий ца дойуш, бертахь кьа-ста деза.

Шовзткье итт шаре кхачале чохь бераш ца хилахь, берийн гIовгIа йоцчу меттехь буьйсанна вон гIенаш гур ду.

Дикачу зудчун хама бан а хаа деза. Вон зуда йовза а, шен хеннахь кочара яккха хаа деза.

Ледарчу кьонахчо, ша тIехь беркьа а лелаш, зуда кечьелла лоблуйтар ю.

Ледара кьонах ша хеназа тишлур ву, зуда толуш хазлур ю.

Дикачу кIанте йоI маре йодахь, кIентан метта нуц хир ву. Вочу кIанте йоI маре йодахь, йоI йоцуш вуьсур ву.

ХІУСАМАН ЛЕРАМАШ. ГЕРГАРЛО, ДОТТАГІАЛЛА, ХЬОШАЛЛА

Хьеший кІорда ма белахь, сан ваша. Хьеший лаьт-тинчохь беркат оьшур дац.

ДоттагІий чулесташ йоцу хІусам – кьен хІусам ю. ДоттагІех хаьдда стаг – бахамах хаьдда ву.

Хьюо веьча хазахеташ йоцчу хІусаме ма гІолахь – сий хир дац хьан. Хьюо веьча хазахетачу хІусаме гІолахь, сакьераделла вогІурву хьо.

Ша волчу стаг веьча, хІусамда акха хьобжуш, ладобгІуш, я шайтІана бІаьра хьобжуш хила мегар дац. Хьаша ца эшаран билгало ю иза.

Хьаша веьча, хІусамда а, хІусамнана а сакьералуш деладелла, декхаделла хила деза.

Комаьрша велавелла, векхавелла волчу хІусамден чохь чаьмза кхача баа реза хир ву хьаша, цІарматчу стеган чохь мерза кхача ца баа. Хьешана комаьрша хила-лахь.

ХІусамнана елаелла, екхаелла яцахь, хьешана пхьор кьахьло.

Ша волчу нах чубехнехь, хІусамда хьалха хила веза. Ша неІар тІе кхаьчча, хІусамнене шеца чубогІуш хьеший буйла хайта деза. Уьш дукха белахь, ша хьалха а волуш чубига беза. Цаьргара сов йолу бедар схьазцна, уьш охьаховшош дІанисбан беза.

Хьеше «хІун еза хьуна?» – бохуш ма хетталахь. Хьешо шена езарг еза эр дац. Хьайн кийчча ерг хьешана дІалолахь – хьаша меца хила тарло.

Нехан кхерчахь, нехан шуьнехь озда хила веза муьлхха а стаг, муьлхха а зуда.

Шена хьалха хьоттийнарг ша юур яцахь – йоло ца еза, йолийча – яа еза, кеге а йина йитар гьиллакхехь дац. Хьума дукха сиха яа ца еза, юьхьара кхийдаш дукха меллаша яа а ца еза. Паргьат, хецца, шен барамехь яа еза хьума.

Хьалха хьоттийнчу кедара хьума лагьелчи, ша юур елахь тейиллийтар бехке дац, юур яцахь – сов гьовгьа а ца йоккхуш, тьехула куьг лаьцчи воу. Цул тьаьхьа хьусамдас цуьнга «лаахь а ца лаахь» а баха оьшуш дац.

Нехан хьусамехь йоцург коьртах яха а ца еза, шен-чух дозалла дан а ца деза.

Хьусамдас шун хьалха доло деза, хецца кхача баан беза, хьаша йиьна ваьллачул тьаьхьа бен гьатта ца веза.

Уьстагьа а бийна, шун хьоттийча, кортий, накхий воккхачунна хьалха дуьллу. Цо шун доладо уьрсаца бета юьхьера, я лерга юьхьера марцхалг доккхий. Цул тьаьхьа цо и корта шена лахьа гьачарна хьалха дьало. Цара шайна ез-езачуьра йоккхуш, вукхарна хьалха дьа а луш, пхьор до цунах.

Некхах хьума йоккхий, накха а тхьамдас шена лахьа гьачарна хьалха дьатотту.

Кхачех кхеттачул тьаьхьа бен хьеше цо деьна гьуллакх ца хотту.

Ца ваьлла бен нахехь буьйса йоккхуш виса мегар дац. Хьошалла атта дац.

Ца ваьлла хьошалла ша висчи – кьийлавала, ийзавала оьшуш дац. Хьусамца эвхьаза хила а мегар дац.

СагIа доккхуш хилча, юкъ-куп къастош ло дуккхан-
не а кхочуйтуш и делахь. Шинхъа-кхаанхъа луш де-
лахь, уггаре а таро йоцуш гIийлачарна дала деза.

Боърша стаг чохь вацахь, цу хIусаме ваха бакьо яц
хьешан.

Боърша стаг чохь воцчу хIусамехь, зударшна юккье
а хиъна, хабар дуьйцур дац дикачу къонахчо.

Хьошалла дан Iемина воцу стаг, хьошалгIа вахча,
лела хууш хир вац.

Хъаша хила гIерташ волу хъаша хIусамдена хала
ву. Хьешах хъаша ван гIерташ волу хIусамда хьешана
хала ву.

Нахаца йолчу марзонал мерза хIума дац адамана
дуьненчохь цхъа а.

Тешаме, дика доттагI дуьненан мехха ву. Тешаме
дика доттагI дIавалар – агIо дIабалар санна ду.

Шен дагара хууш, шен къайле йийца йиш йолуш
волчу тешамечу доттагIал деза хIума дац дуьненчохь
цхъа а.

Мерзачу доттагIалло стаг воккхавево. Воккхаверан
хьал – стеган ирсан хьал ду.

ДоттагIалла, безам – вовшашна марзо луш герз ду.
Амма вовшийх эцнарг бен марзо хир яц.

Хало тIехIоьттинчу меттехь доттагI дика накьост ву,
дика агIо бу. Кхерам тIехIоьттинчу миноташкахь хьуна
хьалхара шен са дIадала а кийча хир ву дика доттагI.

Дуккха а доттагIий, гергара нах болуш волу стаг
сакьералуш хир ву. Цхъа сингаттам цунна иккхича а,
цара бицбийр бу.

Ледарчу нахаца гергарло ма тасалахь, сан клант, юьхьклайлур яц хьан. Нах боцчу нахаца гергарло ахьа леладахь, сий хир дац хьан.

Шиннен цхьана кхоллалуш ду ирс. Цхьа висинчу стеган ирс дац.

ДоттагIалло воккхавер шозза совдоккху, сингаттам шозза иэша бо.

Кийрахь дог а долуш, яхь а йолуш, клорггера кхетам а болуш волу стаг доттагIаш боцуш вуьсур вац. ДоттагIий боцуш волу стаг дуьне дууш ца воллу.

Ваша, ваша хилла ца Iаш, хьан доттагIа а хила веза. ДоттагIалла доцуш волчу вешица дерг шийла гергарло ду. ДоттагIалла доцуш волчу вешил вошалла долуш волу доттагI туьйра ву.

Нахаца дика хила веза. ДоттагIийх вежарий а, мостагIийх доттагIий а беш.

ДоттагIаллехь уггаре а коьртаниг тешам бу. Хьайн дагара дийца бIобулуш велахь, доттагI доттагI ву. Тешам байча, доттагIалла духу.

ДоттагIех тешаш хилалахь, сан ваша. ДоттагIех ца тешар – ледарло ю. Нагахь санна цара тешнабехк бахь, иза церан ледарло ю. Уьш бовза а хьо саволуш ду.

КIеззигчу бахьанашца дегабаамаш а беш, вовших гIалатонаш лехьош хилча, доттагIалла дIагIур дац. Вовшашкара даьллачу гIалатана гечдан хууш хила беза бакьболу доттагIий.

Бакьволчу доттагIчо шен доттагIчун ледарло яьлла меттиг ловр ю.

Айхъа доттагІчунна дина гІуллакх кхайкха ма делахъ. Царна дина гІуллакх – гІуллакх дац.

Цхъа а тайпа ледарло йоцуш волу доттагІ лобхуш верг доттагІ ванне а воцуш вуьсур ву. Цхъа ледарло я гІалатло йоцуш стаг хила йиш а яц.

Хъайна дуьхьал мел яьккхинчу харцонна, гамонна, хІуьттаренна бекхам ма лехалахъ – доттагІий кІезиг хир бу хъан. Вонна дуьхьал дика деш хилалахъ – мостагІий хир бац хъан.

Велавелла, векхавелла хила веза доттагІалла тосуш а, доттагІчунна ийгІина къаьсташ а. Дагчохъ мекха йита мегар дац адамашца йолчу уьйрашкахъ.

Шен волчу доттагІчунца херо а тосуш, леца мегар дац керла доттагІий.

Хъайн уггаре а тешамечу доттагІчунца хьуо ийгІича, цуьнца къаьхъа ма къасталахъ, цунна вон болх а ма белахъ. Вониг а ма алалахъ. Иза шегара даьллачунна дохковалахъ, юха тІеверза некъ биталахъ.

Хъайн тешамечу доттагІчун хама белахъ. Ахъ хама ца беш иза витахъ, дагахъбалам боцуш вуьсур вац хьо. ДоттагІ – еза цІе ю.

ДоттагІ мах белча эцалуш вац. ДоттагІалла кхоллалуш ду вовшийн довзарца.

Цхъана могІара, цхъана дагара болу доттагІий вовшашца атта ийгІар бац, ийгІача а вовшашца юха товр бу.

Хало тІехІоьттинчу муьрехъ, халчу хьелашкахъ кхолладелла доттагІалла атта духар дац.

Хъан ирс-аьтто хилла, хьо таронах хоттавеллачу хенахь дуккха а доттагIий хир бу хъан. Хьо аьтто боьхна кIелвисинчу хенахь, доттагIий боцуш вуьсур ву хьо. Циггахь карор ву хьуна тешаме доттагI. Циггахь карор ду хьуна ахьа нахана дина дика. Ахьа динчу диканан хама хууш верг вогIур ву хьуна.

Хьо де эшна кIелвисча – доттагI вевзар ву хьуна, мостагI гучувер ву.

Халачу некъахь доттагI дIатесна висинарг синтем хилла ша аттачу вер вац.

Шен доттагI маьттаз ваккхар ша шен маьттаз ваккхар ду. Иза шен доттагIчух, кхин товр а воцуш, къаьхьа къаьстар ву.

Хъан дагара хууш а, хьуна эшначу меттехь карош а велахь, доттагI – доттагI ву. Хъан дагара хууш а, хьуна эшначу меттехь карош а вацахь, доттагI – доттагI вац.

Вазвала гIертаро доттагI херавоккху. Ша шега узуш хиларо доттагI херавоккху. Ямартлоно, харцоно доттагI херавоккху.

ДоттагIий шеца болчу хенахь, церан лерамаш бар кIезиг ду. ДоттагIий шеца боцчу хенахь а уьш лоруш а дага богIуш а хир ву.

Стагана дика болх – хазахетаран кхаь хиллачу метте кхайкхана баьхкачи а кхачам бу мерза доттагIаш, вон болх хилла дезшначу метте кхайкхаре ца хьоьжуш кхача веза мерза доттагI.

МостагIчух хьайн доттагI ван хьуна хаахь, хьо нахаца тарлург хиларан билгало ю. ДоттагIий хьох херабуьйлуш, дIакъесташ хилахь, хьо нахаца тарлуш ца хиларан билгало ю.

Стеган уыйрашка хъаьжча, хуур ду иза муха хIун стаг ву.

Хъекъалца, кхетамца хаьржина волу доттагIа вуно атта эгIар ву.

Сан кIант, хъекъал долуш волчу стагаца тасалахь доттагIалла а, гергарло а. Iовдалчу стагца гергарло а ца тосуш, цунна гена валалахь. Хъекъал долуш волчу мостагIчул хъекъал доцуш волу доттагI кхераме ву.

ДоттагIалла тешаме ду жимчохь дуьйна шеца кхиьна а, дика вевзина а волчуьнца.

Боккъалла а тешаме, мерза доттагIалла кьийлавала ца везаш дерг ду.

ДоттагIалла – доттагIалла ду, вовшийн амалш тайна а елахь, вовшашкахь тешам а беллахь, лаам цхъаь болуш, бертахь а велахь.

ДоттагIаллехь чинаш хоьржийла яц. Шина доттагIчун бакьонаш цхъатерра ю.

Шина доттагIчух цхъаь вукхунна тIехь тхьамдалла лело волахь, доттагIалла духур ду.

Гуллакхашна муьлххачу даржехь велахь а, доттагIаллитIехь даржаш лоьрийла яц.

Вовшашца хьагI гучуялахь – доттагIалла духур ду. ДоттагIаллица хьагI йогIуш яц.

Бакьдолчу доттагIаллехь хьагI хир яц, хьагI йолчу доттагIчух доттагI хир вац.

ДоттагIаллехь уггаре а коьртаниг тешам бу. Хьайн дагара дийца бIобулуш велахь, доттагI – доттагI ву. Тешам байча, доттагIалла духу.

ДоттагІалла таса хьелаш хержа оьшуш дац.
ДоттагІалла таса муьлххачу хьелашкахь а тарлуш ду.

Хьайна доттагІ херван ца лаахь, цуьнан сацакъера-
луш дерг дукха ма дийца, айхьа ца дендерг де а ма баха,
хьайн доцчуьнан тизкъамаш а ма бе.

Бакьдолу доттагІалла сийлаллин даржехь хила деза,
доттагІчух доттагІ ву аьлла дозалла дан бакьо луш.

Бакьдерг хьобга схьаолуш а, ша хьанала а, цІена а
велахь, доттагІ бакь ву. Дагна вас хиллачохь догъэца
доттагІ бен карош вац.

Хьан ледарлонаш доттагІчо схьааларх дегабаам ма
белахь, мостагІчо хьуна хІуьттаре еш эр ду, доттагІчо
хьо ларвеш, хьо кхето эр ду.

Хьайн ледарлонаш, хьайх нахана хеташ дерг
доттагІашка ма хетталахь, цара дуьйцур дац, хьуна вас
хиларна кхоьруш. МостагІаша хІун олу хьожуш хила-
лахь, хьуна вас ярхьама цара дуьйцуш хезар ду хьуна.

Тешам боцу доттагІа – луьра мостагІ ву. Хьо тешош
дегІала а веьна, кхана хьуна тешнабехкана зуламе вала
кийчча ву иза.

Ледарчу нахах дІакхетарал – цхьа висар сийлахь ду.
Ледарчу нахах дІа ма кхеталахь, уьш санна хетар ву хьо,
сий доцчу нахах хьо дІакхетчи, сий хир дац хьан.

Луьрчу мостагІчух а ларвала хаа деза, тешам боцчу
доттагІчух а ларвала хаа деза.

«Къаьркъанан кедашца» тасаделла гергарло – гер-
гарло доцийла хаалахь. И гергарло хьобца дац – къаьр-
къанан кедаца ду.

Хъекъал доцчу доттагІчо хъекъал долуш болчу
мостагІаша ден долу вон до стагана. Хъекъал доцуш
волчу стагаца доттагІалла ма тасалахъ.

Хъан мостагІчунца гергарло лелош волу хъайн
доттагІчух ма тешалахъ. Діовша тІе хийшинчу мознах
діовш даларна кхерам бу хъуна.

ДоттагІчунан гІалатлонаш из ша волчу меттехъ
цуьнга шегга йийцалахъ. Цуьнгара даьлла диканиг нах
болчохъ дийцалахъ.

Нагахъ санна хъан доттагІ ирс дайна декъаза велахъ,
ирс дайна декъаза хъуо хилар хаалахъ.

ДоттагІалла, безам вовшашка марзо луш гІирс бу.
Амма вовших эцнарг бен марзо хир яц.

ХЪАНАЛЧУ КЪИНХЪЕГАМАХ, БАЛХАХ, ГІУЛЛАКХАХ ЛАЬЦНА

Вахар къинхъегаман хъелашца доьзна ду. Стеган ирс, стеган сий хъаналчу къинхъегамах кхоллалуш ду.

Хъаналчу къинхъегамах адамашкахъ кхоллало беркат, цунна ду уьш ларар, цунна ду церан сий.

Муьлххачу а къинхъегаман ша-тайпа сийлалла, башхалла ю, иза безаш, цуьнца шовкъ йолуш а лоруш волчунна.

Айхъа бечу белхан уггаре а хъалха ахъа айхъа дан деза сий. Хьо хъайн балхах, гІуллакхах вешаш вацахъ, оцу белхан а, и болх беш волчу хъан а сий хир дац.

Ваха лаахъ – хъанала къахъега деза. Къинхъегамо таро кхулли, сингаттамах кІелхъара воккху, хьо нахе дІанисво.

Муьлхха а болх бар эхъ дац. Эхъ ду болх ца беш мукъа лелар, нехан диканах хъегар.

Болх ца беш мукъа Іен лаар – лазар ду. Болх ца беш мукъа Іер – зулам ду.

Болх ца беш волчо дууш дерг нехан хъакъ ду.

Мало, кІадо йолуш волу стаг тІам дІабаьккхинчу гІабакхах тера ву. ТІам дІабаьккхина гІабакх сиха ях-кало, болх ца беш мукъа Іеш волу буьйда стаг мустлой хуьлу.

Адамашна пайдехъ болх бар сийлахъ а, йоккха исбаьхъалла йолуш а, самукъане а ду.

Ойла еш хъекъал долу стаг а, хъанала къахъоьгуш верг а пайдехъ ши стаг ву. Цара хъекъал а ло, адамашна беркате хазна а кхуллу.

Хъуо декхарийлахъ верг деш хъо велахъ, хъуна хъуо мила ву хуур ду. Хъуо декхарийлахъ верг деш хъо вацахъ, нахана хъо вевзар вац, хъуна хъуо мила ву а хуур дац.

Хъо мел хъекъал долуш хиларх, сан доттагI, хъо мел кура хиларх, хъо мел хъал долуш хиларх, хъо мел ницкъ болуш майра хиларх – адамашна пайдехъ гIуллакх деш хъо вацахъ, нахана стаг хетар вац.

Сан доттагI, стаг вовза лаахъ, цуьнан гIиллакхашка, гIуллакхашка, нахаца йолчу юкъаметтигашка хъажа-лахъ, тIаккха и вевзар ву хъуна.

Сан доттагI, стага хаза дийцарх Iexa ма лолахъ, ма тешалахъ цо «дашо гIаланаш юттур ю» бахарх. Цо дина гуш долчух тешалахъ.

Синтем хилла, воккхавеш вехар ву, хъанала къахъоьгуш верг, шен декхар кхочушдеш дог паргIат даьлла верг.

Стеган дикачу амалехъ уггаре а деза жовхIар ду шен декхар девзаш иза хилар а, и декхар кхочушдан боккха лаам цуьнан хилар а, и кхочушдар а.

ГIуллакх дан лууш волчу стагана дан гIуллакх ка-радо. Цо шена хъалха Iалашо хIоттайо уггаре а пайдехъ дерг гуш. ГIуллакх дан ца луучунна бахъанаш дукха ка-радо.

Бан а хууш болх бича, стаг атта гIеллур вац. Бан ца хууш баро гIелво стаг.

Хъайн декхар кхочушдан хъажа, тІаккха хъуо мила ву хуур ду хъуна.

Стеган уггаре а лакхара исбаьхьалла, оздангалла цуьнан кьинхьегамехъа йолчу марзонах лаьтташ ю.

Муьлхха а болх, хъанала а бахь, безаш а хилахь, цунах хьо хъуо ваша а вашахь, сийлахь бу.

Ахъа бечу балхах хьо хъуо вешаш вацахь, нах муххале а бешар бац. Ахъа иза базбаре терра хир ду цу белхан сий а, и болх беш волчу хъан сий а.

Вахар кьинхьегамах дозуш ду. Ваха лаахь, кьахьега а лаа деза.

Болх беш волчу стагана сингаттам а хир бац, бехкала а гІур вац, токхо йоцуш а вуьсур вац.

Болх бан хаар йоккха говзалла а, исбаьхьалла а ю.

Болх, муьлхха а беллахь а, бар сийлахь ду. Болх ца беш мукъа лелар эхь ду.

Болх а ца беш, наха кьахьегначух вехаш верг кьу а, нехан мостагІа а ву.

Мел хьекъал долуш хьо хиларх, хьо хІумма а деш вацахь – адамашна пайдехь вац.

Стага ша шен хесторах иза мила ву хуур дац, цуьнан гІуллакхашка, гІиллакхашка хъаьжчи бен.

Стеган дашах, хабарх теша мегар дац, цо дечу гІуллакхах бен.

Маьршачу паргІатонехь ваха бакьо ю шен декхар девзаш а, кхочушдеш а волчу стеган.

Хъекъал а стагана гѳуллакх дан делла, вижна Іилла
цаделла. Зуламе дирзина хъекъал зенехъ ду. Дикане
дирзина хъекъал пайдехъ ду.

Ирс дайна декъаза стаг ву шен дан ницкъ кхочуш
дерг дан а ца деш, дан ницкъ ца кхочург дан гѳерташ
верг.

Шеко йолуш долчу хѳуманна юха а ца гѳерташ, ла а
ца доьгѳуш кхочушдарна сихо ян еза. Шеко дѳаяккхар
синтем бу.

Дола а дина хѳума юкъахдитар – Іовдалалла ю. До-
лийнарг чекхдаккха юкъахдитарал пайдехъ карор ду
хъуна.

Цхъа кѳеззиг долчу гѳуллакхах вешаш воцург
даккхийрчу гѳуллакхашна пайдехъ хир вац. Кѳеззиг
гѳуллакх далуш воцчуьнга даккхийра гѳуллакхаш данне
а далур дац.

Сих ца луш, меллаша некъбинарг гѳел ца луш
дѳакхочар ву. Сих ца луш кечам бинарг шен Іалашоне
кхуьур ву.

Шена тѳедеъна гѳуллакх дан йиш ерг бехказло йо-
цуш дан деза.

Тахана дичи тѳера даьндолу гѳуллакх кханенна
тѳехъа тетта мегар дац.

Хъайн гѳуллакхана айхъа юкъаозийначарах муь-
лххачух а гѳуллакх Іоттаделчи, хъожуш хила веза.

Хъайн гѳуллакхана орцах волуш волчунна хъо ор-
цах вала а декхар ду.

Адамашна даггара дикаболх лууш хилалахь. Царна дика динчийн новкъа хир ву хьо. Хьайн ницкъ макхоччу нахана гӀуллакх деш хилалахь, хьайн гӀуллакхна эшначохь гӀоьнчий карор бу хьуна.

Айхьа стагана ден гӀуллакх дегаза ма делахь, дегаза дина гӀуллакх баркалла доцуш довр ду хьан.

ГӀо эшна тӀевеьнарг хьайх дегайовхо йолуш веьнийла хаалахь, сан ваша, ма верзавелахь иза дог шийла юха.

Дечу гӀуллакхийн хьесап далур ду кхочуш хилла дерш лоруш дуьстича.

Сийлахьчу гӀуллакхан хама хир бац ледарчу наха. Сийлахь дерг дан дага лаьцчи, оцу ледарчу нахах дагавийла оьшуш дац.

Дечу гӀуллакхах билгал вера вац стаг и гӀуллакхаш дан хаарца бен.

Нахаца тасаделлачу гӀуллакхана юкьарло ма леладайталахь. Дов делахь – дов кӀаргглур ду хьан, гӀуллакх делахь – гӀуллакх дазлур ду.

Нехан вовшашца тасаделлачу гӀуллакхана юкьарло ма леладелахь, баркалла хир дац хьуна. Харцо ма елахь – юьхькӀайлур яц хьан. Юкьарло тешам болуш хила деза.

Мало йолуш волчу стаге гӀиллакх лелалур дац. ГӀиллакх лело хьуьнар хила деза. ГӀиллакх лело Iама веза.

Хьайн гӀуллакх деш гӀелвелчи, садаIалахь. Нехан гӀуллакх деш гӀелвелчи, сатохалахь.

Гуллакх шен хеннахь дан деза. Ялта а шен хеннахь ца дийчи, хыйкыина доглуш дац. Шен хеннахь ца дина гуллакх эрна ду.

Ахь сагатдарх шен хеннахь бен гуллакх хир дац. Са а хаьдда тлаьхьаваьлла леларх, хуьлуш дац гуллакх, аьтто ца нисбелчи. Аьтто нисбан хьуна хаахь – гуллакх хир ду.

Хьаналчу кьинхьегамо кхуллу стеган ирс, хьаналчу кьинхьегамо ойла самайоккху, синтем бо, стаг ша шена резаво.

Балхо беркат дахьа. Балхо сингаттам эkkхабо. Балхо кхетам ло. Болх бар сийлахь ду.

Болх бичи кхача а дика баало, наб а дика кхета, синтем а хуьлу.

Болх айхьа харжа. Бан схьалаьцначу белхан хама а бе. Цуьнца ирс а лаха.

Лаяттаца беш болу болх сийлахь а, беркате а бу. Шех схьаэца хууш волчунна лаятто луш дерг доккха беркат ду. Стеган ирс а оцу беркатах кхоллалуш ду.

Ирсана тIе боьду некъ кьинхьегамца бен карош бац. Хьан сакьералучу балхо сингаттам бицбо, бала дагтIера эkkхабо.

Дог доккхадеш хир ву собарца, кьинхьегамца ирсе кхаьчнарг.

Болх беш воцчу стеган меженаш мела а, экаме а хуьлу.

Дан дезачу гуллакхана эрна сагатдечул, иза чехкка кхочуш а дина, синтем бар гIолехь ду.

Шен гѳуллакх деш воллучу стагана мукъа нах
хьошалгѳа оьхур бац хан йолуш а, йоцуш а.

Мало йолчу стаганий бен мацалла хѳуттур яц.

Шен тоьал болх бина чувирзинчул тѳаьхьа, садоѳуш
йоккхачул мерза хан яц.

Садаѳар – иза болх хийцар ду. Хѳумма а ца деш
ѳадьер – иза садаѳар дац.

КЪОНАХАЛЛА, СТОГАЛЛА, МАЙРАЛЛА, ДОБНАЛЛА.

Хьюьнар, добналла, стогалла, собар доцчу стагах къонах ца хилла. Къонахчун гїиллакхан коьрта «меженаш» ю уьш.

Добналла долуш волу стаг бакъонах вухур вац.

Турпалхочунан деган са даккха тарло, амма цуьнгара стогалла йоккхур яц.

Къонахалла кьийсамехь кхоллалуш ду. Вахарехь муьлхха а халонаш, дуьхьалонаш эшош хила беза стеган кьийсаман некъ.

Дагчуьра кхерам эkkxo добналла долуш волу стаг вуьззина турпалхо ву.

Дикачу къонахчо дов атта доккхур дац, дов даьлчи, кхеравелла юха а вер вац.

Дов даьллачохь гїиллакх лацарал, нийсо лахарал, собар хиларал сийлахь хIума дац къонахчун амалехь. Къонахчунгахь дов деш валлахь а, хила деза гїиллакх, собар, лаха еза нийсо.

Дуьхьал леташ верг эшчи, цунна кхин гIело а ца еш, юхавалар къонахчун гїиллакх ду.

Кийрахь дог долчу стеган яхь хир ю. Яхь йоцуш иза велахь – кийрахь дог дац.

Стаг бахамах, таронах валар, цIа доцуш, кхерч боцуш висар доккха зен дац. Доккха зен ду стаг сий дайна висар.

Оьзда гІиллакх долуш, хьекъал долуш хиларх стаг лаккхарчу дарже (гІуллакхе) ца кхочуш виса тарло. Лакхарчу даржах стаг атта вухур ву. Амма стаг шен гІиллакхца, собарца, хьуьнарца, оьздангаллица, нахана дика болх лаарца, хьекъалца ша даьккхинчу сийлаллин даржах вухур вац.

Стеган кьонахалла цкъа баьккхинчу толамах, гайтинчу доьналлех билгалдаьлла Іеш дац. Даима цуьнца долчу гІиллакхца, цо дечу кегийрчу а, даккхийчу а гІуллакхашца билгалдолу.

Стаг тийна хиларх осал ву, стешха ву, я цуьнгахь ницкъ кІезиг бу ма мотталахь. Тийначун ницкъ кьайлехь хуьлу. «Цкъалх» бохуш дукха лета жІаьла, когаш тоьхча, доду.

Дуьззина шен дарже кхаьчна стаг мостагІаша а хьестор ву.

Дикачу амалех хадалур бац стеган буьззина мах. Шена хууш долчух пайда зца а, шен амалш йовзийта а цунна хааре терра бен вевзар вац иза.

Хьо дуьххьал дІа дика хиларх кхачам бац. Адамашна гІуллакх деш а, дан хууш а хила веза.

Хи тІехь нека дан хаарх гІургІаз ца хуьлу муьлххачу а олхазарх.

Хьоза, мел лакхадаьлчи а, лечане хьалакхачалур дац. Леча гІелделла охьалахдаларх хьозанал эшна хир дац.

Дикачу кьонахаша шайна хилла сингаттам дагахь кхобу, кога кІел хьоша.

Къонах хилла дIахIотта лаахь, кIиллошца кыйса дезар ду хьан.

Добналла долуш хила лаахь, дуьхьалонаш йохо Iама веза.

Къонах хила лууш верг вахарехь Iитталу муьлхха а халонаш, харцонаш эшо хууш а, уьш эшо хьуьнар долуш а хила веза.

Нахана даггара диканиг лууш волчу къонахчунна йоккха маршо ю, иза нахана везар ву.

Нах безаш волу къонах хьанал хир ву, нахана дикаболх лууш а хир ву.

ОьгIазло эшор – хьалхара толам бу. Собар – шозлагIа толам бу. Ойла еш хьекъалца динарг – кхозлагIа толам бу. Уьш къонахчун гIиллакхаш ду.

Собар дан къонахалла долчу стагехь толам баккха къонахалла а хир ду.

Стагехь собар хилар иза кхетам болуш хилар ду.

Собар хилларг туьйр ву кыйсамехь.

Хьекъалах пайда оьцур бац дан ницкъ кхочург деш а вацахь, хила дезачулла собар а дацахь.

Собар дан хуачунна, ша дан дага лаьцнарг кхочуш дан аьтто болуш хан йогIур ю.

Собарца далур ду сихаллехь ницкъаца ца далуш дерг.

Массо а хила аьлла дац шайн хьуьнаршца сийлаллин даржехь. Сийлахь доккха хьуьнар ду хилла даьлларг лан собар хилар.

Мел доккха вон деънехъ а хилла даьллачунна собар дар, сатохар сийлахъ ду.

Собар долуш волчуьнга тIамехъ а, кыйсамехъ а толам баккхало.

Собар хилар иза дикане кхача дегайовхо хиларан исбаьхьалла ю.

Ах толам боккху оьгIаз вахначохъ лата, довдаккха сих цаваларо. Собарца ду тIаьхьа хиндолчуьнан ойла яр, дохковаьн волчу вонах ларвалар. Собар хилар кьо-нахчун вастехъ билгал даьккханчех цхьаь ду.

Собар хилар гIийлачуьнан кыйлор ю. Собар доцчуьнан ницкъ сабанан лоппаг санна боха тарло.

Собарца некъана кечам бинарг, ша ваха везачу метте маьрша дIа кхочу.

Собарца хено лакхе йоккху, собар доцчуьнан сонтачу ницкъочулла сов.

Хало, бала, сингаттам лар ирсан доьхьа делахъ, собар хила деза.

Хьекъалан ницкъ собарца бу. Сихвелла хьажийначу тоьпан даьндарг, тIе ца кхеташ, тIех туьлу.

Шена Иттарш яр лан собар хир дац, эшна юха ца вала доьналла долчуьнгахъ бен.

Вай собарехъ ду. Амма лан амал доцчунна собар кхача до. Цуьнан чекхе юха вала бакьо йоцуш хаьдда ю.

Собар дан Iама веза заманан хьелашка хьаьжжина, хиллачийн, хиндолчийн хьесап дан а, мах хадо а хууш.

Собарца кьахьо ю, амма цуьнан стом мерза бу.

Адамийн юкъяраллехъ кыйсамаш лаьтта харцонаш лелочийн, и харцонаш ла дезачийн, и харцонаш ловш болчийн собар хила а дезаш, и харцонаш лелош берш къярбелла юха а ца бовлуш.

Нехан баланаш шен дагна Iеткъаш верг цкъа а син-тем хилла вехар вац. Цуьна собаран чекхе яц.

Цкъа а собарах ма воха! Иза тIаьххъара догIа ду хъан лаамана наьI йоьллуш.

Дан ца дезарг айхъа деш делахъ, хьюо реза воцург наха дичи, собар деш сатоха.

Доккха собар долуш верг шен лааме кхочар ву.

Собар долуш верг ледара хета. Амма цуьнан ницкъ гучу болу юха вала амал доцчу кыйсамехъ.

Стеган лерам цуьнан собарца бу. Зудчун лерам цуьнан оздангаллийца бу. Къонахчунна ша маьттаз ваьккхачи бекхам бан ницкъ оьшу. Зудчунна безамца терго яр оьшу.

Собар гIора дайна алаша елаьхъ а, цо хьо ваха новкъа ваьллачу метте дIакхачаво.

Собар, иза ницкъан, хъекъалан бер ду. Вон амал, сихвалар, сакхте айп ду.

Муьлххачо а Iаламах масал эца мегар ду. Цуьнан къайле собарах тера хиларна.

Хъекъалца собар дацахъ, муьлххачу а кыйсамехъ, я тIамехъ толам баккхалур бац.

Хъекъал доцчуьнгахъ собар а ца хуьлу. Собар доцчуьнан хъекъал эшна ду.

ДоттагІалла собарца ларо дезаш ду. Безаман эка-
малла санна.

ОьгІаз вахначу стага тІаьхьа хиндолчуьнан ойла ца
йо.Цо муьлхха а талор дан тарло.

БІаьрзечу стага баттара яьккхина лесточу шаьлта-
нах санна ларвала веза отгІаз вахна, дарвелла моха еь-
начу стагах.

Хьайн хьекьал, ойла еш, шеконаш дІа яха Іама де.
Хьайн дог айхьа хьостуш собарца сатоха Іамаде.

Собар маршонан догІа ду. Ойла ян хьекьална хан
юьту цо.Хьайн даго кьобал динарг тІеэца некь а ло.

Даиманна адамашца йолчу юкьаметтиго хьо Іама
во собарна а, кхетамна а. Иза доза доццуш йоккха ис-
баьхьаллин корматалла ю хьан амалехь сийлаллин васт
кхуллуш.

Собар хила дезаран барам хьекьалца бен бусталур
бац. Дан ца догІу собар дар ледарло ю. Иза эхье дерг
бен а башха а ца хетар ду. МостагІчуьнца кхоллабелла
цабезам, иза коча ван воьлчи, суй санна эькхаш бу. Циг-
гахь цунна баттара яьккхина шаьлта толам боцуш юха
батта йолла догІуш дац.

Турпалхой бешшехь ца бина турпала. Уьш замано,
кьийсамо, стогаллехь, доьналлехь кхуллу.

Яхь йолчу кьонахчун дог халкьан дуьхьа детталур
ду.

Доьналла долуш волчу дикачу кьонахчунна дагчохь
кхерам лаьттар бац.

Ша шех бІобулуш воцчу стагах кьонах хир вац
цкьа а.

Къонах вара олий хадош бац стеган мах. Цо ша хадийнарг бу.

Къиза кхел хилла волу стаг, майралла, доьналла долуш иза велахь, цу кхелана воьхна хир вац, воьхна иза вацахь – эшна вац.

Стаг шен дешан да хила веза. Шен дешан да воцчух къонах ца хилла, я хир а вац.

Дог-ойланан лаам, син члагло, хьекъал – доккха совглат ду. И совглат шегяхь дерг вуьззина къонах ву.

Собарца ша шена тлехь толам баккхар боккха толам бу. Ша шен лаамца волчу стагехь ерг йоккха гларглаго ю.

Къонахалла деглехь ницкъ хиларх, герз лело хаарх яц. Къонахалла собар долуш бакъ хиларх ю.

Къонахалла мостагчунна тлехь толам баккхар хилла ца ла. Къонахалла шен лаам кхочуш бан доьналла хилар ду.

Оьглазе, сиха хилар новкъа дац къонахчунна. Амма оьглазе а, сиха а амал йолуш велахь – шена тлехлоьттинчу гуллакхах ца вухуш, хьесап дан боккха кхетам болуш хила веза.

Шена тлехлоьттинчу гуллакхо вохийна, ша дан дезарг ца хууш, нахе ладегла ваьллачу стаге хлумма а далур дац. Шен гуллакхан долара ваьлчи бен нахе ладоьгур дац цо.

Галатваларх ларлуш хилалахь, сан доттагI. Майраллий, сихаллий дагчу цIе летта хьуо хилахь, хьекъална сема а, собаре а хила везийла хаалахь.

Ша шена тІехъ толам боккхур бу къонахчо, ша шеца кыйсам латтабахъ. Цуьнан лаам кхетам, хьекъал ша шеца латточу кыйсамехъ кхуьуш ду.

Атта оьглазвахар, сихалла, харц лер, ша харц велахъ а, ша бохучу тІера юха ца валар – вон амал ю. ВорхІаммо сецош, чугІерташ велахъ а, толам боккхур бац цо.

Стаг «тап-аьлла» тийна, ойлане хиларх, гІийла ву мотта ца деза. Цуьнан тийналица, ойланийн кІоргенашца кхиьна эшалур боцуш, сийлахъ боккханицкъ хила тарло. ТІехъажарехъ осала хетахъ а, цуьнан кийрахъ лобман дог хила тарло.

«Тап-аьлла» тийна майралла тийначу хІордах тера ю. ХІорд ловзабаьлчи сацалур бац. Майралла гучуяьлчи, эшалур яц.

Тур даьккхина чугІертар – майралла яц. Цуьнгахъ ницкъ бу, иза майра къонах ву олийла дац. Стеган ницкъ, майралла, доьналла цуьнан собаречу тийначу амалехъ дІадижна ду, хьакъ долчу меттехъ бен гІоттур а доцуш.

Майралла – чІогІа жопалле герз ду. Майралла ди-качу къонахчуьнгахъ хила йогІуш ю. Цо ша вуьтуш дов а доккхур дац, даьккхича эшна юха а вера вац.

Майраллий, хьекъаллий стагехъ цхьана нисделча иза эшийна юхаваккха хІума дац дуьненчохъ цхьа а. Цуьнан дегІера са-м доккхур ду, амма къонахалла-м йоккхур яц.

Майралла гучуяккха гІертар – сонталла ю.

Кхоччуш майра стаг юьхьІаьржонах бен ца кхоьру. Кхоччуш майралла къонахчуьнгахъ бен ца хуьлу.

Майра хиларх ца олу стагах кьонах ву. Адамашна пайдехь волчух олу дика кьонах.

Кьонахчун цѣ халкьо йоккху. Ша шен цѣ яккхарх кьонах ца хуьлу.

Дахаран хьелашца зуйш, даго кьобалдеш хаьржи-нарг схьаоьцуш, кхиьна стеган амал лам санна члогла хир ю, лаам онда хир бу.

Стеган дика амал – боккха бахам бу. Дикачу амало кхуллу стеган сийлаллин васт.

Дикачу амало кхуллу безам, нахаца марзо.

Амал дика йолуш волу стаг, мел кьен иза велахь а, вехаш волчул а вехаш ву. Дог дика стаг синтем болуш вехаш ву олийла ду.

Сийлахьчу адамийн амалш берахь дуьйна кьийса-мехь кхоллаелла ю.

Стеган амал хийцало заманан хьелашка хьаьжжина.

Стеган нуьцкъала амал нуьцкъалчу хин хьесапехь ю. Нуьцкъалчу хе мел онда хиларх, шена дуьхьал бина вал бохабо, вал бохийна длахьаьдчи, цуьнан ницкъ кхин а боккха хуьлу. Нуьцкъалчу амало муьлхха а яккхийра дуьхьалонаш кегйо.

Пулган чхарах етталу тулгѣнаш санна, аталуш дѣайовлу кьонахчух ъиттало халонаш.

Кхерам, хало тѣлоттаеллачохь гучуйолу стеган кьонахалла.

Майраниг ийзалуш хир вац. Шек а воцуш, кхера а ца кхоьруш воьду иза ъожаллина доьхьал.

Къонахчун дош – дош ду. Иза шен дешан да ву.

Кхоччуш къонахалла долуш волу стаг мел буърса кхерам, мел къиза хало тӀеӀоттаяларх воьхна хир вац.

Вуьззина къонах цкъа а шен бала балхош хир вац. Осала стаг – хилларг хӀумма а доццушехь, даима текъамаш беш, воьлхуш хир ву.

Дика къонах ша эшчи а хир вац воьхна. Майраллица, доьналлица хьекъал а хила деза стагехь. Хьекъал доцуш йолу майралла а эша тарло. Майралла йоцуш долу хьекъал а эшна диса тарло.

Къонахалла долуш волу стаг нахаца къинхетаме а, къамелаца кӀеда-мерза а хуьлу.

Дикачу къонахчуьн лоьман санна майра, амма къинхетаме дог Ӏуьллу кийрахь.

Дуьззина шен декхар хууш волу стаг эшийна юхаваккхалур вац.

Хала, кхераме киртиг тӀехӀоьттинчохь евзар ю стеган амал, цуьнан къонахалла.

Уггаре а кхераме сахьт тӀехӀоьттинчохь вухур вац яхь йолу кӀант.

Бакъволчу къонахчо ца хууш дашца а, дечу Ӏуллакхашца а, нахаца йолчу юкъаметтигашца а шегара Ӏалат даьлчи, ша шена геч ца деш, кхиор ю шен оьзда амал.

КӀеда-мерза стаг ледара хета а тарло, амма къийсамехь цхьа Ӏуллакх Ӏоттаделчи, гучуйолу цуьнан амал, стогалла.

Майра дог кийрахь долчу кьонахчо ша мила ву хоу-
ьйту. Харцонаш, халонаш эшайо цо.

Кьонахалла стагехь мел ду, иза эшна ву олийла
дац.

Дикалла яйна хьо висахь, ах воцург лара мегар ду.
Сий дайна хьо висахь – боккха эшам бу хьобгахь. Кьо-
нахалла дайна хьо висахь, ванне а воцург лара мегар ду
хьо.

Кхолламаш боцуш йолу стеган ойла туьта санна
еса ю.

Нуьцкъала амал хьекъалца, кхетамца стагехь елахь,
иза цуьнан лаамах вохалур вац.

Стеган нуьцкъала амал хьекъалца, кхетамца йозуш
хила еза. Цхьа а тайпа амал йоцуш волу стаг – стаг вац.
Шен лаам а, лаам кхочуш бан хьуьнар а доцуш волу
стаг ледара стаг ву.

Хьанала, цлена, бакъволчу стеган сийлаллин дарже
кхача йиш ю. Сийлаллин дарже и кхочур ву, болатан
амал, боккха лаам болуш иза велахь.

Шашах хуьлуш, шашах кхоллалуш дац хлума, цхьа
къа ца хьегчи, цхьа зен доцуш, цхьа хало йоцуш. Ада-
мийн лаам боккха бу, адамийн лаамо боккху толам а.

Боккхачу лаамца, болатчу амалехь волу цхьа стаг
эшо боккха ницкъ оьшу. Нагахь санна иза бакъонна
тлаьхьа хлотьтина велахь иза эшо ницкъ болуш хлума
дац.

Бакъ хиларрий, стогаллий цхьаьнгахь нисделчи,
боккха ницкъ бу.

Дикачу кьонахчуьнгахь куралла хир яц. Иза ницкъ болуш стаг ву. Куралла йоцуш гиллакх долуш верг сийлахь стаг ву.

Бакь хилар шеко йоцуш майра хила бакьо луш гиллакх ду. Хьо бакь луйшшехь харцонна тасаделла гуллакх дерзо аьтто бу.

Хьаналчу стагал сийлаллин дарже кхача бакьо йолуш цхьа а вац.

Дикачу кьонахчун халкъана новкъарло еш долчунна дуьхьал, дог тохалуш, оьглазла глоттур ю.

Дикачу кьонахчо стагана юьхьдуьхьал бакьдерг длаэр ду, амма цунна тлаьхьашха вониг дуьйцур дац.

Мел хало хьайна хиларх, мел балано хьуо лацарх — хьайн стогаллех, доьналлех ма вохалахь. Хьо доьналлех вохо, хьобгара стогалла яккха ницкъ боцуш висчи — хьан мостагла хьайл эшна хиларх воккхавеш хилалахь.

Кийрахь дуьззина дог долу клентий харц хила бакьо йолуш бац. Яхь йолу клентий бу дуьне длакхоьхьурш.

СИНГАТТАМ, ХАЛО, БАЛА, ГІАЙГІА.

Сингаттам иккхина, къаьхъачу миноташкахъ вохий ма хилалахъ – нахана стаг хетар ву хьо. Сингаттамо, халонаша гучудоккху стеган доьналла, къонахалла.

ХІуьу а хилла латтахъ а, велалой, векхалой хилалахъ. ГІайгІане, гІелвелла корта охьаолларах наха тамаш бийр бац хьох.

Кхетам болуш волчу стага заманан хьелашка хьаьжжина дустуш тІе а оьцур ду, кхочуш а дийр ду гІуллакхаш, заманан хьашташ. Уьш кхочушдаре терра, иза даржехъ а нийсвийр ву.

Таронах, токхонах воьхна, аьтто боцуш хьуо висчи, ирс дайна висна ма мотталахъ. Адам, дуьне довза кхетам бу хьоьгахъ – ирс долуш ву хьо. Нахана зуламаш дина вац хьо – ирс долуш ву хьо. Хьарамло, харцо ца езна хьуна – ирс долуш ву хьо. Іаламан хазчу аьзнашка ладегІа ши лерг ду хьан – ирс долуш ву хьо. Хьайн сема ойла адамашка ялхош бийца мотт бу хьан – ирс долуш ву хьо.

Сингаттамо бІарзвина мел холчохъ хьо висарх, самукьадала цхьа бахьана доцуш вуьсур вац хьо. Хьайн самукьадаккха бахьана лахалахъ.

Балано хьовзийна де эшна хьуо висча, хилла дерш дага лаций, ойла еш хилалахъ, хьайл а балехъ адамаш кхин а карор ду хьуна.

Муьлхха а сингаттам базбай тІе ма эцалахъ, цуо хьошур ву хьо. Хьуьнарца, собарца сингаттам хьаша-лахъ. Хьайн дог хьаста ницкъ болчу адамашна герга таІалахъ.

Ирс дайна, кѣиза кхел хилла вуьсар вац стаг, цу кхеллах кѣлхѣара вала цхѣа кор доцуш.

Баккхийра сингаттамаш беѣа ца лаьтта, кегийра сингаттамаш тергал бан а ца оьшу. Кегийра сингаттамаш дага ма лецалахѣ, цкѣа а синтем хир бац хѣуна.

Сингаттамаша, баленна кѣл ма сацалахѣ, хѣуьнарца, доьналлица дуьхѣал хѣотталахѣ, и сингаттам, бала эkkхабелахѣ.

Некѣо халий, готтий хиларх, боккхачу некѣе воккхур ву, кѣар ца луш хѣалха дѣаводахѣ.

Мел мерза хир дара дахар, цкѣацкѣа бѣаьрга хиштѣе ѣенаш дацахѣара.

Хѣекѣал, доьналла кѣезиг долуш волу стаг хиллачу бохамна кѣл соцур ву. Хѣекѣал, доьналла долуш волчу стага сингаттам кога кѣл хѣошур бу.

Кегийра сингаттамаш балхош токху. Боккха сингаттам «тап»-аьлла тийна хиларца токху.

Кѣонахчо балха ца беш токху шегара бала. Ледарчу стага шеглахѣ хало яцахѣ а, текѣамаш бо.

Хѣума атта сих-дагах кхеташ, иза дагана ѣеткѣаш, ла ца луш верг декѣаза ву. Ша шена ѣеткѣамаш а беш дагна хало ян оьшуш дац.

Хѣайга хийцалур ѣоцуш хилла яьлла кхел, кѣаьхѣа кѣурд бай, тѣе а эца, кѣонахчо санна и ловш а хила.

Вахаран мел халчу хѣелашкахѣ кхетам а, кхиам а хила беѣа гѣолехѣ ѣолу агѣо лаха а, харѣа а, халонаш эшо а.

Хилла даьллагунна собар хила деза, и собар дан доьналла хила а деза.

Доккха вон деьна сингаттамо лаьцча, чохь ма сецалахь, сан доттагI, сингаттам хьайнна буьсур бу хьуна, хьайнна и бисча, цо охьатаIор ву хьо. Доккха вон деьна, сингаттамо хьоу лаьцча, нахан юккье валалахь, наха дIаоьцур бу хьоьгара сингаттам.

Сингаттам хиллачу стагана Iаламо гIо до. Хиинццалца шен тидам хилаза долу керланиш девза, церан ойла йо, церан кьайленашка кхуьу. Цара сингаттам байбеш агIо йо.

Дуккха а халонаш лайна стаг кхоьруш хир вац. Халоной, баланой Iилманца боцу кхетам ло.

Лайна халой, балий дицдан мегар ду, амма халоно, балано Iамийнарг дицдан мегар дац.

Халонаша Iамийнарг, цIергахь дахчийна болат санна, чIогIа хир ву.

Толамна ша зийна воцчуьнга толам атта баккхалур бац.

Халачу киртигах толамца кIелхьара вер ву доьнал-
лех ца воьхнарг.

Мел хало, мел кхерам тIехIоттарх – воха мегар дац. Воьхчи стеган ка юху. Шена тIехь Iен бере воьхчи – дин а буху.

Шегарчу халачу хьолах кIелхьара вала лууш волу стаг кIелхьара вер ву. Стеган лаам онда бу. Лаамо стаг шен Iалашоне кхачаво.

Мел халчу хьолехъ стаг висарх, аттачу вала цхьа некъ боцуш вуьсур вац. И некъ лаха беза, и некъ баккха беза.

Муьлхха а кхерам, хало тӀехӀоьттича – вохий ма хилалахь.

Хало, кхерам доьналло юхатоттур бу хьуна, доьналла долуш хилалахь.

Шена хилла вон болх, сингаттам доьналлица лан беза кьонахчо. Текъамаш беш велхар – осалалла ю.

Сингаттаман бала кхочуш а хила веза стаг, сингаттам лан хууш а хила веза.

Стаг даима сакъералуш, самукъане, догдика хилар – иза ницкъ болуш хиларан билгало ю.

Дикане сатийсар – доккха дика ду.

Баланна кӀел сецчи, бала кхин а базлуш бу.

Даима кхоьруш, кхерамна хебаш вехачул – маьршша, майрра валар ду тоьлуш.

Шегахъ долчу хьолана реза хилар дуьхьа, шегахъчул ледара хьал долчуьнан ойла ян еза.

Даима лаьтташ бац сингаттам, цхьа дарба доцуш бац дагчуьра бала.

Замано ерзайо дагтӀера чевнаш. Замано дӀахьо дагчуьра сингаттам.

ГӀелделлачу дегӀана, эшначу дагна диканах дог ца дилларал доккха дарба дац дуьненчохъ цхьа а.

Мел халчу хьелашкахъ хьуо хиларх, диканах дог ма диллалахъ хьуо дийна мел ву.

Диканах дог дилларо хеназа кѣанво. Диканах дог диллинарг баланна, сингаттамана шенна вуьсу.

Кийрахъ докха дог долуш, яхъ йолуш, кӀорггера ойла йолуш волу стаг халонна, кхерамна, баленна кѣар-велла кӀелвуьсур вац.

Сингаттамо, балано лаьцначу, гӀайгӀанечу стагана забарш ярал дарбане хӀума дац. Забарша дагна хилла чов ерзайо, сингаттам дӀабоккху.

Халоно бӀарзвинчохъ вела ницкъ болуш верг, вон деъна кӀелвисчи, собаре хуьлуш верг кхерам тӀехӀоьттинчохъ доьналлех ца вуху.

Халонах кхоьруш верг – халоно зшор ву, халонах кхоьруш воцчо – хало эшор ю.

Хьайна тӀехӀоьттинчу халчу киртигах кӀелхьара вала аьтто лахалахъ. Цунах кӀелхьар вала ницкъ ца кхо-чуш висчи а, дагахьбалам хир бац хьуна.

БАКЪО, ХАРЦО, ШЕКО

Харцонна дуьхьал хІотта хьуьнар доцуш волу стаг оцу харцоно хьийзор ву.

Ирс дайначу стагана бер бу кхерам тІаьхьа. Кхерам эшош верг – ирс долуш ву.

Къизчу харцонашна дуьхьал хІотта доьналла долуш волу стаг толам боцуш вуьсур вац.

Харцонашна, халонашна цецвуйлуш вохий ма хила-лахь. Хьо эшон, хьо кьарван ницкъ болуш хІума доций-ла хаалахь, цхьа Іожалла йоцург. Іожалла тІехІоьттича, стогалла дІа ца луш, дегІан са дІалолахь.

Харцо – зуламан юьхьиг ю.

Стаг зуламе хила ца веза. Цуьнан Іалашо даима машарехьа хила еза.

Хьанала, цІена хиларх кхачам бац стагана, бакьо лохуш а, лаха хууш а, нахана а, шена а пайда бан хууш вацахь.

Дуькьа хиларх дахкаро хьулуййр яц бакьонан зІаьнарш.

Ницкъ ца кхочуш нийсо езар – гІело ю. Шен ницкъах пайда оьцуш харцо лелор – ямартло ю.

Бакьволчу кьонахчух, иза хьанала а, цІена а, кхоах эцалур воцийла а хууш волу ямарта стаг цІарах санна цунах кхоьруш хир ву.

Хьекьал долуш а, тешаме а, нахаца дика а, хьанала а волчу стагаца мел харцо лелийча а, иза эшалур вац. Цуьнан сий даьа гІертарх, цуьнан сий а довр дац.

Хьо бакъ велахъ, харцонца къуьйсущ, хьо эшахъ а – эшна вац. Хьо бакъ хилар ла ца луш, даржана лакхарчу кIиллоша юхатиттарх – хьо эшна вац.

Нехан цIийх, хьацарх вуьзна верг бахамах, дохнах хоггавелла куралла еш хир ву. Цунах ма вашалахъ, хьуо ямартло, хьарамло йоцуш бакъ хиларх цунна дозалла делахъ.

Дуьне, вахар дезаш волу стаг бакьо езаш хила веза. Хьайга бакъдерг аьлчи, мел къаьхьа иза хиларх, ладугIуш, иза лалуш хилалахъ, гIалатонех ларвала хуур ду хьуна.

Бакъдерг молха санна къаьхьа делахъ а, хьо тован дарбане ду.

Бакьо – хьан хьекъалан, кхетаман стом бу. Бакъ луьйш хилалахъ, юьхьаьржа хIуттур вац хьо.

Хьекъалан тешаме доттагI – бакьо ю, хьекъалан мостагI – харцо ю.

Шена хуьушехъ харцо кхийдош волу стаг – ямарта кIилло ю. Цунах эхъ а хетта, я эшна юхавала оьшуш дац.

Мел пайдабоцчу, кIезгачу хIуманнатIехъ а бакъ хила веза, нийсо ян а еза.

Бакьо – хьан тешаме герз ду. Бакьо – хьан боккханицкъ бу. Бакьо – хьан сийлаллин дарж ду. Бакьо – хьан хаза гIиллакх ду. Бакьо – хьан деган марзо ю, хьекъалан серло ю.

Бакъле атта ду. Харц ле хала ду. Бакълер – юьхькIам бу. Харц лер – юьхьаьржо ю.

Бакьо мел беза мохь белахь а, лело атта ду.

Хила тарлуш долчуьнга ойла кхуьуш волу стаг атта гIалатвер вац.

Заманахь зеделларг – дахарехь кьилба ду. Зебеллачу новкъахь ворда хаьрцар яц.

Бакьонна тIе кхиьнарг харцонах кхоьрар вац. Дог цIена, хьанала стаг цкъа а харц луьйр вац.

Бакьо хенаца а, хаарца а чIагIьелла лаьтта. Харцо я хено, я хааро гучуйоккхий йохайо.

Бакьдолчун мостагIа – харц моттаргIанаш ю. Бакьдолчу доттагIа зама ю, заманан йохалло гучуйоккху бакьо.

Бакьдерг тIе чим тесна алу санна кьайлехь диса тарло. Амма мохо чим бадийча – алу санна серладер ду бакьдерг мацца а цкъа.

Мел чIогIа кхиссарш еш кьийсарх – хьан бакьо ларо доьналла долуш хилалахь.

Малхана сирла бу бохуш тоьшалла дан оьшуш дац. Малх – малх бу. Морхаша иза кхоларах – морхаш дIаевр ю, малх серлабер бу. Бакьо, морхаша малх санна, харцонаш хьульярх, харцонаш кеглур ю, бакьо тIеер ю.

Бакьхилий вахалахь, маьлхан нур санна, нур хир ду хьоьца – сийлаллин нур.

Цкъа боккъалла а чIогIа гуллакх Iоттаделлачохь, мел ала ца хаахь а, бакьдерг дIаалалахь, харцонна кIел ца соцуш.

Бакьонан зIаьнарш хьуллур яц мел дуькьчу дахкаре.

Бакъоно шена некъ боккху, тІулган бердаш юккѣ-хула хьаладолучу бецан хелаго санна.

Бакъвоцчу къонахчух къонах ца хилла. Бакъвоцу къонаха даржехъ ца хилла.

Бакъоно яккхийра дуьхьалонаш кегйо. Бакъо мел генара некъ бой а, толаме кхочу.

Хаза гІиллакх ларо деза, дика закон а ларо деза.

Хьекъалаш долуш болчу нахана бакъонаш а евза, и бакъонаш талхош берш а бевза. И бакъонаш талхош болчарна дуьхьал кьийсам латто декхарийлахъ бу уьш.

Нийсо лахарал йоккха бакъо яц цхьанна а законехъ.

Харцонца стагана талзар дарал доккха зулам дац. Харцонца стагана тІехъ йина суд тІера йолуш яц, иза паргІатваьлчи а.

Стаг дуьхьал воцуш бехке вар – гІиллакх дац. Иза ша дуьхьал хилча цу бехках кІелхьара вала тарло, бехке вацахъ.

ХІума шен бІаьргашна гина верг чІогІа теш ву. Цуо деш долу тоьшалла дохатур дац.

Стогалла стагана гечдар ницкъ болуш волчу стагехъ ду. Зулам деш болчу нахана гечдеш волчо нахана зулам до.

Зуламечу стагана гІо деш верг оцу зуламхочул оьшуш ву. Зуламхочуьнгара цуо зулам дале даккха деза герз схьа.

Юьртан «тхьамданаш» баккхийра нах зуламе стаг шайна вевззашехъ, шен хеннахъ иза саца ца веш, цуо зу-

лам даллалц Iадда а Iай, цуо зулам динчул тIаьхьа бовлу машар бан ара.

Юьртадохь машен чехка лоьллуш верг ца сацаво. Цуо зуда а, бер дийчи, цуьнан верас сацаво, иза Iедале дIа'а ца волуьйтуш, цунна догIу тaIазар ца дойтуш.

Къаьркъа мелла вехна а волуш, машен тIетоьхна стаг вийча «Делан кхел хилла» олу. И малар мелла а волуш зулам динарг догIу тaIазар дайта. TIаккха цунна динчу тaIазарна «Делан кхел хилла» эр ду вай.

Водитель барамал тIех чехка вoьдуш хиллехь а, къаьркъа мелла вехна хиллехь а, «Гечде цунна, ца хууш хилла, хууш-м котамаан кIорни а дуьйр дацара» олу, машено стаг вийча. Ма мала боххушехь, къаьркъа а мелчи, чехка ма гIо боххушехь, чехка а вахча, кхин хIун бехк хила беза цуьнан?

Хазахета, бохург санна, стаг вийча а «кхел хилла» олу. Кхел хиллехь – лийр ву, ца хиллехь – вуьсур ву аьлла шена тIе а ерзийна тоьпан лаг озийта ваьхьаш мила хир вара –техьа?

Шен бакьонах тешна ваьлла стаг харцонех кхера оьшуш дац. Харцонашца кьевсанчохь эшча а вац иза эшна.

Къинош летоза маьрша стаг стешха хир вац. Я стешха хила оьшуш дац. Зулам деш верг ву стешха.

Зуламхочунна тaIазарх кIелхьара валар ду дезчех деза совIат.

Шен бехкана кьера хилла дохковаьллачу стагана гечдан а мегар ду.

Ледарчу наха деш ду зуламаш. Къонахчо цкъа а дийр дац зулам.

Бакъоно харц тоьшаллаш дохадо.

Бакъо йийца хууш волчуьнгахь нуьцкъала герз ду. Бакъонан мотт бийца атта бу.

Бакъдерг хаздина дийца оьшуш дац, амма бакъдерг дийца а, гайта а, хаа деза гайтар бегийла долчу агIор.

Бакъдолчунна къера хила веза. Бакъо туьйра ю.

Бакъо ларош дIахIотта веза мокхазан берд санна. Бакъо дIа ца хобцуш тоьпашна дуьхьал хIотта мегар ду. Бакъо ларош а, бакъдолчунна тIекхиа веза.

Даггара дикаболх лааро бакъдолчунна тоьшалла дийр ду. Дагахь цхьаь долуш, багах кхин дийцарх стаг тешар вац.

Харцонаш шена гушшехь, царна дуьхьал кьийсам а ца латтош IаддаIер – ледарло ю.

Нахана харцо ян мегар дац. Харцоно стаг нахала а, дакъаза а воккху.

Нахана зуламаш лелийна стаг тIаьхьа дохковер ву, цуьнан валар вон хир ду, тезетахь нах кIезиг хир бу.

ДегIера гIора эшна кIелвисинчул тIаьхьа дохковаларх, зуламаш лелийна волчу стагана наха гечдийр дац.

АДАМАН СИЙЛАЛЛИН ДАРЖ

Вахарехь муьлххачу а стеган аьтто бу, шен хьуьнар, доьналла гучудаккха а, сийлаллин дарже кхача а.

Дуьненчохь адамал сийлахь хIума дац. Дуьне адамийн дуьхьа кхоьллина ду. Адам дуьненчохь мел долчу хIуманан эла ду. Адамашлахь диканиш а хуьлу, вониш а хуьлу. Дикачуьнан мах хадалур бац. Вочуьнан мах бан а бац.

Стаг сийлахьчу дарже кхачаво хьуьнарой, хьекъалой, кьинхьегамой.

Дорах эцна сийлаллин дарж и дарж хила хьакъ воцчуьнгахь дуьсур дац.

Стага ша кхуллу шен сий. «Со ву хIара» бохуш некхауьн тIе буй беттарх хуьлуш вац дика кьонах. ГIиллакхах, оздангаллех, лела хаарх, комаьршоных, бакъ хиларх, адамашна дикаболх лаарх, дечу гIуллакхах билгалволу дика кьонах. Иштта кхоллало стеган сий.

Пачхьалкхан сий сий долчу адамех кхоллало.

Стага ша кхоьллинарг ду шен сий. Стага ша хаддийнарг бу цуьнан мах.

Стага ша ларо деза шен сий. Шен вахаран а, паргIатонан а, могашаллин а хама а беш.

Сий дайна, эхь хеташ вехачул – сийлаллехь валар ду тоьлуш.

Стаг сийлахьчу даржехь хир вац, нагахь санна сийлахь гIуллакхаш дина иза вацахь.

Деша а, Іама а лууш воцург цкѣа а ца хилла сий-
лахьчу даржехь.

Хіуманак ххиа гІерташ, кхуѣуш волчух бен поэт а,
яздархо а, Іилманча а ца хилла.

Хѣанала, цІена стаг даржана лакхавала бакьо йо-
луш ву. Хѣанал хилар сийлахь ду.

Стеган уггаре а сийлахь дарж вуѣззина стаг хилар
ду. Стаг волчу стеган мах хадалур бац. Стаг воцчу сте-
ган мах банне а бац.

Хѣаналчу стагал сийлаллин дарже кхача бакьо йо-
луш цхѣа а вац.

Сий долуш волу стаг харцонна тІетовр вац. Сий до-
луш волчу стага харцо ловр яц.

Дикачу кѣонахчуѣнга шена хилла муѣлхха а зен ла-
лур ду. Амма шен сий дойѣу долу хІума лалур дац.

Кхетам болуш волчу стага хѣекѣалаш долчу нахана
зеделла некѣаш хоржур ду, царех масал лоцуш, пайда
оѣцуш, царех Іемаш. Уѣш санна сийлахьчу дарже ца
кхачахь а, церан нур догур ду цунна тІехь.

ИЛМА, ГОВЗАЛЛА, КОРМАТАЛЛА

Вайна хаа деза, кѣинхѣегам (куѣйга бен болх) кхоллараллин болх санна корматаллица караберзо безаш хилар.

Стеган корматалла кѣинхѣегаме йолчу марзонах кхоллалуш ю.

Стеган говзалла – говзалла ю, нагахь санна цунах пайдаэца хууш иза велахь. Говзалла, ша ойла а еш, шен хѣекъалах пайда а оѣцуш, Іамо еза.

Стеган муѣлхха а говзалла цхѣа ша-тайпа башхонаш йолуш ю. Нагахь санна шеглахь йолчу говзаллех сакъералуш иза велахь – цуѣнан ирс ду.

Муѣлхха а цхѣа тайпа корматалла йолуш вацахь, стеган вахар-вахар дац.

Керла айхѣа зуѣйш долчунна эхъхетта юхавала ца веза. Зуѣйш билгалдаѣлларг даго кѣобал дийр ду.

ХІума ган а, довза а, цуѣнан хѣесап дан а корматалла хилар уггаре а дезачех совгІат ду.

Адамийн дахарехь массо а ханна говзалла, хаарш вовшашкара кар-кара оѣцуш схѣадогІу. Хѣалхарниг тІе ца кхуѣуш йисна говзалла, шозлагІчо тІекхуѣуш са йоккху. Хѣалхарниг дан ца кхуѣуш диснарг цул тІаѣхѣа вогІучо кхочушдо.

Дуѣненчу девллачу адамашкахь уггаре а кІорге хѣекъалаш долуш хиллачу наха кхоѣल्लीна хазна – литература а, Іилманан говзалла а халкъашна пайденна йисна а, юѣсуш а ю.

Діаихначу б'єшерийн говзаллех пайдаэца хууш
волчо шен говзалла лакхаяккхарехь кхиамаш бохур бу.

Гулдина адамийн уггаре а хаза а, говза а, ира а,
хьекъале а дешнаш – исбаьхьа йоккха хазна ю кхетам
болуш волчу стагана.

Дахарехь зеделла хьелаш, адамийн амалехь тай-
нарш, меттан говзаллехь хаьржинарш – доккха хьал ду.

Замано хуьйцур дац, талхор а дац хьекъале аьлла
дешнаш. Деши санна уьш халкъо ларош ду. Церан мах
хадийнарш – кхетаме адамаш ду.

Ваха лууш верг муьлхха а хилла а цхьа говзалла йо-
луш хила веза.

Стеган кхетам сов мел бели а, и ницкъ болуш ву.

Вехаш хила лаахь – болх бан хаа деза. Нахаца тар-
вала лаахь – нах бевзаш хила веза.

Хіума хууш волу стаг атта эшна к'єлвуйсур вац.
Хіума хаар – боккха ницкъ бу.

Дукха хууш волчу стеган дуккха а г'уллакхаш дан
ка ер ю.

Хіума хаа лууш верг хіума хууш хир ву. Хіума хаа-
ро айдо стеган сий.

Іама лууш волчуьнгахь собар а, доьналла а, хьуьнар
а хила деза. Хьекъал долуш хиларций, хьуьнарций Іема
стаг. Ницкъ ма-кхоччу Іамаро кхачаво стаг сийлахьчу
дарже, ямартло а, мало а йоцуш нийсачу Іалашоне иза
х'оттахь.

Хіума хаар – боккха ницкъ бу. Ницкъ хіума хаарца
бу. Хіума хаар стеган сийлаллин даржашца дозуш ду.

Хіума хаар муьлххачу а кхерамана дуьхьал яккха йиш йолуш онда чІагІо ю.

Шена пайдехь доцу хІуманаш дукха Іаморал шена а, халкъана а пайдехь дерг Іамор гІолехь ду.

Дуккха а хІуманаш хууш хиларал, коьрта а, сийлахь а дерг кІорггерчу кхетамца Іамийна карадерзор тоьлаш-ха ду.

Массо а тайпа корматаллаш цхьана стагехь хила тарлуш дац, уьш цхьана стагехь кхоьллина а яц. Массо а адамехь шен-шен корматалла ю. Цундела ю адамаш-кахь массо а тайпа шен-шен говзаллаш.

Дукха хааро хьекьал кхиор дац. Дукха хаар хьекьалан кІорге йоцуш ду. Хьекьалан кІорге елахь, хууш дерг кхачо йолуш хир ду.

Говза нах дуккха а карор бу. Амма хьекьалан да, Іилманан кІорге йолуш верг наггахь бен карор вац.

Пайдехьниг хууш верг кхетам болуш ву. Пайдехь доцург хаар эрна ду.

Хіума кхачам боцуш, вон хууш хиларал хаьане а ца хаар гІолехь ду стагана.

Хіума ца хаарх эхь дац. Массо а хІума хууш хила йиш яц. Шена ца хууш дерг хаа моттийта гІертар ду эхь.

Керла говзалла яккхалур ю Іемаш хьекьал кхиййна волчуьнга.

ХІумнах кхеташ а, кхуьуш а хиларх кхачам бац. Стаг ша а хила веза говзалла кхуллуш а, хууш а.

Шех пайдаэца йиш йолуш ю стеган корматалла. Дахаран хьелаш талла тидам болуш хьо велахь, дуккха а хIумнаш девзар ду хьуна.

Стеган корматалла иза вешшехь цунна елла ю. Амма оцу корматаллех пайда а оьцуш Iама веза. Iама ца йича, говзалла карайоьрзур яц.

Вешшехь кхоьल्लीна ю стеган корматалла. Амма и корматалла кхио еза, Iама веза, муьлхха а говзалла караерзо еза. Адамашкахь бен хуур дац стагана шен корматаллин барам.

«Тап»-аьлла тийналлехь кхуьу стеган корматалла. Амма стеган амал чолхечу дахаран кьийсамехь кхуьу.

Хьекъалан, кхетаман ойланаш еш кхочу адамаш Iилманан кIоргенашка, яккхийчу говзаллашка.

Стеган корматалла хиларх пайда бац, оцу шен корматаллица говзалла ца Iамийча. Говзалла Iаморах а кхачам бац, оцу говзаллех пайдаэца ца хиьча.

Iилманан кIорге а, говзалла а йолуш волу стаг шен и говзалла халкъана пайденна хьовзо хууш хила веза.

Шегахь йолчу корматаллех, говзаллех пайда ца оьцуш, нахана пайда ца луш Iеш волу стаг, шегахь йолчу говзаллин мостагI ву.

Дешарца говзалла нахаца кьийсанний, хIуьттаре лелонний, дозалла данний, гIуллакхана, даржана лакхавалар дуьхьий Iамо оьшуш яц. Иза Iамо еза халкъан дуьхьа, халкъана пайденна.

Ахьа дика дина гIуллакх генна гIолехь ду гIуллакх ца деш волчуьнгахь йолчу говзаллел.

Диплом а долуш, гІуллакх дан ца хууш волчул, диплом доцуш гІуллакх дан хуург гІолехь ву.

Шен корматаллех дозалла деш воцург дозалла деш волчул сийлахь ву.

Кхоллараллин болх беш волу стаг хІума сих, дагах кхеташ хуьлу.

Стеган корматалла ша шех тешарца, ша шех бІоболарца хуьлуш ю.

Стеган вахар хІора дийнахь керланиг тІекхеташ схьадогІу. Іама а, говзалла лакхаяккха а лаам хьан белахь, дерриге а дахаро схьахьобху.

БЕЗАМ, МАРЗО

Безаман барам бац, и буста ницкъ болуш цхъа а вац.

«Со везий хьуна?» – бохуш йоІе хетта оьшуш дац. ЙоЫан бІаьргашка хьаьжчи, хуур ду цунна ша веза я ца веза.

Хьесталуш тІаьхьаваларх везар вац йоІана кІант. Хьеставалар – осалалла ю. Яхь йолчу йоІана осала кІант везар вац.

Безамо Іехаво стаг. Безамо Іехайо йоІ а. Хазчу хабаро Іехийна йоІ дохкойолий йоьлху. Безамах атта Іехавелла кІант дохковолий вуху.

Стеган амалш, цуьнан нахаца йолу уьйраш евзина кхоллабелла безам тІаьхьало йолуш хир бу.

Харц моттаргІанаш лелош, хІилланца тІаьхьаваьлла жима стаг везавеллехь, оцу безаман тІаьхьало хир яц.

Тераниг шех терачух кхета.

Безамана хьествала оьшуш дац. Деган неІарш йиллина елахь, безам шашах кхоллалур бу.

Безам цхъана хазаллех лаьтташ бац. Хазалла – бІаьргаш Іехош нур шеха кхерсташ хазна ю. Безам – деган догІа ду. Иза дагах кхетта безаман хьу ю. Мерзачу дашо, хазчу гІиллаккхо, сирлачу хьекъало, оьздачу дегІо кьаргбо безам.

Кхоччуш дагах кхетта безам дагна Іаьткъаш бу. Марзо оьцуш, воккхавевеш безам беллахь, иза доккха совгІат ду. Харцо еш, дагна вас еш, шеко кхуллаш безам беллахь, цо дагна чов йо. Иза боккха бала бу.

Безамца буъззина тешам хила беза. ЙоІ, кІант во-
вшен дагара хууш, вовших тешаш дацахъ, безамах шеко
юьссу. Безаман шеко елахъ, дагна синтем хир бац. Даг-
на синтем беш бацахъ, безам – безам бац.

Безам, схъалаца дегІ доцуш, деган полла бу. И гон-
дахъа хъийзарг стеган гІаларт ду. Ламанах морха санна
безам дІа а хъаьрча, и морха санна, гІоттий дІа а боьду.

ТІаьхъало йоллуш, тешам боллуш кхоллабелла без-
ам, буха лард юьллуш йина гІишло ю.

Безам – дагна хазна кхуллуш, ойла самайоккхуш
доккха совгІат ду.

Безам, хьо цуьнга дІакхаьчнехъ, цул деза совгІат
дан а дац. Безам – хъекъалан нур ду. Ойланан серло ю,
деган йовхо ю, ирсан шовда ду.

Безам боцуш дерг вахар дац. Цхъа безам боцуш ве-
хийла дац.

Безамо дог-ойла гІаттайо. Безамо дегІе ницкъ ло,
майралла, доьналла кхуллу.

Безам – деган совгІат ду. Безамо деган пхенашка
мукъам бойту, дуьне кхин а серладоккху, цуьнан куь-
цаш кхин а исбаьхъа гойту.

Къорггера боккха безам сийлахъ-йоккха хазна ю.
Дог а, ойла а цуьнга лавтта.

Безам – деган серло ю. ГІайгІа, бала цо дІатотту.
Даима шена ойла хьоьсту.

Шена езачунна везаш хилар доккха ирс ду.

Безам нуьцкъала бу. Цо дог а, ойла а йийсаре лоцу.
Безаман барам а бац, я доза а дац.

Чоґґачу безамо шена луьург до стагах – я воккха-
вево, я ґелво. Я кьонво, я кьежво.

Безамо ирчаниг а хазво, доцчунна хьекьал ло, хьекь-
ал дерг хьекьалах вохаво.

Безам лохуш воцу стаг – безам боцуш вуьсур ву.
Безам боцуш виснарг – ирс дайна ву.

Безам хила а, безамо хьаста а кхоьल्लीна стеган дог,
ойла, дегґан са.

Безамо стеган амалехь дика мел дерг гулдой, хаз-
дой, тодой схьагойту.

Безамо ґелвина вожийнарг, цо шеца хьаьстича
ґоттур ву.

Безам – деган нур догу седа бу. Цуьнца ю ойланийн
хазна. Марзонца хьо хьоьстуш ґехийна, тахкийна хьо
вижо ага ду.

Дуьне дууш ца воллу безам боцуш верг. Вахар –
вахар дац, безам бацахь. Безам хила кхоьल्लीна стеган
ойла, стеган са, кийрара дог.

Безам – йоккха хазна ю. Цо ойла хьоьсту, воккха-
вево. Цо хазадо деган кьайленера эшаран аьзнаш. Цо
кьестабо ховхачу зезагийн мерза чемаш.

Безам – боккха бахам бу. Безам бацахь стагехь йок-
кха кьоьлла ю.

Бакьболу безам цкьа а дагчуьра дґабан амал доцуш
берг бу.

Стеган сийлахь боккха бсзам хьекьалан кґоргенца
кхоллало. Хьекьалан кґорге деган йовхонца кхуьуш ю.

Дуьненчохь дог хуьчу безамал марзо луш кхин хIума дац.

Безаман хан тоьхна доза дац, кьена, я кьона хиларх. Веза а, еза а тарлуш ду, хьан кийрара дог детталуш мел ду.

Безаман дуьхьа мел динчу кьиношна гечдан мегар ду, зулам доцчунна. Амма безамна дуьхьало еш летиь-начу кьиношна гечдойла яц.

Безамо дагчу ов тоьхначо воккхавер, я гIайгIа-бала, сингаттам, карзахе ойла безамца лов.

Шера аренаш, лекха лаьмнаш, цIеран арц, генара хIорд хадош кхача реза хир ву стаг безаман совгIате.

Боккха безам адамах йийсар дан ницкъ кхочуш бу. Безамах мел кIезиг бу тешам! Езначо хьо Iехор – мел харцо ю!

Безам мах белла эцалуш бац, тIамца я дехарца бак-кхалуш бац. Безам вовшашка кхоллалуш бу.

Малх санна хаза, нур шеца догуш, йогIий схьахIутту кхин дош ца олуш, елалой, екхалой бIаьргийн нур кхар-стош, ткьес санна а безам дагах а тухий, йоI дIайоьду, кIантана шеко а кхуллий.

Безам – цхьа ховха, экама зезаг ду. Амма и даккха, майралла, доьналла оьшу.

Безамна стешхалла оьшуш яц. Стешханиг безамна хьакъ а вац.

Зударийн хIилланаш чIогIа ду. Царех теша хала ду. Зударийн хIилла хIиллано бен эшор дац.

Зудчуьнга болчу безамах кхоллалуш ду массо а хаза хIума: вахар а, ирс а, доьзал а.

Зудчуьнга болу безам цхьа стом боцуш буьсур бац, мел сингаттам, бала цунах хилчи а.

Шена дукха езачо, догдика деш безам кховдийча, ойла самайоккху, лаам совбоккху, белхан ка йоккху.

Безамо сийлаллин дарж, гIиллакх дуста, терзанахь санна узу, амалш къестайо.

Деган къайленехь кхобуш болу безам къора а, тий-на а бу. Ял йоцчу безамо садуу.

Безам марзонца кхобуш бацахь, тIаьхь-тIаьхьа гIеллуш бовр бу.

Кхерам я бохам, хало я атто, халахетар, бала, хазахетар, воккхавер – и массо а тайпа деган Iеткъамаш мерзачу безамца лан атта ду.

Даггара чIогIа езачун аз дуьненчохь мел хезчу аь-знел а исбаьхьа, хаза ду. Кхочур дарий цуьнга бекачу пондаран аз, декачу иллин, локкхачу эшаран аз?

Даггара чIогIа езаш ерг гуш, луьй хезаш, шена юххе йолуш йоккхучул мерза хан яц дуьненчохь цхьа а.

Безам банне а боцуш велахь, безамах цхьа дегай-овхо мукъана хила еза. Безамах догдиллина вехачул, безаме сатуьйсуш дегайовхонца вахар ду тоьлуш.

Дукха ду гIибаташ, къа латош вониг, кхоллабелла безам бохорал къилахь хIума дуй-техьа цхьа а?

Безам – нуьцкъала бу, шен дуьхьа куьйга лам а тот-тур болуш. Юха а, безам мел экама бу, сабанан лоппаг санна атта бухур болуш.

Безамо йина чов дагна Iеткъар ю. И ерза хала чов ю.

Безам багах балхо оьшуш дац. Безамана маттаца тоьшалла дан оьшуш дац. Безам деган куьзгано, йоьхъан сибато, бIаьргийн эшаро, дечу гIуллакхаша балхор бу.

Безам пайдехьчу гIуллакхашца балхор гIолехь ду, хазчу хьестамашца балхочул.

Безамах лаьцна хьекъале, говза дийца гIерташ волчуьнан безам тIаьхьало йоцуш хуьлу.

Тешамана дуйнаш баа оьшуш дац. Тешам болуш хила веза.

Вовшийн дезаш долчу шинне вовшийн дагара хаа хала дац. Шеко латтош болу безам-безам бац. Безаман шеконца, тем боцуш вехачул, безамах догдиллина синтем бу тоьлуш.

Безаман дуьхьалонаш чIагI мел ели а, безам чIагIло. Дуьхьалонех кхоьруш хьо велахь, хъан безам-безам бац, хьо йоIана веза хьакъ вац.

Вовших къаьстина гена даларх, дезначу шиннан вовших безам бовр бац. Кхоччуш кIорггера безам и белахь, вовших къаьстича чIагIлур бу.

Безамо бахам хоьржур бац. Бахаман дуьхьа безам кхаба лур бац.

КIентан, йоьIан вовшашка безам кхоллабаларан хьелаш дуккха а ду: вовшийн амалаш, гIиллакхаш цхьана догIуш хилар, дуьйцучух вовших кхеташ а, тешаш а хилар, дог-ойла лаам цхьатерра хилар, безамна дегнаш тохадалар.

Безаман хъелаш кхетамца кхоьллина а, кхетамца ларош а, вовшийн лоруш гІиллакхца, оздангаллица дІахьош а хила деза.

Безам даиманна вовшийн ган лууш, вовшийх сакъералуш, вовшийн дагара хууш, цхъана кхоллаелла кхел ю.

Вовшашка марзо йоцуш берг безам бац.

Езначунна хъайгара хуьлчу дикачу балхах хьо воккхавеш велахь, вон а, дика а езначуьнца доькьуш, муьлххачу декъехь а иза йоккхаш реза хинйолу агІо лохуш хьо велахь, и безам бу.

Хьюо везаш йолчуьнан, иза езаш хьо вацахь а, хама беш хьо ца хилахь, хьюна езначо хъан хама бийр бац, хаалахь.

Бакъболчу безамо нийсо а лохур яц, хиллачу цатамашна бекхам а лохур бац, гІуллакхаш дуьстина, ша саверг а лохур дац. Безаман жовхІар дехна доккхуш дац. Безамо ша луш дерг безаман жовхІар ду.

Безаман мах хадо цхъа а тайпа доза дац. Хъекъалан кІоргене хъаьжжина ю безаман кІорге. Хъекъалан къайленца кхаба йиш ю безаман къайле а.

Безам – ирсан исбаьхъа йоккха хазна ю. Безам баарх ца Іебаш, дегІ доцу мерза стом бу.

Нийсо лахар, вовшийн ларар – безам латторан бух бу. Безамца бу вовшашка болу тешам а.

Безамца йоІ Іехийна, цунна тешнабехк бинарг, цхъа а тайпа гечдойла йоцуш йовсар ду.

ХІуьу а хилла латтахь а, муьлхха а кхел хиллехь а, зудчунна цатам беш, цуьнан дог дохо, бІаьргех хи делхо

бакьо яц боършачу стеган, нагахь санна дага а лобцуш зулам дина и яцахь.

Зударшца майраниг — кьонах ца хилар билгало ю. Кьонахчунна ша ларийта хаа деза, шех кхерийта а, кхеро а ца гIерташ. Вон стаг бен зудчуьнца а, берашца а кьиза хир вац.

Безаман мах стаге шега хьаьжжина бу.

Боърша стаг зудчунна шел обшуш хетахь, везар вац, веза ямал а дац. Зудчунна шена осала хетта стаг везар вац. Зудчунна кьонах ца хетахь — иза кьонах вац.

Шен Iалашоне кхача гIерташ зударшца эвхьаза вуйлуш верг боьха стаг ву.

Хьайх безам байна зуда дIахаьрьелчи, хьуо бехке вуйла хаалахь.

Сих-дагах кхетта кIорггера цхьа безам болуш хила веза стаг. Цуьнга кхача ницкь шен ца хиларх догдилла ца деза.

Дог лаьттачу дикане сатийсар гIолехь ду, цу диканех догдиллина гIайгIане хуьлачул.

Стеган кьинхьегаман, вахаран Iалашо ледара хир ю дагчохь кхобуш безам бацахь. Дагчохь кхобуш безам бацахь — цо дуург дуьне дац.

АДАМАН ХАТІ, КУЦ, БОС, СИБАТ, АМАТ

Хазачу духарца тодина стеган куц, оздангалла цуьнца яцахь, доьхна ду.

Стеган амалехь товш дерг гиллакх ду. Хазчу гиллакхашца, дикачу амалшца, деган оздангаллица кхоллало стеган куц.

Цхьана хазаллех Iехалой, куралла ма елахь, сан йиша. Хазалла пенах дIатоха кхоьल्लीна яц. Хазалла бIаьргашна дика ю. Дикалла дагна дика ю. Дагана хьоме яцахь, хаза хиларх безам кхоллалур бац.

Хазалла цхьана юьхь-сибатах кхоллалуш яц. Хазалла стеган дикачу амалх, оздачу гиллакхах, деган дикаллекх кхоллалуш ю.

Адаман юьхь-сибат – деган куьзга ду, стеган юьхь-сибате хьаьжча, цуьнан дог а го.

Адамо маттаца схьаялхош ерг – цуьнан шен ойла ю. Цуьнан юьхь-сибате хьаьжча, гуш цхьа тамашена якхийра деган кьайленаш ю.

Хаза юьхь-сибат долуш верг хесто оьшуш дац. Иза юьхьсибато хаставо.

Дог дикачу стеган юьхь-сибат а дика хуьлу. Дагчохь догIаьржа мекха елахь, цуьнан юьхьтIехь оцу мекханан IиндагIа хIуьтту.

Хазалла – стеган доккха совгIат ду. Деган куц, коьртехь хьекьал цхьаьна нисдалар – доккха ирс ду.

Дика стаг, цуьнан бIаьргаш чу хьаьжчи а, вевзар ву.

Хаза хиларх пайда бац, цуьнан коьртехь хьекъал да-
цахь.

Іовдалчуьнан хазалла – хазалла яц. Цуьнан тидам
беш, лерина хьо хьаьжча, бІаьргаш кхечу кепара карор
ду. Чохь кхетам боцу бІаьргаш аьнгалех дехкича сан-
на хета. Иштта хаалуш хуьлу цуьнан юьхьтІера массо а
сакхте хІума.

Хазалла тІаьхьало йоцуш цхьана йоццачу ханна
кхобллина ю. Хаза зезаг а цхьа мур дІабаьлчи, басах
телха, маргІал доьду. Хазалла а, цхьа мур дІабаьлчи,
йов.

Хазалло деха ца леладо шен паччахьалла.

Сан йиша, хьайн хазаллех Іеха а лой, сонта ма яла-
лахь, нехан дегнаштІера южур ю хьо. Хьайн хазалло
Іехош тІебирзанарш, дика а хилий, дикаллица гуттарен-
на а хьайгахьа бахалахь. Мацца а цкъа хьайн хазаллех
ер ю хьо, амма цу нахах ер яц.

Хаза хиларх йоІ хьекъал долчуьнга кхачалур яц.

Догдика хилар – хаза а, хьекъал долуш а хилар сан-
на сийлахь ду.

Хазалла – иза син паргІатонан а, дикачу могашал-
лин а мерза стом бу.

Хазалло хьан ойла тІейохуьйту. ГІиллакхо, дог цІена
хиларо, хазчу амалша цу стаге безам кхулла.

Хазаллел а дикалла тоьла. «Хазалла сарралц, ди-
калла валлалц» – аьлла ду халкъан кица.

ЙоьІан хазчу юьхь-сибато бІаьргаш Іеxada, цуьнан
вочу амало дагна вас латтайо.

Хазчу юьхь-сибатар сийлахь цѣе яккхар тоьлашха ду.

Стеган дикалло, гѣллакх долуш оьзда хиларо, цуьнан яцахь а, хазалла кхуллу. Деган куц долуш мел чѣога хаза хиларх, сийдоцу амал йолуш стаг велахь, цунах безам бов.

Хьекьал долуш хиларо хазалла кхуллу. Хьекьал долуш верг, цуьнгара хьекьал гучу мел дели, хазло.

Стаг дагана хьоме хилар цуьнан дог дика хиларца а, иза хьекьал долуш хиларца а ду, цхьана юьхь-сибатах дац. Стеган юьхь-сибат ма-дарра гуш ду. Амма хьекьал тѣахь-тѣахьа долу гучу, цу стеган цу тѣехь шен лаам хиларе хьаьжжина.

Юьхь-сибат жайна санна дешалуш ду. Юьхь-сибат – деган куьзга ду. Цу чохь го цуьнан васт.

Стеган куц кхоллало дагчу йижначу, дегѣаца, ойланехь, тайначу, дикачу амалах, дечу гѣуллакхах, оьздангаллехь.

Дуьне, вахар – заманан куьзга ду. Стеган васт го цу чохь, хьаььначу шовдан чохь санна.

Стеган сирла хьекьал, сема ойла, дегѣаца йолу оьздангалла, хаза гѣллакх ду цуьнан куц кхуллуш дерг.

Стеган куц кхоллало дагчу йижначу, дегѣаца тайначу дикачу амалх, гѣллакхах, дечу гѣуллакхехь.

Бакь безам болуш волу стаг ирс долуш ву. Ша шех кхачам бина стаг декъаза ву.

ЭХЬ-ИМАН

Стагана вониг дан эхь хетаро пачхьалкхан законо-
чул а чIогIа ларво вочух.

Вониг дан ша шех эхь хеташ хила веза стат. Эхье
дерг нахах ша ларош ма-хиллара ша шех а ларо деза.

Эхь-иман долуш волу стаг нахана везаш хир ву.

Шегара яьллачу ледарлонна эхь хеташ
цIийвеллачунна довдан, бехк баккхан ца оьшу.

Эхь дайна волу стаг сийлаллин даржах воьхна ву.
Иза ванне а воцург лара мегар ду.

Эхь дайна стаг юха меттавогIур вац. Цкъа дайна
сий юха метта хIуттур дац.

Эхь дайна стешха стаг мел вониг дан а кийчча хир
ву. Эхь-иман долуш хилар – стеган оьздангалла ю.

Айхьа дина вониг нахах лачкъорах, хьайх лачкъа-
лур дац хьоьга. Хаалахь, вониг къайла ца доьдийла.

Наха еш йолу кхел йохо хала дац, хьайгара даьлла-
чунна ахьа айхьа еш йолу кхел къиза а, хала а, йохалур
йоцуш а ю.

Эхьана-бехкана цIенчу стеган аз дерриге а дуьнен-
на хезаш дека.

Эхь-бехк хиларо стагехь гIиллакх, оьздангалла
кхулла.

Хьайна эхь-бехк хеташ долчунах цIарах санна лар-
луш хилалахь, гIалатвер вац хьо.

Даима хъайн лааман эла хилалахь. Эхъан-бехкан лай хилалахь. И ши некъ бу оздангалла хъуна луш. И ши некъ бу сийлаллин даржашкахь хьо нисвеш.

Къинош латоза хьо велахь, хьобгахь ерг йоккха паргIато ю. Хьо ирс долуш стаг ву.

Ша къинош летоза цIена хиларх дозалла деш хуьлу цхьа волу стаг. Ша летиьнчу къиношна вицлучух тера ду иза.

Эхъан-бехкан цхьа а тайпа закон дац. Эхъ-бехк стаг шен сица, дегIаца долуш вацахь, цуьнгахь и кхоллалур дац.

Эхъ-бехк хеташ воцчу стагах теша мегар дац цхьана а хIуман тIехь.

Хьекъал, иман бакъо йоцуш дуьсар дац. Нагахь цу шинце харцо лелийча а, хьекъал, иман Iexa а лур дац, эшор а дац.

Эхъ-иманах вуьзна верг – аьшпаш, хIилла, ямартло, харцо, хьарамло шеца йоцуш хир ву. Иза ша шех вогуш хир вац. Ша шех вогийла доцуш верг нахах ийзалуш а хир вац.

Вон лела Iемина стаг эхьах, бехках вогуш хир вац. Цунна догIучу талазарна иза кхоо оьшуш вац.

Эхъ-бехк долуш волчу стагана, шегара ледарло яьлчи, эхьо-бехко даган мIараш туйсу.

Эхье хIума ма далийталахь хъайгара, сан доттагI. Эхье хъайгара даьлларг цкъа а дицлур дац хъуна. Иза дагаобхуш хьо велла дIаваллалц цуо талзар латтор ду хъуна.

Стаг иман долуш хир вац шен оздангалла ларо хууш вацахь.

Шен оздангалла евзаш волу стаг, куралла, сонталла йоцуш хир ву.

Нахера кхаь оьцуш волу стаг кхао эцна ву.

Лаам шен Iалашоне кхача ойла йолуш волчу стеган боккха ницкъ бу.

Лаам, лехам – стаг гIаттош тIемаш ду. Боккхачу лаамо, лехамаша стаг вахаран некъе воккху.

Стаг ондда лаам болуш хила веза, амма оцу лааман да хила а веза.

Лаам хила беза хIора стеган, амма и лаам хьекъале а, хьекъалца кхочуш беш а хила беза.

Хьекъалечу стага лаамца къуьйсу, Iовдала стаг лааман лай хуьлу.

Стеган лаам – онда ницкъ бу. Цхьана а кхерамо, я халоно шен лаам тIера юхавоккхур воцуш волу стаг эшо хала ду.

Шен лаам кхочушбан хьуьнар долуш а, шен лаамана муьтIахь а хила веза стаг.

ЦIенчу сийлахьчу гIуллакхана Iалашо йолуш хилар пайдехь ду. Нагахь оцу Iалашоне дIа ца кхочуш висчи а, цо баьккхиначь толам бу.

Дуьненан хьелаш хийцалуш хуьлу, амма шен амалехь стаг вочу, ледарчу агIор хийцалуш хила ца веза.

Iалашоне кхача герга мел ваха а халонаш, новкъарлонаш дукха Iиттало. Амма и халонаш, новкъарлонаш

эшош паргIат хьалха теIа веза стаг шен Iалашоне кхача лууш велахь.

Сийлахь-йоккхачу Iалашоне кхача лууш велахь, мало еш вижна Iилла ца веза.

Iалашоне боьду некь бежа хиларх, шен дог лаьттаху дикане цуо кхачор велахь, цу некъана юха вала ца веза.

Сийлахьчу гIуллакхан Iалашонехь стеган сий а кхоллало.

Уггаре а сийлахь гIуллакх доьхна а, дайна а ду, нагахь санна оцу сийлахьчу гIуллакхе кхачархьама цхьа вониг ахьа динехь.

Стаг тидам беш, ойла еш, керла дерг довза лууш хилар хьекъал кхиарна оьшуш ду.

Хьекъалца кхиъна, кхетам болуш волу стаг, юкъараллин хьелашкахь, пачхьалкхан гIуллакхашкахь оьшуш а, халкъана пайдехь а стаг ву.

Амалехь стаг нисвийриг кхетам бу. Кхетамца боккху цо толам а.

Стеган Iалашо йолуш долу гIуллакх кхочуш хир ду, шеко йоцуш, боккхачу лаамца иза велахь.

Лаам боцуш дерг кхочушдан хала ду.

Дан дезачу гIуллакхан сецца ойла, боккха лаам болчу стеган толам хир бу.

Ойлий, лаам – стеган нуьцкъала герз ду. Ойлано, лаамо дуьхьалонаш кегйо, тIулган пен санна мел онда уьш хиларх.

Лаамо санна стаг самавоккхуш, ойла тIеерзош хIума дац стеган амалехь цхьа а.

Хъекъал кхиар хъекъалан кхиамех дозуш ду.

Хъекъалой, кхетамой стеган куц тодо, цуьнга безам кхуллу.

Хъуо массаьргахьчул а тӀех хъекъал долуш ву ма мотталахь. Хъайгахь хъекъал сов ду моттахь, хъайн и доцийла хаалахь.

Хъекъалан кӀорге деган доккхалле хъаьжжина хир ю.

Хъекъал мел кӀезигчу гӀуллакхаш тӀехь а гучудолу.

КӀорггера хъекъал долуш, кхетам болуш волчу стагехь собар а, доьналла а хуьлу. Иза нахаца кӀинхетаме а, догдика а хуьлу.

Хъекъал кхиар, хӀума довзар алсам мел дели, стаг доьналла долуш а, майра а, шен лаамехь а хир ву.

Карахь йолчу хенахь дӀахӀиттинчу хъелашка хъаьжжина хила веза стаг шен кхетамах пайдаэца хууш.

ДегӀана могашалла санна оьшуш бу стагана кхетам.

Кхетам болуш волчу стеган коьрта гӀуллакхаш ду: тешам хилар, нийсо яр, дашца гӀалато йоцуш къамел дар, дан дага лаьцна гӀуллакх кхочушдар.

Кхетам болуш волу стаг шен гӀуллакхан да хир ву. Кхетам боцуш волу стаг шен гӀуллакхан да хир вац. Иза атта наха левийр ву.

ХӀуманах кхетар, хӀума довза хаар ду стеган хъекъал.

Дуккха а хӀума зелуш девзина верг дуккха а хӀума хууш хир ву.

Кхетам хилар чаккхе йоцуш ду. ХIума девзаш кхетамна кIорге мел вели, и кхетам оьшуш а, пайдехь а карabo.

ДегIан ницкьо, ахчано ца во стагах кьонах. Бакъхиларо, хьекьало во стагах дика кьонах.

ХIуманан ойла сих ца луш ян еза. Дан дагалаьцна гIуллакх шеко йоцуш дан деза. Харцонна дуьхьало юхавер воцуш ян еза.

Хьекьал долуш волчу стеган ойла хьаьвзича, хьекьал доцчу стеган корта хьаьвза.

Хьекьал долуш волу стаг цкба а йийсарехь хир вац, я хила амал а дац. Хьекьална паргIато еза.

Хьекьал долуш волу стаг шайн лааме воккхур вац кхетамна ледарчу наха. Мелхо а хьекьал долуш волчу стага царна тIехь урхалла дийр ду, уьш шен лааме а бохур бу, кхетаман новкба а нисбийр бу.

Хьекьалан кIорге гайта а, йийца а йиш йолуш яц.

Хьайна дан дага деьначу гIуллакхан и кхочушдале ойла елахь, гIалатвер вац хьо.

Ледара ойла муьлххачу а стеган хила тарло. Амма хьекьал долуш волчу стага и гуча ца йоккху.

Муьлххачу а минотехь кхочуш дац хьекьал мел кхетам болуш волчу стеган а.

Говза аьлла а, дагадеьна а дерг кхочушдан атта а, тIаьхье беркате йолуш а хуьлу.

Хьекьалан кIорге йолуш долу хIума дохалур дац.

Хьекьале дика аьлла дерг юха карладаккхар мелла а пайдехь ду.

Хъекъалца ялхайо стага шен ойла.

Іаламан куьцаш ган а, къесто а хууш верг хъекъал долуш хиларан билгало ю.

Кхетам болуш хиларх кхачам бац, шен кхетамах, шен хъекъалах пайдаэца хууш хила веза стаг.

Хъекъалал стага лара мегар долуш хІума дуьнен-чохъ цхъаъ дац. Стагана делла уггаре а деза совІат – хъекъал, кхетам болуш хилар ду.

Хъекъал стеган ойланан а, деган а уггаре а тешаме герз ду.

Хъекъал долуш волу стаг, мел къен и велахъ а, ирс долуш ву.

Стаг шен хъекъалца верг атта галвер вац. Нехан хъекъалца лела воьлларг атта галвер ву.

Стаг шен хъекъалца ваха веза. Нахера ша Іамош долчух пайда а оьцуш баккха беза шен кхетам сов.

Наха дечу хъехаршца гена вера вац стаг, сийлаллин дарже кхаччане а кхочур вац.

Мел дукха хъекъал гулдарх, пайдаоьцур бац стага шегахъ долчу хъекъалах бен.

Стаг ша бІаьрзе велахъ, нехан бІаьргаш чухула са гур дац цунна.

Хъекъал долуш хиларх кхачам бац, цунах пайда эца стаг хууш вацахъ.

Шен хъекъал са даккха лууш верг, ойла а еш шен хъекъал кхиош хила веза.

Хъекъалца болх бан доьналла хила деза, кIадваларх юха а ца волуш. КIадо гIиллакхан, хъекъал кхиаран мостагI ю.

Хъекъална кхача бала беза. Аьлчи а ойла еш хъекъале болх байта беза, хIума девзаш, шардеш, Iамош.

Хъекъалан ницкъ гуллур бу хъекъалца болх барехъаьжжина.

Хъекъалах кIезга пайда эцаро хъекъал кхиарна новкъарло йо.

Стеган хъекъал, цо пайда ца оьцуш дитча, тIе чим тесна алу санна дов.

Хъекъалш долчу нахах дага а волуш, царех Iама а Iемаш, кхио деза шен хъекъал.

Хъекъалан иралла хIуманна кхетамца тIаьхъа кхиа оьшуш ю.

Жоп дала ца тарлуш дерг хатта мегар дац стаге. Жоп дала ца тарлуш дерг ца хаттар — хъекъал хилар ду.

Хъекъалан башхонаш яккхийра ю. Цхъа кIеззиг хезна а, гина а долу бахъанаш тоьар ду хъекъал долуш волчунна гIуллакх довза а, цуьнан ойла ян а.

Шен дог лаьтгачу дикане, шена лууш долчуьнга кхача оьшуш ду хъекъал.

Нахана дикаболх лобхуш волчу стеган хъекъал пайдехь а, беркате а ду. Нахана вонболх лобхуш волчу стеган хъекъал зуламе ду.

Боккхачу лаамца кхочу стаг шен хъекъалан сийлаллин дарже.

Стаг ша дечу, дезачу гІуллакхийн нийсачу, бакъйол-
чу Іалашонашка хІобттинехъ, цуьнан хъекъал ницкъ бо-
луш ду.

Ша дика чІогІа хъекъал долуш ву моьттуш волу стаг
я хъекъал кІезиг долуш, я хъекъал данне а доцург хилар
билгало ю.

Хъекъал – хъекъал ду, муьлххачу стагехъ делахъ а.
Духарна беркъа хиларх, даржана лаха хиларх, хъекъал
долуш волчу стеган сий довр дац.

Забаре дош алар – хъекъалан иралла ю, хъекъалан
иралла – ойланан кІорге ю.

Кхетам болуш волчунна халчу хъелашкахъ а аьтто
карор бу. Кхетам боцуш волчо дикчу хъелашкахъ а аьт-
то бохор бу.

Хъекъал долчу хъуьнаречу наха заманан, халкъан
бакъонаш дІакхоьхъу.

Ша шен хеставар – доккха айп ду. Ша шен ларар,
ша нахе ларийта хаар – кхетам хилар ду.

Хъал долуш хиларал хъекъал долуш хилар гІолехъ ду.
Хъал карара дала тарло. Хъекъал долчунна дуьсуш ду.

ДегІан ницкъо, я ахчано ца во стагах къонах. Бакъ
хиларо, хъекъало во стагах къонах.

Стага, мел лакхарчу даржехъ хиларх, хъекъал до-
луш волчунна тІехъ олалла дийр дац. Хъекъал долуш
волчу стага дийр ду мел лакхарчу даржехъ хиларх цун-
на тІехъ олалла а, урхалла а.

Хъекъал маьлхан нур санна сирла а, цІена а хила
деза.

Хъекъал, ойла еш, хIума довза хаарца кхуьу. Стеган амал дагца, лаамца, дахаран хъелашца кхуьу.

Хъекъал долуш волу стаг, цуьнан дог дика делахь, дика стаг ву. Цуьнан дог дика дацахь, зуламе ву.

Хъекъал долуш волу стаг, «тап»-аьлла тийна веллахь а, цуьнан гIуллакхаш къеггина сирла гуш а, гIарадуьйлуш а хир ду.

Ойла еш воцчу стеган хъекъал кхуьур дац. Хъекъал, ойла а еш, хууш дерг карла а доккхуш, ца хуург Iама а деш, кхио деза, хи тухуш кхио стоьман дитт санна.

Деган бIаьргашна го кхолламийн хъелаш.

Кхолламаш боцуш йолу стеган ойла, туьта санна еса ю.

Наха лучу кхетамах, хъекъалах лелла вер вац стаг. Кхетам шегяхь хила беза. Амма шен хъекъал дIа ца кхочуш дерг хуучух дага а волуш Iамо деза.

Хадам боллуш, сецца ойла йолуш волчу стаге бен даккхийра гIуллакхаш даделла дац. ГIуллакх шашах кхочуш хуьлуш дац, онда лаам а бацахь, къа а ца хъегахь.

Дагалаьцна гIуллакх кхочушдан лаахь, цкъа хьалха тидам бан беза, тIаккха ойла ян еза, тIаккха хаа деза, цул тIаьхьа дIадоло деза.

Стеган мах цуьнан говзаллех, я корматаллех хадош бац. Цо дечу гIуллакхашка хьожжий хадабо.

Цхьана Iалашонца хьалхагIерташ воцу стаг цхьана а сийлаллин дарже кхочур вац.

Хіума лаарх пайда бац, лаам кхочушбеш ца хилча,
хіума хаарх кхачам бац, хууш долчух пайдаоьцуш ца
хилча.

Кіорггера кхетам болуш волчу стагана ша диначу
гіуллакхах кхачам хетар бац, дан дезачаьрга хьаьжчи.

Дог дика хилар хьекьалца, кхетамца догіуш ду.

Ойла еш хьекьалца бечу балхо, маьлхан серлоно
санна, шен дахарехь, лавтта бода діатотту. Тіаьх-тіаьхьа
стеган ойла самаюьйлу, самукьадолу, сийлахьчу дарже
кхочу.

Сийлахь, даккхийра хьекьалаш долчу наха,
шаьш нахана лен а ца луйш, беа а ца беш, до шайн
гіуллакхаш.

Дегіера ницкь а, гіора а ша дагалаьцначу іалашоне
кхача оьшуш ду.

Хьекьал доцуш волчу стага дозаллина мел дуьй-
цург а гуш хир ду.

ИРС, АБТТО, САМУКЪАДАЛАР, ХАЗАХЕТАР, ВОККХАВЕР

Халкъана ирс кхолла гІерташ волчо шена ирс кхуллу.

Адам ирсан дуьхьа кхоьल्लीна ду. Амма оцу ирсан барам хууш бац.

Массо а адамашна оьшуш ду ирс. Ирс долуш хила бакьо ю вайн. Амма ирс долуш хила хаа деза. Ирс лаха а, ирсехьа кьийса а хьуьнар оьшу.

Цхьа кІеззиг долчух а, аьлчи а, шен диканах кхачам беш волу стаг массарел а ирсе ву. ХІунда аьлча, иза даи-ма синтем болуш хир ву. Синтем болуш хилар – доккха ирс ду.

Халкъана пайдехь, Даймахкана муьтІахь хьо ва-цахь, ирс долуш ву олийла дац.

Ирс долуш хила лаахь, халкъ дезаш а, халкъана гІуллакх деш а, халкъана, Даймахкана муьтІахь а хила веза.

Адамашна ирс кхуллуш волу стаг ша массарел а ирс долуш хила бакьо йолуш ву.

Хьал долуш ца хиларх, ирс долуш хила бакьо ю. Амма ирс долуш хила лаахь, таро а хила еза.

Сан доттагІ, ирсах, аьттонах тешалахь, нагахь сан-на ирс долуш хила лууш велахь. Ирсах дог ца диллар а – ирс долуш хилар ду. Ирсе сатийсар дагна тем беш ду.

Ирс долуш хила лаахь, даима оцу ирсе кхача гІерташ хила веза. Ирс стенах кхоллало хууш хила а веза. Ирс долуш хилар керахь долчу хьелашка хьаьжна дац. Иза хьоьга хьайга хьаьжна ду.

Ирс кыйсамца доккхуш ду, ирс стага ша кхуллуш ду. Ирс цхьаммо а хьуна схьалуш дац, кара лун дашо сом санна.

Ирс новкъахь Iуьллу шай санна карош дац. Ирс хьаналчу кьинхьегамца, хьуьнаречу гIуллакхашца, хазчу гIиллакхашца, нахана дикаболх лаарца кхуллуш ду. Ирсе кхача некъаш дукха ду.

Ирс атта хуьлуш дац. Ирсе кхача дуккха а къахьега деза хьекъалца, хьуьнаршца, собарца.

Йоккха исбаьхьалла хазна хьуна юххехь хилла хилар, цунах пайда эца ца хууш иза тIехтилийтар кхано тIаьхьа бен ца хаьа.

Даима велавелла, векхавелла волу стаг ирс долуш ву. И ирс хила аьтто болуш волу стаг дика стаг ву.

Ирс цхьа а хало а йоцуш, цхьа а сингаттам а боцуш кхоллалуш дац. Ирс хьан сих, дагах доллуш ду.

Ирсан аьтто хилча, шен хеннахь цунах пайдаэца ца хиьнарг ирс дедда висча, велха оьшуш дац.

Пайдехь хилар, синтем болуш дог цIена хилар – и ши совгIат ду стагана ирс долуш хила бакьо луш.

Ирс лехарх карош дац. Ирс кхоллалуш ду кьинхьегаман зьелашца, вахаран некъашца, адамашца йолчу уьйрашца.

Стеган ирс цуьнан кьинхьегамца йолу шовкье хьаьжжина кхоллалуш ду.

Адамашна везарал доккха ирс дац цхьа а.

Ирс долуш хила лаахь, дуккха а хIума девзаш Iама веза, болх хьанала бан беза, нахаца дика хила веза.

Ирс даиманна кѣонахалла долуш волчуьнгахѣа оѣ-
зна хир ду.

Ша вехачу махкахѣ, карахѣ долчу хѣелашкахѣ лаха
деза стага шен ирс, гена вуѣйлуш лехарх, иза карор
дац.

Ша шен лоруш воцу стаг ирс дайна ву. Ша шех тоам
хилла стаг Іовдал ву.

Ирс шашах кхоллалуш дац, кѣа ца хѣегча. Ша шен
лаамехѣ волу стаг ирс долуш ву.

Ирс дайна висна стаг декѣза ву. Амма докѣзалла
хѣаша доѣналла долуш иза велахѣ, ирс долуш ву.

Дог дика а, сакѣералуш а, хѣекѣал долуш а волчу
стеган доккха ирс ду.

Стеган самукѣане хилар нахаца догдика хилар ду.
Хаза велалуш волу стаг нахана везаш хила тарло.

ГІадваххана дика велалуш волчу стеган догдика хи-
лар билгало ю.

Адамаш даггара чІогІа дезаш волу стаг велаваларна
тІера хир ву.

Самукѣане хилар стеган ирс ду.

ДогцІена хилар, адамашна дикаболх лаар – стеган
шен ирс ду.

Нагахѣ санна ирс дайна ву моѣттуш хѣо велахѣ а,
ирс дайна вац – велалуш хѣо велахѣ.

Велавалар, самукѣане хилар – карахѣ долу ирс ду.
Хин долчу ирсе сатийсарал, карахѣ долчу ирсах пайдаѣ-
цар гІолехѣ ду.

Сингаттаме ойланаш еш гІайгІане, балега ма лаций-
та хьуо. ГІайгІа, бала юхатоттуш хьайн самукьадаккха
хьажа. Самукьадаккха бахьанаш ахьа лехчи, карор ду
хьуна.

Хьайх кхаърдаш, хьайх воьлуш волчух веларал са-
мукьане хІума дац цхьа а. Хьайх ца вешаш воьлуш стаг
хилахь, цунах ца вешаш вела йиш ю хьан.

Самукьанечу стага дуьне а шена самукьане кхуллу.

Ахьа дуьйцуш дерг мел хьекьале делахь а, сингат-
таме дийцахь адамийн самукьадер дац. Ахьа хьекьал
луш дуьйцуш дерг самукьане, наггахь забар еш дий-
цахь, цунах адамийн самукьадер ду.

Забарш ца хууш волу стаг Іовдал хиларан билгало ю.

Боккьалла а чІогІа дуьйцуш долчуьнца забарш ян
хаар а, забарш йинчул тІаьхьа боккьалла а дерг ала хаар
а йоккха говзалла ю.

Хьанала хилар, догцІена, гІиллакхехь, оьзда хилар
– стеган ирс ду.

ЯЗДАРАН ГОВЗАЛЛЕХ, ОЛУЧУ ДАШАХ, БУЬЙЦУЧУ МАТТАХ ЛАЬЦНА.

Стеган хьекъале хьабжжина хир ю меттан говзалла.
Дош говза алар кхетам хилар ду.

Маттаца ялхайо стага шен ойла.

Мотт цѐна бийца беза, совнах дешнаш юкѐа а ца
кхуйсуш. Кхетам болуш волчу стага кхетош буьйцур
бу мотт а.

Шен меттан сий дойѐуш волчу стага кѐман сий а
дойѐу.

Шен мотт бийцар сийлахь ду. Кхечу кѐамнийн
мотт хаар а сийлахь ду.

Маттаца йоккха хазна ю. И хазна ларо а хаа деза,
цунах пайдаѐца а хаа деза.

Цѐна буьйцуш болу мотт деши санна хаза бу, шов-
да санна хьабѐна бу.

Шен ненан мотт ца хууш верг нана йоцу бо бер ду.

Шен кѐман, шен меттан сий деш воцчу стеган цкѐа
а сий хир дац.

Дош ларо а деза, ала хууш ала а деза. Дашал ницкѐ
болуш хѐума дац дуьненчохь цхѐа а.

Дош – нуьцкѐала герз ду. Дашо йина чов атта ца
йоьрзу. Дашо тѐом а бойту. Дашо машар а бо. Дашо дог
а хѐосту. Дашо дог а дохадо.

Дош тоьпан даьндаргал чѐогѐа ду. Хѐажийна тоь-
хначу тоьпан даьндарг, дагах ца кхеташ тѐхтила тарло.
Амма дош дагчу кхета.

Дош дохош воцчу стеган гІуллакхаш а доьхна дац.

Айхьа дийца дагалаьцначуьнан ойла йина бен дош ма алалахь, дош алар тІедоьжчи, муха ала деза дагала-цалахь.

Къамелана говза волчо ала дезарг бен эр дац.

Дахдича къамел кІордош ду. Доцца ала хаа деза, коьрта дерг юкьа а далош.

Шех тешо ницкъ берг – къамел ду. Шех тешо ницкъ ца кхочуш дерг – эрна корта лебар ду.

Дош шен ма-хуьллу, ойла еш, гІалат валарх ларлуш ала деза. Йохийча пхьегІа а юха хотталуш яц. ГІалата аьлла дош а юхаэцалуш дац.

Меттан бакьо массарна а елла, амма хьекьал мас-сарна а цхьабосса делла дац.

Чулацам боккха болуш, хьекьалца кІорге йолуш, маьІна доккха долуш доцца динчу къамело шен некъ бо.

Мел хаза а, мел хьекьале а дийцарх, къамел дахди-ча кІордадо.

Къамелан хазалла шен чулацамах кхоллалуш ю.

Ша шен хестош дечу къамело хІумма а самукьадок-кхур дац ладугІуш волчуьнан.

Къамел стаг кхетош дийриг мехала ду.

Сихвелла олуш дерг дукхахьолахь гІалата хуьлу.

Дийца хІумма а доцуш висча, хІумма а ца дийцар хьекьале ду.

Хаза кѣамел – хѣекѣалан хазна ю.

Дош ала хааре терра хир бу дешан аѣтто.

Бѣаѣргашчу хѣаѣжчи хуур ду стага дуѣйцучух теша мегар делахѣ а, дацахѣ а.

Кѣамел деш волчуѣннан даге хѣаѣжжина тешар бу ладугѣуш берш.

Даггара деш долчу кѣамелан аз дагах кхета. Даггара деш долу кѣамел – шовда санна цѣена а, сирла а хуѣлу.

Даггара аѣлла дош дагах кхета. Кхетам хиларо, дог дика хиларо стеган кѣамел а хаздо. Нах Іехо дийца оѣшуш дац хѣумма а. Ша царех дагаволуш санна, даггара дийца деза.

Вайн кхолламийн куѣзга заманан хѣелашца хѣоттийна ду.

Нахана хѣехамаш беш волу стаг ша кѣинойх цѣена хила веза. Дош бакѣ хилар стеган сийлахѣ дарж ду.

Книгаш – Іилманан хазнаш ю. Цара генара мехкаш, цу мехкийн адамаш, заманан бес-бесара хѣелаш, хилла дерш довзуѣйту, заманан кѣоргенашка вуѣгу.

Книга – заманан куѣзга ду. И язѣйинчо шена гина а, зеделла а дерш хѣуна схѣадуѣйцу. И дийца хаар цуѣннан шен говзалла ю.

Генна зама хѣалха дуѣйна адамийн сих, дагах кхеташ хилла дерш дийца а, довзийта а ницкѣ берг книга ю.

Заманан коѣрта хѣелаш, халкѣашна зеделларш, Іилманан кѣоргенаш ѣовзуѣйтург книга ю.

Книго хѣо тѣекхача ѣиш ѣоцуш ѣолу дуѣнненан хазна гойту хѣуна.

ХІора ешначу книго мелла а дийцина а хьуна хааза долчух керланиг дуьйцур ду.

Книга ешаро ойла йойту хилла долчийн, Іамаво хиндолчунна.

Книга – ойланаш ялхоран герз ду. Книго ойла самайоккху, ницкъ ло, хьекъалш долуш болчу нахах дагавоккху.

Книга леш яц. Иза адамийн дахарехь бодеш некъаш серладохуш болу чиркх бу, вахаран некъ гойту къилба ду.

Книга язъяр мел онда хІума ду, гІелваларх ца къарлуш, буьйсанна наб йоцуш, хьекъалан ницкъаца, ойланийн кІоргешца, деган Іеткъамашца, дагалецамийн бІаьрлагІашца, исбаьхьаллин сурт кхуллуш.

Книгаш дукха ешарх гуллуш дац хьекъал. Дукха йоьшу книгаш даьржанчу хих тера ю. Сих, дагах кхеташ, ойла йойтуш ерг ю ешарна пайдехь книга.

ХІума къовсаделлачохь чинаш хержа оьшуш дац. Кхузахь коьрта чин бакъдерг ду, бакъо а ю.

Къийсамо гамо кхолла тарло. Амма къийсарх гамо хила ца еза, хІуьттаре еш доцчунна.

Нагахь санна вовшашца къийсар дахделчи, шина а агІорхьа берш шаьш кхетта ца хилар билгало ю.

Сан доттагІа, хьайн цхьаьнца къовсам хилча, чу а ца гІерташ, мохь а ца бетташ, дош кІеда-мерза алалахь, хьайгахьа ца узуш, шеко йоццуш, бакъон тІе кхиош алалахь.

Шен сий хиларх дозалла деш къуьйсусх верг эшар билгало ю.

Харц лен мегар дац. Харц луйшх верг оьглаз сиха воьду.

Къамел деш верг юкъахваккхар – вон гиллакх ду. Цхьаммо цхьаь дуьйцучу хенахь юкъалелхар а вон гиллакх ду.

Бакьонна тӀе кхиа лууш велахь, хьайга къамел деш верг чекхваллалц собар деш ладогла.

Къовсам хиллачу хенахь оьглаз ца воьдуш ала деза ша олу дош, хьайца къуьйсусх верг тешо а, цунна бакьо гайта а лаахь. Оьглазвахана мохь бетта волалахь, бакьон тӀе кхуьур вац хьо.

Къовсам хиллачохь оьглазвахарна хьо сих ца лахь, толам хьобгахьа хир бу.

Сан доттагӀ, хьайца къамел деш верг оьглазваха герга вахча, я хьайн оьглазло гӀаьттича, кхин дӀа дош ца олуш къамел юкъахдиталахь.

Хьайца къамел деш верг оьглазвоьдуш тосалахь, хьайн къамел забаре дош олуш дӀахададелахь.

Къевсинчу меттехь хьуо эша волалахь, кьийсамана юкъахвалалахь. Хьо эша волавеллачул тӀаьхьа ахьа мел олу дош хьуна эшам болуш ледара хир ду.

Хьайга бохучунна реза ца хила дуьззина бахьана дацахь, хӀумма а ца олуш, реза хилий Ӏаддале. Ледарчу дуьхьалоно мостагӀчуьнан ницкъ совбоккху.

ХӀумма а ца олуш Ӏаддалер санехь ду, вониг, ледарниг олучул.

Хьайна сингаттам хилча, цу сингаттамах велало-
лахь – и сингаттам эккхор бу ахьа. Хьайн мостагІчунна
велалолахь – цуьнан мостагІалла дохор ду ахь. Хьуо
оьгІазвахарх ларлолахь, хьайн оьгІазло велалой эшае-
лахь – нах тобийр бу ахьа.

Стагана тІаьхьашха диканиг алалахь – дукхавезар
ву хьо. Стеган ледарлонаш нахе ма йийцалахь, цуьнга-
ра даьлла гІалат нахе ма кхайкхаделахь – тешам хир бу
хьох.

Стаг юьхьІаьржа хІутту волу хІума лачкьо хаалахь.
Иза даима хьох эхь-бежк лаьцна хьан терго еш хир ву.

Стагера гІалаташ нахе ца дуьйцуш, цуьнга шеге
дийцалахь, цунна вас а ца еш, иза юьхьІаьржа а ца
хІиттош, иза кхета волчу агІор, даггара дикаболх лаар-
ца, иза тешо, кІеда-мерза.

Стагана дашца там бан хаар, лела хаар – йоккха
корматалла ю.

Вочу дашо мостагІий гулбо. Дикачу дашо доттагІий
гулбо. ЧІогІа аьлладу дашо стаг вен а тарло.

Вочу дашо дагна чов йо. Дикачу дашо дагна там
бо.

Доцца аьлладу говзачу дешнаша хьекьал алсам ло
дуккха а дуьйцуш дахдинчу кьамелочул.

Доцца аьлладу говзачу дашо стаге ойла йойту.

Шен меттахь аьлладу говзачу дашо толам боккху.

Говза аьлладу дашах, мостагІчо аьлলেখь а, пайдаэца
мегар ду. Эшначу меттехь мостагІчунна дуьхьал даккха
а иза кийчча герз ду.

Стагана тлаъхъаша тле диканиг ала деза, юъхъдуъ-хъал бакъдерг ала деза.

Даггара мукъам дагах кхеташ хуьлу.

Хъекъале говза дош, муьлххачо аьлলেখъ а, диц ца деш, хъайн кхетаман хазни чу схъаэцалахъ, хъан вахар-на чолхе некъ серлабохуш, седа хилла, лаьттар ду хъу-на.

Дахарехъ хила тарлуш доцург яздарх стаг тешар вац.

Синтаршлахъ ножан хен санна, турпалхочун къег-гина васт гойтуш а, асаршлахъ ялтийн кан санна дика амалш къестош а, шеран заманаш санна, заманан хъелаш гойтуш а оцу заманийн хъелашкахъ коьрта хилла дерш дуьйцуш а, оцу хилла долчийн исбаьхъаллин сурт хIоттош а яцахъ книга шен мехе кхаьчна яц.

Ахъа лар ца деш, бен а доцуш аьллачу дашо стагана вас ян тарло, стаг галваккха, цецваккха, шена хетачух вохо тарло.

Къамел шовда санна цIена хила деза. Хъаььначу хичохъ бухара тIулгаш го.

Даьржинчу хичохъ бухара бух ца го.

Шега дечу къамеле ладогIа хаар а йоккха говзал-ла ю. Бохуш дерг дуьззина кхетош дика ладогIа деза. «Муха бахара ахъа и?» бохуш юх-юха хеттар гIиллакхе дац.

Хъайна къамел дан ца лаахъ, дуьйцачуьнга ладогIа Iамалахъ, дала жоп долуш хир ву хьо.

ЛадогIа хууш хьо хилахъ, хъайца къамел деш волчо дуьйцачух пайдехъ дерг Iамор ду ахъа.

Ладуглуш хьалхара рагI хьайгахь йиталахь. Къамел дан дезаш хьо хилахь, тIаьхьарчу рогIехь хилалахь. Дийцинчуьнга ладоьгIна волчуьнан дош ала аьтто бу.

Ала дезачохь дош олуш верг, догIа дезачохь ладуглуш верг атта гIалат вер вац.

Наггахь бен вист ца хуьлуш, «тап»-аьлла тийна верг хьекъалан кIорге йолуш хета.

Къамел наха пайдаоьцу берг дага а лаций делахь. Ахьа дечу къамеле хьаьжжина хир ду хьоьца къамел. Хьан даше хьаьжжина хир ду хьоьга олу дош а.

Хьекъале жоп лойла лууш велахь, айхьа хоттуш дерг хьекъале хатталахь.

ГIиллакхехь хаьттинчунна дуьхьал гIиллакхехь жоп лур ду. ЛадогIа хууш воцчунна къамел дан а ца хаьа.

Къамелана дукха чукхохкий ма хилалахь, «жарж» бийр бу ахьа.

Хьайга хаьттинчунна нисса жоп а лой IадIелахь, цул совхууш дерг тIе хотту долчунна жоп дала буха са-цаделахь.

Хьайна хьекъал долуш хила лаахь, хоттуш дерг гов-за хатта, дуьйцучуьнга дика ладогIа, хаьттинчунна сих а ца луш ойла а яй жоп ло. Хьайн кхин тIетоха хIума дацахь, вист а ца хуьлуш Iадда Iе, къамел хадийта.

Хьайн ала дерг нисса дIаала, совдерш а ца дуьй-цуш.

Вист ца хуьлуш IадIеро боккха толам боккху. Хьан къайле а хьоьгахь юьсу, хьан дагахь дерг а хьоьгахь дуьсу.

Нахана хъан дагара а хууш хьо вист ца хуьлуш
IадIеро ахъа вистхуьлуш аьллачул даздо собарца саций-
нарг.

Вист ца хилар доккха жоп ду хьуна дуьхьал яь-
ккханчу харцонна, гамонна, хIуттаренна, хьаьгIашна.

KIорггерчу цабезамца, ца вашарца дуьхьал жоп ца
даларал, цунна эшам беш жоп хир дац цхъа а.

Вист ца хуьлуш IадIеро хьекъална, хаарна тоьшал-
ла ца дахь а, Iовдал воцийла хоуьйту.

Ницкъо стаге ца дайтинарг хазчу дашо дойтур ду.

Нахаца дика ойла йолуш дика хиларх кхачам бац,
дика хила хаа деза.

XIуманах атта кхеташ волчу стагана хьехарш дан
оьшуш дац. Цуьнга олуш дерг итт датах ши дош дина а
доцца ала деза.

Ала дезачохь дош ала говзалла эшахь, ша сацо еза-
чохь бага сацо а говзалла хила еза.

Доккхачу гIуллакхах лаьцна даздина а, хала а дий-
ца оьшуш дац. Кхета волчу агIор доцца а, атта а дийца
деза.

Машаренна дуьйцуш дерг маттаца кIеда а, тешош а,
даггара дика болх лаар гойтуш а дийца деза.

Дарбане боцу мотт машаренна бийца мегар дац.
Машаренна юкъярло дийца хууш воцчо барт кхин а
эгIабо.

Ша шен ницкъах тешна хилар боккха ницкъ бу. Шен
дешан да воцу стаг лай ву.

Хьалха ойла а йина ала деза дош. Ойла ца еш аьлла дош тӀаьхьа дохко воккхуш хуьлу.

Къамел дан хаар йоккха говзалла ю. Хазчу къамело адамийн дегнаш досту.

Хабарца а вевзар ву стаг. Къамелаца багара дӀаетта Ӏаь лагчуьра етташ ю. Мел чӀогӀа деган къайле ян гӀортарх дечу къамело хаамаш бо цунах.

Стеган уьйрашка хьаьжчи а, дечу къамеле ладоьгӀчи а, хадалур бу стеган мах.

Стеган хьекъале хьаьжжина дан деза цуьнца къамел.

Уггаре а хьалха ша кхетта а, шена девзина а хила деза дийца дагалаьцна гӀуллакх. Хьо хьоуо ца кхеташ верг нах кхето гӀерташ муха дуьйцур ду ахьа?

Билггал хьайна хууш доцург хаьа бохуш нахаца ма къийсалахь, юьхьӀаьржа хӀуттур ву хьо.

Вовшашца деш долу къамел вовшашкара пайдаэца йиш йолуш хила деза, шена хууш доцург вукхуьнгара Ӏама а деш.

Къамел вайна пайдехь ду, нагахь санна мелла а керланиг довзуьйтуш говзалла сов яккхахь.

Мила ву а ца хууш волчу стаге хьайн даггара ма дийцалахь – ледара хетар ву хьо. Хьайн къайленаш ма ялхаелахь – гучувер ву хьо.

Хьекъал долуш волчу стагана мичча адамашна юкъя ша нисвелчи а, ша царна эшахь а ца эшахь а хуур ду. Ша цхьанне а новкъя хилале царна юккьера дӀа а гӀур ву.

Дуккха а ойланаш еш волчу стеган кѣмел кѣзиг хир ду.

Дийца дуккха а дагалецца волчо коѣртаниг ала дицдо.

Цхѣаьнгге а вистхила рагІ ца кхочуьйтуш дукха луйшверг бакъ хилла вуьсур ву. ХІунда аьлчи, иза кхин ца луйш сацаре дог дохуш, цо дуьйцачунна реза бацахъ а, тІе а тайна ІадІийр бу.

Даиманна а хабар дуьйцуш верг хьуо хилча, хьайга ладугІуш волчуьнга а вист хила рагІ кхачийта. Иза а хир вац дийца цхѣаь доцуш.

Дика кѣмел дан хьекъал доцуш велахъ а, ша дийца ца дезарг ца дуьйцуш, ІадІен ца хууш велахъ а, стаг декъаза ву.

Сан кІант, айхѣа олу дош ойла еш алалахъ. Хьекъална хьалха лелхийта мегар дац багах олу дешнаш.

Вовшашка тешам хиларо кѣамелийн чулацам тобо.

Хьайна дуьхьал луйш верг гІалатваьлলেখъ, иза нисвелахъ, бакъдолчух иза тешо лаахъ, оьгІаз ма гІо, дош ала сих а ма ло. Иза тешо, айхѣа бохачунна тІетов волу некъ лаха.

Дош муьста олуш, дага а луйцуш вас хин ерг дуьйцуш волу стаг вогІу гуш нехан сакъералур дац. Стагах ца вашар, цуьнца кІоршаме кѣмел дар, Іиттаршяр, тІехтохамаш бар вочу стеган амалехъ ду, цуьнан доттагІий хир бац.

Забаре, хаза аьллачу дашо, хила кечделла дов а дохадо. Багаца бечу тІамна дуьхьал забаречу дашал дика герз дац.

Хъайн ирс, хъайн сий ларо лаахъ, хъайн дош а лар-
де. Меттахъ аьлла дош меттахъ кхета, ала ца догӀучохъ
аьлла дош ша шена кхета.

ХӀумма а деш воцург дукха луйш хуьлу.

Хъекъал кӀезиг долчуьнан мотт бежа хуьлу.

Ойла ян ца хууш волу стаг дагадеьнарг дуьйцуш
хуьлу.

КӀезиг хууш болчу наха хабарш дукха дуьйцу, дер-
риг а тайна хаа а моьтту.

Дукха хууш, хъекъалш долуш болчу наха кӀезиг ду-
ьйцу.

Кхетам болуш волчу стага даггара дуьйцу, кхетам
кӀезиг болуш волчу стага баггара дуьйцу.

Деш а, дуьтуш а боцу, мукъа нах массарел а дукха
луйш хуьлу. Уьш лен битахъ, цара гӀуллакх деш верг а
юкъахвоккху.

Ледарчу стагана гӀуллакх дан ца лаа, хабар дийца
лаа.

Бакъдерг айхъа дуьйцуш сов дош ма алалахъ. Шина
дашах хъайга стаг кхеталахъ, кхозлагӀа дош ма ала-
лахъ.

Бакъдолчунна тӀера гал ма валалахъ, цхъа дош ахъа,
харцдерг дуьйцуш, гӀалатвалахъ, нах тешар бац хьох.

ГӀалата аьлладу цхъана дашо ахъа мел дийцинарг
дохадо.

Ала догӀучохъ бен дош ма алалахъ – мел хъекъале
аьлларг а довр ду хъан. Тахана, хӀинцца ала догӀуш до-

цург, кханенна диталахь, шен меттахь нислур ду хьуна.

ОьгӀазвахна, сихвелла, тахана ала дагадеънарг кханенга даккхалахь, гӀалатвер вац хьо.

Дукха луйш, дукха дуьйцуш волчо лартӀахь доцург, ца оьшург дукха дуьйцу.

Дешан иралла – говзалла ю, дукха лер – кхетам бацар ду.

Стаг кӀезиг дийцарна дохковаьлла меттигаш дукха яц, дукха лерна, совдерг дийцарна дохковаьлла меттигаш дукха ю.

Дош ца олуш Ӏерна цкъа хьо дохковаьл्लехь, и дош аларна уьтгазза, бӀозза дохковер ву хьо.

Ла а ца дугӀуш, ойла а ца еш ахьа аьлла дош юха схьалацалур дац хьобга. Йобхна пхьегӀа юха метта хӀотталуш яц. Багах даьлла дош а юха эцалур дац.

Муьлххачуьнга а айхьа дан кечдина къамел ойла еш дусталахь, хьайга ладугӀудолчуьнга хьажжий.

Хьайна хууш дерг мич-миччахьа а, муьлххачуьнга а ма дийца. Хууш хила, хьаьнга хӀун дийца деза.

Бахара бохучух «бахара» хуьлу, наха бохучунна тӀаьхьа кхуьур вац.

АДАМИЙН САКХТАШ, ВОН АМАЛШ

Къахетта таїзар ца деш витинчу къуьно, къахетта байн даьхний дуьтур дац ца лачкъош.

Шел лакхарчух кхоьруш, ийзалуш, цунна хьеста-луш верг шел лахарчунна везавеш, тїечехаш хуьлу.

Моз дуттуш йоцчу злугано къовзор а нийса дац. Ша деш хїума а доцуш, нахана тїечехар а нийса дац.

Къиза дегнаш долу ямарта нах нахана вон болх хил-ча хазахеташ хир бу.

Хьекъал долуш хиларх стеган сий хир дац, нагахь санна цуьнан вон амал елахь.

Оьгїазвахна стаг а, хьераваьлла стаг а ший а цхьа-терра ву.

Вон стаг къиза хуьлу, дика стаг нахаца къинхетаме хуьлу.

Уггаре а ледарчу, стешхачу стагехь къизалла чїогїахо а хуьлу.

Къизаллий, стешхаллий йолуш волчу стагана кера герз а, куьйгалла а, хьаькмалла а кхачийта ца деза.

Къизчу стеган цкъа а сий хир дац.

Гїелвелла кїелвисинчунна тїехь гучуйоккху стеш-хачу стага шен къизалла.

Оьгїазечу стагана цкъа а синтем хир бац. Ша реза воцуш аьлладу дашна а дов даккха кийчча ву иза.

Атта оьгїазвоьдуш волу стаг хье ца вар дарба ду.

Вон амал йолуш волу, догълаържа стаг самукъане хир вац. Цуьнан юхь-сибат кхоьлина хуьлу, йочане де санна.

Сих-сиха а, дукха чогла а велар – кхетам боцчу стеган велар ду.

Догълаържа хилар, нахана вонболх лаар – стеган докъазалла ю. Иза ирс дайна ву. Ша велла длаваллалц, синтем хилла вехар вац нахана дикаболх хилчи лалуш воцург.

Нах кхерор, уьш кхерамехь латтор – кьизалла ю. Нах шех кхоьруш волу «буьрса» стаг ша нахах кхера веза.

Нахана зуламаш дина волу стаг буса боданехь а, дийнахь Iиндаглах а кхоьрур ву.

Шен ницкъ кхаьччий, нахана вон болх бийр болуш волу стаг нахана везар вац, цунна маршо яц.

Хьекъал долчу стеган сий дайна ницкъ боцуш, хлуьтtare лелайо хьагIйолчу наха.

Iовдалчу нахана хьекъал долуш волу стаг везар вац. Iовдал стаг хьекъал долуш волчу стагах дагавала лууш ца хуьлу.

Iовдалчу стеган хьуьнар – хьекъал долуш волчух, и маьттаз вохуш, велар ду.

Iовдалчу стеган вониг дан хьекъал кхочу.

Хьекъал долуш волчу стеган Iовдалчу нахана юккъехь сий хир дац.

Iовдалчу стагаца кьевсинчуьнан юьхькIайлур яц. Iовдалчу стага хлуьу а дийцича а, вист ца хуьлуш Iадлер Iолехь ду.

Харцо ган а гуш, цунна дуьхьал кыйсам а ца лат-тош Iадда Iер, оцу харцонна тIетар санна ду.

Стаг эсала, гIиллакхе, озда хила веза. Амма хIума бен а башха а ца хеташ хила ца веза.

Стаг халонехь, балехь висча, бен а ца хеташ, цуьнан бала ца кхочуш верг – стаг вац, я адам а дац.

Бен-башха ца хетар – кыйза хилар ду.

Стеган амалехь бен-башха ца хетар – сих, дагах кхетта вон лазар ду.

Бен-башха ца хетар – дийна воллушехь валар ду.

Адамашна дикаболх лууш верг харцо езаш а, и лалуш а хир вац.

Муьлххачу агор хилла а цхьа безам болуш хила веза стаг. Цхьа а тайпа безам боцуш волу стаг ша нахана веза хьакь вац. Иза ванне а воцург лара мегар ду.

КIорггера безам кхоллалуш воцчуьнан вочу адамашка цабезам а кхоллалур бац. Диканах, безамах воккхавеш воцчуьнан хила хьакь долчуьнца гамо а хир яц. Стеган хама беш а, и лоруш а воцчо ала хьакь долчунна неIалт а эра дац.

ДогIаьржа а, вон а ойла йолуш волчу стагана хууш дерг зуламе ду. Шен ницкь кхаьчча, нахана вонболх бийр болуш волчу стагехь хьекьал а, доьналла а цахилар гIолехь ду.

Цхьаволу эсала стаг шен де хилча нахана вонболх бийр болуш хуьлу.

Стешха стаг шен лаамехь хир вац цкъа а. Стешхалло цунна тIехь даима олалла до. Стешхачу стеган хьаькамаш дукха хир бу.

Стешхачу стагера дика болх хир бу олийла дац. Стешхачу стага мила а вухкар ву. Стешха стаг хьанна а ша лолле воьрзур ву.

Стешхачу стага ямартло а атта йо, харц дерг а атта дуьйцу.

Стешха стаг шен Iиндаглах а кхоьру. Стешха стаг даима цец хуьлу.

Стешхачу стага, лакха аьлчи – шок а локхур ю, таса аьлчи – нехан цийнах це а тосур ю.

Кхоьруш волчу стеган даиманна хьеставала деза. Стешха стаг ямартчу нехан вацархо ву.

Стешхалло ша кхочуш дан дезарг дохадо. Стешхалло дегIара гIора эшадо.

Уггаре а стешха стаг ша кьиза хуьлу. Кьизалла – стешхалла ю.

Стагехь стешхалла мел ю, цуьнан дегIан ницкъ байна бу. Стаг воцу стаг даима нахана луьйш хир ву.

Кхерамо хьекьал долчу стеган кхетам бохабо, ницкъ болчу стеган доьналла дохадо.

Кхераман лай хилла виснарг – воккха лай ву.

Стешхачунна шел а стешханиг карийча дала ло. Цо шен кьизалла цунна тIехь гучуйоккху.

Стешхачунна велха а эхь ца хета, хьаставала а эхь ца хета. Стешхачу стага дов атта доккху, атта кхера а ло.

Кхоьруш аьшпаш боттар – стешхалла ю. Аьшпаш боттаро юьхьIаьржачу хIоттаво.

Стешха накъост — мостагІчул а луъра ву. МостагІчух
иза мостагІ вуйла а хууш, хьо ларлур ву. Стешхачо, хъан
аьгто боьхначу меттехь, хьо дІалур ву.

Стешха стаг тоьллачуьнгахъа хир ву, иза бакъ ве-
лахъ а, вацахъ а.

Стешха стаг даиманна кхерамаша хъашна латтор
ву.

Стешха стаг — уггаре а декъазчех ву. Стешхалла —
стагана доккха таІзар ду.

Стешха стаг дикачу къонахчул а кхераме ву. Стеш-
хачу стага, шен са дадо гІерташ, нехан синош духкур
ду. Даккхийра зуламаш стешхачу стагехула хуьлуш ду.

Стешхачу стага шен ваша а вухкур ву, ваша вухку-
чо, Даймохк а бухкур бу. Стешха стаг кхоьруш, даима
чухеба, майраниг корта айбина лела.

Кхерар — эхъ ду. Кхерам ца кхераро эшабо. Цхъана а
хІуманах кхера оьшуш дац, Дела воцчух.

Даиманна кхерам латтаро стаг дакъаза воккху.

Цхъаболу кхерамаш бахъана а долуш кхоллалуш
бу.

Кхерам стешхачу стеган дагчу хоу. Кхерамо харцо
кхуллу.

КІилло тоьллачунна юххе хІуьттур ю, цунна ша
эшахъ а, ца эшахъ а. КІилло тоьллаверг даржах воьхча,
цунна тІаьхъара дІахедар ю, шегара цунна гІо эшахъ а,
ца эшахъ а.

Ледарчу къонахчо юьхь-дуьхъал стаг хестор ву,
тІаьхъашха тІе цунна вониг дуьйцур ду.

Хъайн мостагІчуьнга хъуо Іеха ма вайталахъ,
кІиллошка хъиз ма вайталахъ. Хъайна цара боьгІначу
гуре а ма лацийталахъ.

КІиллонех ларлолахъ, сан доттагІ, хъуна хаза а дуьй-
цуш, тешнабехкана тІаьхъабевлла къуй бу хъуна уьш.

Хъайна хъесталуш волчунах ма тешалахъ, тешна-
бехк бийр бу хъуна.

КІиллошца гергарло хила мегар дац цкъа а. Уьш
тергал ца яхъ, тІаьхъара шаьш дІахедар ю.

Ша шен аьтто, шена дика болх лобхуш, хъагІ йолуш
волу стаг цкъа а ирс долуш хир вац.

Нахаца хъагІ йолуш волу стаг цкъа а догдика хилла
вехар вац.

ХъагІ йолуш волу стаг а, стешха стаг а цкъа а син-
тем хилла вехар вац.

Стеган амалехъ хъагІ хиларал доккха айп дац. ХъагІ
йолчу стага нахана тешнабехк а бо, харцо а йо, ямартло
а лелайо.

ХъагІ йолуш волу стаг цхъана хІуманна реза воцуш,
даима сагатдеш хир ву. ХІунда аьлча, иза шен долахъ
долчух кхачам бина а хир вац, нехан хилча лалуш а хир
вац.

Кхетам болуш волу стаг цхъа кІеззиг долчух кхачам
беш хир ву. Кхетам боцуш волчу стагана дерриг а дуьне
шена делча, а кІезиг хир ду.

Нахаца хъагІ йолуш волчу стагехъ дерг лазар ду.

ХъагІ – дагана бала бу, бІаьргашна – ун ду.

ХьагІ йолуш волу стаг цкъа а воккхавеш хир вац.

ХьагІ йолчу стага цхьа кІеззиг стагера даьлла гІалат кхайкхад; доцург стагана тІехь кхуллу; хІуьттаре, гамо лелайо.

ХьагІ йолуш волчу стагана нахана хІуьттаре ерг бен карор дац олучу дашца а.

Ирс долуш болчу нехан мостагІ ю хьагІ.

ХьагІ йолуш волчу стагана бекхам бан лаахь – сакъ-ералуш, воккхавеш хилалахь.

Цхьана а хІуманан бала а боцуш, деш – дуьтуш а доцуш, вонехь а, диканехь а воцуш, цхьа висна, шенна вехаш волу стаг беллачийн новкъа ву.

Сутарчу стага са дуу, комаьршачу стага жижиг дуу. Сутара а, бІаьрмециг а волу стаг декъаза ву.

ХІусамнана бІаьрмециг елахь, хІусамден хьешашна хьалха юьхькІайлур яц.

ЦІармата ма хилалахь, гергарлонаш херлур ду хьан. Комаьрша хьо хилахь, гергарлонаш шорлур ду хьан.

Нехан хІума лачкъош волу стаг цкъа а вехаш хир вац.

Нехан хьакь дІатекхчи бен тІера долуш дац.

Къу ваьхначу кертахь къух долу.

Хьарамло а, харцо а цхьаь ю, иза ямартчу стеган герз ду. Нехан хьокъах вехаш волчу стеган бедар цІена елахь а, цІий боьха хир ду.

Ямартчу стага ахчанан дуьхьа маьрша стаг вуьйр ву.

Вон стаг оѳгазе хуьлу, дика стаг векхавелла хуьлу.
Къу кѳелдѳашха хьобжу, доттагѳ дуьхьал хьобжу.

Вайн дайн кица ду: «Къуьнан куй богу» аьлчи, «газа
йиьначо куйнах катобхна» аьлла.

Буйса Іаьржа еьчи «къу-берзан буйса» олуш ду.
«Къуьнна къола дичи, Дела велавелла», – бохуш кица ду.

Къола деш волчу стагана ша велла дѳа валлалц син-
тем хир бац.

Ша нах Іехабо моьттуш верг ша Іехалуш меттиг
дукха хуьлу.

Шегахь массаьргахьчул а тѳех хѳилла ду моьттуш
волчо, нахана хѳилла дан а гѳуртий, ша Іехавойту.

Мел чѳога хѳилла долуш волчу стеган хѳилла гучу
ца долуш ца дисна.

Тешнабехк а хѳилланца бо.

Тешнабехк ма белахь, сан кѳант, нахана. Нахана
бина тешнабехк шашех боьду.

Харц ма лелахь, аьшпаш ма ботталахь. Харц лийчи
– безам бовр бу хьох, аьшпаш боьттича – тешам бовр
бу.

Аьшпаш боттар – йоккха кѳайдарг ю. Аьшпаш бут-
туш волчу стеган сий хир дац, нах цунах тешар бац, цо
дуьйцург къобал дийр дац.

Аьшпаш буьттург ледара стаг ву, ледара воцчо аьш-
паш буьттур бац.

Харцо, ямартло лелош волчу стагаца нехан гергар-
ло хир дац.

Бакъ дан аьтто боцчу хIуманна тоьшалла ма делахь,
мотт-беттарг хир ву хьо.

Мотт тохар – луьра герз ду.

Хийла гергарлонаш дохийна матто, хийла доттагIий
эгIийна матто.

Мотт-эладит – уггаре а дикачу кьонахчунна леладо,
иза нахана везар, наха лоруш хилар ца лалуш болчара.

Мотт бахьаш веьнарг тергал а ца веш витарал док-
кха дарба дац. Мотт бахьаш веьначунна ша-шена тохар
санна «совгIат» хуьлу цунах.

Шалха мотт болчу стагах ларвала веза. Шен аьтто
баьллачхула цо тешнабехк бийр бу.

Аьшпаш буьттучу стагах цуо бакьдерг дийцича а
тешар бац нах.

Ша нахана аьшпаш буьттуш волу стаг – наха шега
дуьйцачух а тешар вац.

Цхьа дош харц аьлча, бакьдолчух а шеко кхуллу.
Харц дерг ала мегар дац, забар еш а.

Аьшпаш буьттуш волчу стагана дерриге а дагахь ца
лаьтта. Цундела ша хьалха аьлларг диц а лой, цуьнан
аьшпаш гучубовлу.

Хьайн шеко йолуш долчух бакьдерг бен ма дийца-
лахь. Харцонах хьуо Iотталахь, йохаелахь и харцо.

Хьаьнга а хIуьу а дийцахь а, иза милла а велахь а,
цунна тов дерг дийца ма гIерталахь, бакьдерг, хьайна
гинарг дийцалахь.

Шена тїехъ дуккха а гїалаташ долу ледара стаг ма хаставелахъ, нахана Іовдал хетар ву хьо.

Стаг ша дуьхьал а волуш хаста ма велахъ, цуьнгара мел даккхийра хьуьнарш дийлlexъ а. Иза воцчохъ хасто мегар ду хасто вогїуш велахъ.

Мотт бетташ верг тїекїовеш волу стаг цуьнца тайна хилар билгало ю.

Хьанала цїена стаг кхоьрур вац мотт-эладитнах.

Мекарлонца, хїилланца Іовдалш лубьцу, амма хьекьал долуш волу стаг атта лацалур вац.

Мукьачу стага дїайохуьйтучу хенан кхоам бу.

Болх беш волчу стеган сагатлур дац. Мукьачу стеган сагатлур ду.

Болх беш воллучу стагана де дацло. Мукьачу стагана де дахло.

Дечу гїуллакхана бїокьажор мало ю. Мало йолчу стеган дечу гїуллакхатїехъ ка ер яц.

Катоьххана динарг кхочушхуьлу. Кханенаш йохкуш тїаьхьа титтанарг даза дуьсу.

Мало йоцуш дийриг дан атта ду. Малонца дийриг дан хала ду. Мало – дегїан мостагї ю. Мало йолчу стеган гїиллакх а духу.

Мало йолчу стеган тїевеанчунна хьалагїатта а карах ца долу.

Мало ерг меттахвала кхиале, кадениг гїуллакх кхочуш а дой паргїатволу.

Мукъа Іер уьне, дегІана зуламе ду. Мукъа Іийна стаг вехаш а хир вац, сийлахьчу даржехь а хир вац.

Муьлхха а дина а цхъа гІуллакх деш воцу стаг са- гатдеш хир ву. Балхаца, гІуллакхаца марзо елахь — стаг цо Іехаво.

Цхъа а пайда шегара луш воцу стаг тІехь стом боц- чу диттах тера ву.

Ледара стаг, мел нахана дикаболх лууш иза велахь а, пайденна вац.

Шен ледарло деній, нанний тІетелош волчух кьо- нах хир вац. Дас, нанас юьхь лаьцна лело везаш волу кІант-кІант вац.

Стаг эсала хила мегар ду, амма мела а, ледара а хила мегар дац.

Хьекъалан кІорге йоцуш болу ледара нах даиманна нахана луйш хуьлу.

Цхъа а хьуьнар доцуш болу нах уггаре а кхочушдан аттаниг шаьш дан а ца деш, дан ца тарлург, дан ницкъ боцург, нахе де бохуш тІаьхьабовлий лела.

Хьекъална ледарчу нахана стеган «гІалаташ» го, амма иза вуьззина дика кьонах хилар ца хаьа, цуьнан хама бан а ца лаьа.

Мало, кІадо могашчу стагана зуламе ю. Сецца лаьт- тачи, хи а телха.

Мукъа Іечунна сингаттам дукха хуьлу.

Шегара дийлла гІалаташ хууш волчу стага пайда оьцу тІейолчу хенахь оцу гІалатонех ларвала Іемаш.

Мало – стеган мостагI ю. Атто езар – ледарчу стеган лазар ду.

«Мало-хало» – аьлла вайн дайша. Мало йолуш волу стаг буьйда хуьлу, буьйда стаг экама хуьлу, экама стаг уьне а, айпе а хуьлу.

ВАХОШ ДОЛУ МАЛАРШ МИЙЛАРХ ЛАЬЦНА

Вехначу стеган чувоглуш киснахь къаьркъанан шиша хуьлу, чукхаьччи – дов хуьлу.

Дика да доьзална напгIа дахьаш воглу, вон да къаьркъанан шиша дахьаш воглу.

Молуш волчуьнга ахьа кхетош ала: «Ма бехьа хьайн доьзална бала».

Малар марзделлачунна малар бен дагахь хIумма а хир дац.

Маларх дуккха а зуламаш ду: могашалла талхор, хьекъална эшар, таронах вохар, уьйрашха хадар.

Хийла ненан бIаьрг белхабо молуш волчу кIанта.

Довзалан мелча – воьлу. Зудчуьн, берийн – бIаьргех хи долу.

Вехна да цIа воглуш доьзална бала боглу.

Къаьркъа мелла вехначу стага шен дагара дIовш Iеттадо.

Нехан хIусамехь шена къаьркъа дезийла хоуьйту гIиллакх доцчу стага.

Маларан барам бан а бац. Ваххалц мелчи а ца Iеш, вожжалц молуш верг маларо эшийнарг ву.

Нехан хIусамехь корта бахош малар мала бакьо яц.

Малар шена деззашехь, ца молуш юкбахдита собар а, доьналла а хила деза стагехь.

Вон мел дерг вехначу стагера долу, дукха луйш – кIорда войту, хьашт доцург дуьйцуш – нехан син-

къерам бохабо, вон дерг олий – стагана вас йо, нахана чугІерташ – девнаш доху, питана тосий – нах лотуьйту, бехк-гуьнахь доцуш стаг воь. Вехначу стага авари йо. Вехна стаг балхана тІаьхьа вуьсу, белхан де дойьу. Вехна стаг сибатах телха, оздангаллех вуху.

Малар дуьтуьйтуш хьехна цхьа дарба ду: цамалар. Стаге лаахь а, ца лаахь а мала бахар – вон гІиллакх ду. Вехначу стеган хьекьал меттан буьххьехь хуьлу.

Барамал тІехдаьккхина молуш волчо молуш дерг шен доьзалан бІаьрхиш ду.

Вехначу стеган киса деса хуьлу, мотт дІовшах бузий хуьлу.

Вехна стаг а, хьераваьлла стаг а ший а вовших тера ву. Вехна стаг хьераваьллачул а зуламе ву.

Къаьркъанехьа, маларехьа ваьллачу стеган тІаьхье хир яц. Маларо могашалла йоь, маларо хьекьал эшадо.

Молуш волчу стеган къайле а хир яц, дан тІелаьцна гІуллакх кхочуш а дийр дац.

Мелла стаг ша шена айкхволу.

Маларрий, оздангаллий цхьана догІуш дац. Малар молуш волчу стагехь оздангалла хир яц, оздачу стага маларш мийр дац.

Маларо гІиллакхах вохийна стаг нахах хедар ву.

Маларо сийлаллин дарже кхачийна цхьа а вац. Маларо сийлаллин даржах бохийнарш дукха бу.

Хьеран «кІар-кІар» а, вехначу стеган хабар а цхьа-терра ду.

Вехначу стага шен дагахь вахаза волуш хилларг схьадалхадо.

Хаддаза мийларо коьртан хье талхабо, юьхь-сибат талхадо, могашалла йохайо.

Клеззиг малар могашаллина дика ду олу, дукха мийлар могашаллина зуламе ду олу. Аса-м клеззиг ца молуш а могашаллина пайдехь дерг кхин лохур дара.

Маларан кад вовшийн могашаллина тIера молу, цо могашалла йохош хилар тергал ца до.

Вай малар молу, маларо могашалла молу.

Хьекъална телхинарш къаьркъа муьйлачу дех, не-
нах схьабевлла бу.

Вайн хьекъал хила деза цхьана хIуманакхета а, кхиа а – малар тIехдоккхуш маларца хьошалла ца данний, хьошалгIа ваьш дахначохь ваьшна малар ца хIиттадайтанний.

Малар дитаро шелбелла кхерч бохбо, яй хьанбо, ба-
хам стамбо, бедар хазйо, хьекъал меттадаладо, доьза-
лан барт бо.

Вахош долу малар – мукъачу стеган кхача бу. Къаьр-
къанан кад – зуламан кад бу.

Буха дуьсчух кхоам а хеташ молуш волчух къаьр-
къа хеназа дуьсур ду.

Къаьркъанца тасаделла гергарло шишанан бертиге-
ра бухе кхаччалц бен кхин деха дац.

МОГАШАЛЛЕХ ЛАБЦНА

Стагана дуьненчохь могашаллин меха хIума дац.

Стаг векхавелла, велавелла хилар – могаш хиларан билгало ю. Цо гойту цуьнгара ницкъ, хьуьнар, толам.

Мацалла лайначо рицкъанан хама бийр бу. Цамгий-ла лайначо могашаллин хама бийр бу.

Могашалла ларъелахь, могашаллин хама белахь. Могашалла – боккха бахам бу. ГIатта ца луш меттахь висначу лазархочунна гIевланга дашо гIайба билларх гIоле хир яц.

Хьолал еза ю могашалла. Могашалла – доккха хьал ду. Кхела лазаяьллачу стага шен берриг а бахам дIалур бара шен кхела ца лазийта.

Стеган ирс – уггаре а хьалха цуьнан могуш хилар ду.

Хьекъал долуш волчу стага шен дегI кхоор ду, мо-гашалла ларор ю.

Могашалла ларо хууш воцчу стагана могашалла лаьттар яц.

Могашаллин хьал цомгуш хилчий бен хуур дац.

Могашаллин коьрта хьелаш: кхача диканиг баар, волавалар, шен барамехь болх бар, цIена хIаваь, шийла хи, велавелла, векхавелла, самукъане хилар.

Волавелла лелачу хенахь ойла а дика яло, садоIар а дика хуьлу.

Вай буу кхача дарбане хила беза. Дарбанна буу кхача шен барамехь баа беза. Барамал тIех буу кхача уьне бу.

Мел кїезгачу хїуманах а їехалуш хиларо стеган дог дика латтадо. Долуш долчух кхачам ца баро, хїуманах ца їабаро сингаттам латтабо.

Сингаттаме хила мегар дац, сингаттамо стаг дакѣа-за воккху.

Могашалла массо а хенахь ларо еза. Могашалла цхѣаѣ бен яц, лазарш дукха ду.

Лазарна дарба карадо. Амма їожалла сацо ницкѣ болуш цхѣа а дарба дац.

Ша лазаро лаьцначу хенахь, диканах догдилла ца деза. Лазарх сингаттам хилла, сингаттамана кїел саца ца веза. Сакѣералуш долу, самукѣа даьндолу бахѣана лаха деза.

Хїуѣу а хилла латтахь а, дог дика хила веза стаг. Догдика хуьлийла карор ю ахѣа айхѣа лехча.

Боккха сингаттам хилла, вон деъна стаг цхѣаѣ ша вита мегар дац. Цуьнан самукѣа даьндерг, цунна там хинберг дуьйцуш, иза сингаттамах кїелхѣара ваккха веза.

Сингаттамо бале лаьцна стаг ехо дарба лаха деза. Иза ду могашалла ларо оьшуш долу дарба.

Стагана сингаттам базбеш текѣамаш бан мегар дац. Иза ду дагана їеткѣаш дерг.

Стагана «хѣо ма кѣанвелла, хѣо ма дакѣаза ваьлла» ма ала. Иза дакѣаза валарна кхерам бу. Хѣо «ма кѣона лаьтта» ала, иза хаѣал кѣонлур ву.

Стеган хан яцїо кѣизалло, хѣагї хиларо, сингаттамо, халоно, гїайгїано, балано.

Лазаро кхерийна стаг кхерамо лоцу. Кхерамо лацар – лазар ду.

Массо а хIуманал а дарбане – доьналла ду. Доьналло лазар эшадо.

Цомгуш волчу стагана хаьржинчу дарбанех дарба ду товала лаар.

Ша толург хиларх дог тешна хила веза цомгуш волу стаг.

Лоьран уггаре а йоккха говзалла цомгушчу стагаца кьинхетаме хилар ю. Цуьнца гIиллакхе, эсала хилар дарбане ду.

Нахаца кьинхетаме волу стаг лор хила хьакъ ву. Нахаца кьинхетаме воцчу стагах лор хир вац.

Лазарна воьхна, гIайгIане хилла кIел а ца соцуш «аса кьуйсар ду хьобца, лазар», – аьлла дарбанашца цунна доьхьал тIом латто беза.

БЕРАЛЛЕХ, ЖИМАЛЛЕХ ЛАЪЦНА

Бералла – уггаре а самукъане, хаза хан ю.

Бераш – хин долу адамаш ду, шайн дайша лелий-нарг длаэца дезаш.

Жималлехь могашалла дика ю, ницкъ бу дегӀехь, дог ловзу кийрахь, ойла кхерста коьртехь, лаам бу боккха.

Жималла эрна дла ма яхийта! Ций довха мел ду, ойла сема мел ю, хьекъал ховха мел ду, дегӀехь ницкъ мел бу, Iамаде диканиг.

Хъайгахь муьлхха а тайпа цхъа корматалла елахь, и корматалла кхиаеллахь – хи тухуш, гуо охкуш, сов га длахадош, кхио стоьман дитт санна.

Цхъа а тайпа корматалла йоцуш волу стаг стом ца лучу акхачу диттах тера ву.

Болх беллахь, дешалахь, Iамалахь, халкъана гӀуллакх деш хилалахь! Балхаца, дешарца, халкъана дечу гӀуллакхашца, юкъараллин хьелашца карор ду хьуна хъайн ирс.

Жима стаг, батте, стигларчу седарчашка хьежа! Дуьне, Iалам, адам довза, заманца вола, хьалха тала, хьуо хьакъ волчу дарже кхача.

Жима стаг, хьекъал гулделахь, кхетам болуш хилалахь. Ахъа жимчохь гулдинарг воккха хилча карор ду хьуна.

Воккха стаг лоруш, хама беш хилалахь, цуьнан хене вахчи хьо а лорур ву.

Воккхачух, иза гІора доцуш висча, ма велалахь, ма кхардалахь. Цуьнан хене ваха дезаш хьо а ма ву.

Къанвелча воккха стаг хьекъална а, амална а беран хьесапе воьрзу. Цуьнан терго еш хилалахь. Цхьа кІеззиг ахьа динчу гІуллакхах цунна там хир бу, хьуна баркалла хир ду.

Жимчу стеган амалехь цхьа кІеззиг воккхаллин хІумнаш а дика тов. Воккхачу стеган амалехь цхьа кІеззиг жималлин хІумнаш а дика тов.

Воккхачу стеган кхетамо кхетамах пайда эца хууш волу жима стаг дахаран новкъа воккху.

Воккхачу стеган хьуна кхетам бала а, хьехар дан а бакьо ю – дегабаам ма белахь, хьайга дечу хьехарех пайда эцалахь.

Вай цхьацца лерамашна кханенаш йохку, жималла дІайоьду. Кьоналла тІейогІу.

ВОККХАЛЛЕХ, КЪАНАЛЛЕХ ЛАЬЦНА

Стаг къанвелча, дегайовхонех, лерамех дІахеда. Цул тІаьхьа дагалецамаш буьсу.

Къанвала гергавахча, хан чехка йоьдуш санна хета.

Дуьне дукха дезарна – хене сатуьйсу. Валар ца дезарна – хенах кхоьру.

Къаналла цхьанне а ца еза. Амма дукха ваха ца лууш цхьа а ца хуьлу. Дукха ваха тарлой ткъа, къаналла йоцуш.

Къаналло сингаттам бахьа. Нийсархойх, доттагІех, уьйрашха хеда. Дуьненан синкъерам дІаболу, уггаре а хала адамийн къелла йогІу. Цхьа висчи – гІайгІано, балано лоцу.

Шовзткъа, шовзткъе итт шаре ваьлча, хуур ду стагана ша гулдинарг хІун ду. Ша дика гулдинехь, дика нахе кхачор ду. Ша гІалата некъ бинехь, цунна дохковер ву.

Къанвелча стагехь дуьсуш дерг цуо гулдина хьекъал ду. Нахана хьехарш дан йитина бакъо ю, динчу гІуллакхийн мерза стом бу, баркалла ду, лар яза дисна сий ду.

Къанваларх самукъадала а, марзо эца а бахьанаш дукха ду, нагахь санна оцу бахьанехь пайдаэца хаахь.

Къанвелча стагана зуда езар яц. Зуда езаш иза велахь – къан ца велла.

Къанвелча а нахана кхетам бала хууш верг нахах дІахаьдда, сий дайна вуьсур вац.

Цхьа висначу стагана цхьа гIуллакх деш хилар
гIолехь ду. ХIумма а деш воцуш мукъа висна стаг син-
гаттамо лоцур ву.

Цхьа а тайпа хьуьнар доцуш, корматалла йоцуш,
дахаран зилах, болах хаьдда стаг эрна хан токхуш ву.

Велавелла, векхавелла, гIиллакхехь, оьзда воккха
стаг гуш хаза хета.

Дуьненчохь хан яьккхина стаг хиларх, иза ваьхна
олийла дац, шен вахаран лар цо йитина яцахь.

Стеган мах дукха вахарх, заманан йохаллехь баз-
луш бац, цуьнан гIиллакхашка, гIуллакхашка хьаьжжи-
на бен.

Стаг лечу заманчохь кьинойх цIена хила веза.

КЪАЙЛЕНАХ ЛАЪЦНА

Нехан къайле юьйцуш верг – мостагІ ву. Шен къайле нахе ялхош верг – Іовдал ву.

Кхаанне хууш долу хІума къайла гІур дац.

Хъайн къайле мостагІашна гучуйолийла ца лаахь, доттагІчуьнга а ма йийца.

Къайле доттагІашца йийца а тешаме дац. Цара шаьш тешачаьрга дІайийца тарло иза. ТІаккха цунах къайле ца хуьлу.

МостагІчух айхъа лачкъодерг доттагІчуьнга а ма дийцалахь.

Цкъа гучу ца йолуш цхъа а къайле хир яц, и гучуйолуш цхъа зама йогІур ю.

Шина стагехь йиснарг къайле ю, кхозлагІниг теш велахь, къайле-къайле яц.

ХЕНАХ, ЗАМАНАХ ЛАЬЦНА

Зама, шен корматаллех пайда а оьцуш, говзалла
Іамо йиш йолуш мехала ю. Заманан мах хууш воцург
сийлахьчу дарже кхочур вац.

Дуьне, вахар дезий хьуна? Хан, зама эрна дІа ма
яхийта. Зама – иза урд ду. Ахьа кхиабахь – стом кхуьур
бу. Деса дитахь – кьухо хьулдийр ду.

Деши, дети механа деза ду. Амма адаман вахарал
деза дац цхьа а хІума.

Хьекьал долуш, корматалла йолуш волчу стеган
эрна хан яйарал доккха зен дац.

Хан – иза хьекьалечу, кхетамечу белхан хазна ю.
Вахаран Іалашо хила еза шеран а, беттан а, дийнан а,
сохьтан а хьесап долуш. Цхьа а сахьт, цхьа а минот эрна
дІа яхийта декхар дац кхетам болуш волчу стага пай-
дехь долу цхьа гІуллакх ца деш.

Цхьаверг цхьана гІуллакхе ладоьгІуш, я цхьана ди-
кане сатуьйсус чехкка хан яларе, зама дІаяхаре сатуьй-
сус хуьлу. Хьекьал долуш волу стаг шен ма-хуьллу оцу
заманех, хенах пайдаэца гІерташ хуьлу.

Сийлахь доккхачу даржехь ву, шен заманех пайдаэ-
ца хууш мел хилла массо а стаг.

Мукьачу хенах пайдаэца хууш волу стаг кхетам бо-
луш хилар билгало ю.

Заманех, хенах пайдаэца хууш волчу стагана, ша
дага лаьцна долу гІуллакх кхочуш дан хан карор ю.

Хьайн гІуллакх дан хан кІезиг хеташ хьо велахь,
хІумма а дан а кхуьур вац хьо.

Кхетам болуш волчу стагана кехатех ловзар зенехъ ду. Шен хъекъалах пайдаэца йиш йолуш зама эрна йой-бу цо.

Сан доттагI, кханенна тIаьхъататта ма диталахъ тахана кхочушдан йиш йолуш долу гIуллакх. Заманан хама хууш волчу стеган гIиллакх ду иза.

Тахана ахъа дина цхъана сохътан гIуллакх кхана дендолчу шина сохътан гIуллакхал деза карор ду хъуна. Таханлера цхъа де а тIедогIучу шина дийнан меха ду.

Дан дезачу гIуллакхан сихо ян еза. Амма и кхочуш-деш сихвала ца веза.

Дан дезаш долу гIуллакх дагалаца деза генна хъалха а хьобжуш, хиндолчун ойла а еш. Дан дезачу гIуллакхан ойла е, сан доттагI, амма и гIуллакх тIаьхъа ма титта.

Дан дезачу гIуллакхан хъем бар зулам ду.

Дан дезачу гIуллакхан дукха ойланаш еш, ладоьгIуш волчо лартIехъ доццург до.

Вахарехъ кхочушдан дезачу мехалчу гIуллакхашна сихо ян еза. Цхъа минот а эрна хан яйбаро уыш тIаьхъатоттур ду.

Атта кхочушдан йиш йолуш долу гIуллакх шен хен-нахъ кхочуш ца дича, кхано тIаьхъа хала хуьлу. Дан хала а долуш кхочушдан йиш йолуш дерг тIаьхъа титтича – кхочушдан аьтто боцуш юкъахдуйсур ду.

Дан йиш йолу гIуллакх кханенна тIаьхъатуьттуш верг ледара къонах ву. Кхане – таханлерчу дийнан эм-гар ю. Кханенна тIаьхъатеттинчу гIуллакхо мекха лоцу.

НИЦКЪ, КЪИЙСАМ, ТОЛАМ, ЭШАМ

Шен ницкъах, хъуьнарх бІо а булуш, адамийн дуь-хъа, халкъан дуьхъа вехаш волчуьнгахъ берг боккха ницкъ бу.

Къийсам, толам баккхархъама ца хилчи ца долуш герз ду дикачу къонахчун.

Шен ницкъах бІобулуш волчу стеган доккха ирс ду. Шен ницкъ, шен корматалла хууш, цуьнан хама беш иза велахъ, сийлаллин дарже кхача цуьнан йоккха бакъо ю.

Шен ницкъах бІобулуш волчу стеган ницкъ алсам-бер бу. Шен ницкъах бІобулуш иза вацахъ, шеко елахъ, эшна хилар билгало ю.

Толам боккхург хиларх дог тешна вацахъ – толам ца баккха герга ду.

Ша шех бІобулуш, кхочуш хирг хиларна дог тешна велахъ, доло мегар ду сийлахъ гІуллакх.

Дагалаьцначу гІуллакхах дог тешна хилар боккха ницкъ бу стеган.

Шеконаш зуламе ю стагана. Долийча чекхдаьндолу гІуллакхаш юкъахдуьту цара. Шеко йохаш дерг стеган хъекъал, хъуьнар ду. Шеконца дерг долийча чекхдаккха ницкъ ца кхочуш висчи ша шен зер а толам бу.

Ша шен ницкъах тешна хилар – боккха ницкъ бу.

ВАЛАРАН КХЕРАМ , ІОЖАЛЛА

Валарх хьо мел члогла кхийрича а, ца кхийрича а, иза тлехочур долуш ду. Хьо кхерарх тлех а тир яц. Іожалла, ца кхерарх – хенал хьалха а йогIур яц.

Даима валар дагахь лаьтташ хилча, дуьненан бахам лохур а бацара стага.

Къиза стаг а, кьинош летиьнарг а Іожаллех члогла кхоьруш хир ву.

Собаре майра стаг Іожалла герга гIохртича, хIумма а воьхна хир вац.

КIелхьаравала меттиг боцуш тIехIоттина яьллачу Іожаллин киртигна ца вухуш доьналла Іалашдан деза.

ТIехтила йиш йоцуш тIехIохттина даьллачунах кхеран, ваган оьшуш дац.

Ша дагаван дуьненчохь лар юьтуш велларг велла дIа ца ваьлла.

Дуьненчохь ша декхарийлахь верг сийлаллица кхочушдина стаг синтем болуш паргIат лийр ву.

Хьанал кьахьоггуш хаза текхначу дийно буьйсанна мерза наб йойту. Нийсонах ца телхаш, маьршачу вахаро Іожаллин кхерамах воккху.

Дуьненчохь нахаца харцонаш, ямартло лелийна стаг, воккха мел хили а, кхерам совбуьйлуш, Іожаллех кхоьруш хир ву.

ЧУЛАЦАМ

Даймахках лаьцна	7
Кхетаман дешнаш	12
Дуьне, вахар.....	32
Стеган кхерч-хIусам, доьзал	53
Адамийн гIиллакхаш	61
Тезетахь лело деза гIиллакхех лаьцна.....	68
Машенашца болчийн гIиллакхаш	70
Куьйгалхочун гIиллакхаш	73
Къаьмнашца йолу юкъаметтигаш	78
Зуда ялор, йоI маре яхар	79
ХIусаман лерамаш. Гергарло, доттагIалла, хьошалла.....	83
Хьаналчу кьинхьегамах, балхах, гIуллакхах лаьцна	92
Кьонахалла, стогалла, майралла, доьналла	99
Сингаттам, хало, бала, гIайгIа	111
Бакьо, харцо, шеко, адаман сийлаллин дарж	116
Адаман сийлаллин дарж.....	122
Илма, говзалла, корматалла	124
Безам, марзо.....	129
Адаман хатI, куц, бос, сибат, амат	137
Эхь-иман	140
Ирс-аьтто, самукьадалар, хазахетар, воккхавер.....	151
Яздаран говзаллех, олучу дашах, буьйцучу маттах лаьцна	155
Адамийн сакхташ, вон амалш.....	168
Вахош долу маларш мийларх лаьцна.....	180
Могашаллех лаьцна	183
Бераллех, жималлех лаьцна	186
Воккхаллех, къаналлех лаьцна	188
Къайленах лаьцна.....	190
Хенах, заманах лаьцна.....	191
Ницкъ, кьийсам, толам, эшам.....	193
Валаран кхерам, Iожалла.....	194

Художественно-литературное издание

Хож-Ахьмад Берсанов

ГИЛЛАКХИЙН ХАЗНА – ИРСАН НЕКЪАШ

Подписано в печать 17.06.2011.

Формат 60х84/16. Печать офсетная.

Усл. печ. л. 11,39. Тираж 1000 экз.

Заказ 1316-11

ЗАОр «НПП «Джангар», 358000,

РК, г. Элиста, ул. Ленина, 245

Берсанов Хож-Ахмед Ахматович родился в 1926 году в с. Шаами-Юрт Ачхой-Мартановского района ЧИАССР. Работая в Министерстве культуры с конца 50-х годов, много лет отдал возрождению и развитию культуры своего народа. Является Заслуженным работником культуры ЧИАССР, кавалером ордена «Знак почета». В 2010 году получил орден «За заслуги перед Чеченской Республикой». Является автором более 20 художественных произведений.

«Гиллакхийн хазна – ирсан некъаш» – одно из самых популярных произведений автора. Книга переиздается в третий раз.

«Если бы эту философию перевести на все языки Земного шара и преподавать с первого класса детям всех национальностей – войны между народами, ненависть и презрение одного человека к другому, если не прекратились, то, во всяком случае, намного уменьшились бы!»

*Салаудин Гуаев,
штат Нью-Джерси, США*

* * *

«Эта книга – попытка автора вернуть заблудшие души в лоно нравственных высот: любви, чистоты, взаимопонимания и уважения, основанного на принципах благородства»

*Асият Вазаева,
журналист*

* * *

«Вайнехан хлора довзалехь стовла тлехь хила хьакъ яра «Гиллакхийн хазна – ирсан некъаш» аьлла йолу Берсанови книга. Хлора дийнахь деа тайна санна схьарьзий доьшуш, доккъалла а гиллакхийн хазнин шовда хилла длахлуттур долчу цунна цуьра цкъа а кхачалур доцу диканийн хьостта муьйлуш, вайн мелла а деинаш тле йиллина мекха цуьнца длаьоккхуш, пайда эа безара... Мохь товхна ала лаба: «Вайнах, хама бейша тайна Дала ша схьаделлачу совлатан, эцийша цунах пайда, цландайша шайн деинаш!»

*Арди Исмаилов,
с. Гойское,
Урус-Мартановский район*

ISBN 594587468-X

9 785945 874688